

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ZENON VE KLEANTHES

STOA FELSEFESİNİN KURULUŞ FRAGMANLARI

Yunanca ve Latince Aslından
Derleyerek Çeviren
C. Cengiz Çevik

C. CENGİZ ÇEVİK

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda lisans, yüksek lisans ve doktorasını tamamladı. *Cicero'nun Devleti ve Roma'da Siyaset ve Felsefe* kitaplarını yazan Çevik'in temel akademik çalışma alanı Antikçağ'da siyaset ve felsefe ilişkisidir. Daha önce Herakleitos, Atomcu ve Kinik filozofların fragmanlarının yanı sıra, Cicero, Seneca, Copernicus, Martin Luther gibi farklı yazarların eserlerini de Latince ve Yunanca aslından çevirmiştir.

ALBARAKA YAYINLARI – 70
FELSEFE DİZİSİ – 3

Stoa Felsefesinin Kuruluş Fragmanları
Zenon ve Kleanthes

GENEL YAYIN YÖNETMENİ Ahmet Faruk Çağlar
YUNANCA VE LATİNCE
ASLINDAN DERLEYEREK ÇEVİREN C. Cengiz Çevik
MİZANPAJ DBY Ajans
KAPAK TASARIMI Burak Tıgılı

© 2021 Albaraka Kültür Sanat ve Yayıncılık A.Ş.
Sertifika No: 41640

ALBARAKA YAYINLARI 1. Baskı, Nisan 2021
ISBN 978-625-7312-22-6
BASKI VE CİLT Mega Basım Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Sertifika No: 44452
Cihangir Mah. Güvercin cad. No: 3
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 3
Haramidere, Avcılar/İstanbul
Tel: (0212) 412 17 00

Albaraka Yayınları, neşrini gerçekleştirdiği metinleri aslına sadık kalarak çevirir. Açıklamalı görüşlerini gerek gördüğünde önsöz ve dipnot aracılığıyla aktarır. Bu ve benzeri vasıtalarla görüş belirtilmeyen hususlara Albaraka Yayınları'nın katıldığı varsayılmaz.

ALBARAKA KÜLTÜR SANAT VE YAYINCILIK A.Ş.
Kuloğlu Mahallesi, Turnacı Başı Caddesi, No: 2/1A/1, 34433, Beyoğlu / İSTANBUL
www.albarakakultur.com

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak gösterilerek yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Stoa Felsefesinin Kuruluş Fragmanları

Zenon ve Kleanthes

Yunanca ve Latince aslından derleyerek çeviren
C. Cengiz Çevik

alBaraka
Yayınları

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	7
A. Stoa Felsefesinin Tarihi ve Kaynaklar	7
B. Zenon ve Kleanthes: Bir Felsefenin Kuruluşu	12
C. Yöntem Üzerine	18
ZENON	21
KLEANTHES	105
NOTLAR	147
STOA FELSEFESİ TERİMLER SÖZLÜĞÜ	161
ANTİK KAYNAKÇA, KISALTMALAR VE FRAGMAN İNDEKSİ	167

SUNUŞ

A. Stoa Felsefesinin Tarihi ve Kaynaklar

Stoacılık veya diğ er adıyla Stoa felsefesi Antikçağ felsefe tarihinin çağlar boyunca en ilgi çeken ekollerinden biridir. Nitekim dünyada olduğı gibi ülkemizde de bu felsefe ekolüne olan ilgi gün geçtikçe artmaktadır. Kimilerine göre Roma İmparatorluğı dönemindeki etkisi ve ierdiğı sabır temelli ahlak öğretisinden ötürü imparatorluk, kölelik veya biat felsefesi, kimilerine göreyse yine sabır anlayışından ötürü politik baskı, doğıal felaket, salgın ve genel olarak ölüm gibi unsurlarla insanları korku ve kaygıya sürükleyen dönemlerde etkin olan bir teselli felsefesidir.

Ancak bu ve benzer genellemeler Stoa felsefesi tarihi açısından düşünüldüğünde her zaman eksiktir. Elbette ekol içinde bu tür genellemeleri mümkün kılan bazı değışmemiş ilke ve düşünceler bulunmaktadır. Ancak tarihsel açıdan ve farklı dönemlerde ortaya çıkan ve Stoacı olarak anılan filozofların düşünceleri açısından bakıldığında, bu ekolün kendi içinde homojen olarak değıerlendirilebilecek ölçüde çağlar boyunca hiç değışmeden kalmış bir öğretiye sahip olmadığı görülecektir. Bu yüzden diğ er ekollerle ilgili olduğı gibi, bu ekolle ilgili olarak da en iyi araştırma yöntemi, filozofları kendi dönemleri, metinleri ve düşünceleriyle ayrı ayrı

ele alıp kendilerinden önceki ve sonraki filozof ve ekollerle ilişkilerini değerlendirmektir. Kuşkusuz, “Stoa Felsefesinin Kuruluş Fragmanları” başlıklı bu çevirinin Sunuş bölümünde bu araştırma yöntemine uygun bir şekilde kapsamlı bir değerlendirme yapma olanağımız yoktur. Bu yüzden öncelikle Stoa felsefesinin tarihsel bölümlenişinden ve kaynaklarımızdan, ardından kurucu filozof Zenon ile öğrencisi Kleanthes’in yaşamından ve öğretisinden söz edeceğiz.

Stoa felsefesi genel olarak üç tarihsel döneme ayrılır: Eski Stoa, Orta Stoa ve Roma veya İmparatorluk dönemi Stoa felsefesi. Eski Stoa dönemi, öğretinin kurucusu olan Kitionlu Zenon’la (MÖ 334-262) başlar. Khioslu Ariston, Kartacalı Herillos, Herakleotalı Dionysios, Kitionlu Persaios ve Assoslu Kleanthes (MÖ 330-230) onun öğrencileridir. Özellikle de Zenon’dan sonra okulun başına geçen Kleanthes bu dönemin en önemli filozoflarından biridir. Onun öğrencisi olan Soloilu Khryssippos (MÖ 279-206) okulun başına geçen üçüncü kişidir.¹ Orta Stoa döneminin en önemli filozofları Tarsuslu Antipatros (öl. MÖ 130 / 129), Panaitios (öl. MÖ 110/109) ve Poseidonios’tur (öl. MÖ 45).² Akdeniz bölgesine egemen olan Roma devleti güçlü politik figürleri aracılığıyla dönemin felsefe ekolleri ve filozoflarıyla ama özellikle de Stoa felsefesinin temsilcileriyle etkileşim hâlinde olmuştur, örneğin Panaitios büyük Romalı komutan Scipio Aemilianus’un çevresine dâhil olmuş ve Stoacılığın Roma’nın politik ve kültürel karakteriyle uzlaştırılmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Bununla birlikte, özellikle de Romalı büyük devlet adamı ve filozof Marcus Tullius Cicero’nun diğer felsefe ekolleriyle birlikte Stoacı ilke ve düşüncelerin sonraki kuşaklara ve günümüze ulaştırılmasında önemli bir role sahip olduğunu söyleyebiliriz.³ Tarihsel açıdan üçüncü aşamaya denk gelen Roma veya İmparatorluk dönemi Stoacılığı büyük ölçüde Roma’nın politik ve kültürel idealleriyle iç içe geçmiş bir öğretiye sahiptir. Seneca (MÖ 4- MS 65), Musonius Rufus (MS 20/30-101), Epiktetos (MS 55-155) ve imparator Marcus Aurelius (MS 121-180) bu dönemin

en önemli Stoacı filozoflarıdır. Adını andığımız bu filozoflardan özellikle de Seneca'nın birçok eseri günümüze tam olarak veya büyük ölçüde ulaşmıştır,⁴ keza Musonius Rufus'un başka yazarların metinlerine serpilmiş olan düşünceleri,⁵ tarihçi Arrianos'un Epiktetos'un derslerini içeren notları ve rehber niteliğindeki *Enkheiridion* metni,⁶ Marcus Aurelius'un kendisi için kaleme aldığı düşünceleri⁷ bizim için sadece bu filozofların kendi görüşlerine değil, onlar aracılığıyla daha önceki Stoacı filozofların görüşlerine de ulaşmamızı sağlamaları açısından önemlidir.

Eski Stoa dönemindeki filozoflar yüzlerce eser yazmışsa da bunların hiçbiri günümüze tam olarak ulaşmamıştır. Bu filozofların yaşamları ve düşüncelerine ilişkin bilgilere sadece sonraki yüzyıllarda yaşamış olan yazarların eserleri, doksografik metinler ve aforizma derlemelerindeki alıntılar sayesinde ulaşabiliyoruz. Bu ikincil kaynakların en önemlisi MS üçüncü yüzyılda yaşamış olan Diogenes Laertios'un eseridir. Bu eserin yedinci kitabı Zenon'dan Khrysippos'a ilk Stoacı filozofların yaşamlarını ve düşüncelerini içerir.⁸ Beşinci yüzyılda yaşamış olan Stobaeus *Eclogae* ve *Florilegium* adlı eserinde diğer Yunan yazarlar gibi eski Stoacılar da birçok alıntı yapmıştır, dolayısıyla bu eserler en önemli kaynaklarımız arasındadır. Yukarıda adını andığımız Latin edebiyatından Cicero ve Seneca'nın, daha sonra yaşamış olan Plutarkhos'un birçok eserinde eski Stoacıların yaşamları ve görüşleriyle ilgili birçok alıntı bulunur. Bunların dışında Aetius, Atheneaus, Aelianus, kuşkucu Sextus Empiricus, Tertullianus, Strabon, Philon, Origenes, Lactantius ve Galenus gibi daha birçok isim eski Stoacılar atıfta bulunmuştur.

Hiç kuşku yok ki Stoa felsefesinin kuruluş dönemiyle ilgili yukarıdaki gibi kaynakları içeren fragman derlemelerinin en önemlisi ve bilineni Hans von Arnim'in 1903-1905 yılları arasında Bibliotheca Teubneriana'nın bir parçası olarak üç cilt hâlinde yayınladığı, "Eski Stoacıların Fragmanları" olarak Türkçeleştirebileceğimiz *Stoicorum Veterum Fragmenta* idi. Daha sonra, 1924'te

Maximilian Adler ilk üç cildin sözcük, özel isim ve kaynak indeksini içeren dördüncü cildi yayınlamıştır. Bilimsel ve akademik literatürde SVF kısaltmasıyla bilinen bu koleksiyonun ilk cildi Zenon ile öğrencilerinin fragmanlarını, ikincisi Khrysispos'un mantık ve fizik fragmanlarını, üçüncüsü Khrysispos'un etik fragmanlarıyla birlikte öğrencilerinin bazı fragmanlarını içermektedir. Fragmanların çeviri örneklerine bakacak olursak, en önemli çalışmalardan biri, "*Stoa und Stoiker: 2 Bände. Griechisch-Lateinisch-Deutsch*. Ed. R. Nickel. Berlin: De Gruyter, 2011" künyeli Almanca çeviridir. Bu çeviride aynı zamanda fragmanlardan hareketle kapsamlı bir Stoa felsefesi analizi de bulunur. Bununla birlikte "*Frammentele Stoicilor Vechi, Volumul 1: Zenon Şi Discipolii Lui Zenon*. Çev. F. Bogoiu ve C. Bejan. Bucuresti: Humanitas, 2016" künyeli bir Rumence çeviri de bulunmaktadır.

Ayrıca SVF'den önce A. C. Pearson'ın *The Fragments of Zeno and Cleanthes* başlıklı çalışması (London: C. J. Clay and Sons, 1891) başlığında adı geçen iki filozofun fragmanlarının metinsel yorumunu da içermektedir. Bunun dışında A. T. Watanabe'nin "Cleanthes, Fragments: Text and Commentary" başlıklı doktora tezi (University of Illinois, 1988), başlığından da anlaşılabilir olduğu gibi, Kleanthes'in fragmanlarını ve yorumunu içermektedir. C. J. De Vogel'in *Greek Philosophy: A Collection of Texts, 3. The Hellenistic-Roman Period* (Leiden: E. J. Brill, 1959), 44-183 künyeli çalışmasında eski fragmanların bir bölümü çevirileri olmadan, açıklayıcı notlarla birlikte bulunmaktadır. Fragmanların İtalyanca çevirileri için bkz. *I frammenti degli Stoici antichi*, vols. 2, ed. ve çev. Nicola Festa (Bari: 1932-1935); *I frammenti degli Stoici antichi*, Pubblicazioni dell'Istituto universitario di magistero di Catania, testi e documenti, 8, çev. Rosario Anastasi (Padova: 1962).

Yukarıda bahsedilen çalışmalar, eserleri günümüze ulaşmayan Zenon başta olmak üzere ilk Stoacıların yaşamları ve düşünceleriyle ilgili öncelikleri kaynaklarımızdır. Ayrıca B. Inwood ve Lloyd P. Gerson'ın çevirilerini yayınladığı *The Stoic Reader: Selected Writings*

and Testimonia (Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc., 2008) başlıklı çalışmanın 1-176. sayfaları arasında, kuruluş dönemi Stoa felsefesine ilişkin antik literatürden okuma parçaları bulunmaktadır. Bunların dışında, burada bahsedemeyeceğimiz kadar çok sayıda çalışma Stoa felsefesinin kuruluş dönemiyle ilgili ileri okuma yapma fırsatı tanımaktadır, en faydalı çalışmalardan bazıları şunlardır:

Annas, J. "Ethics in Stoic Philosophy." *Phronesis*, 52.1 (Anniversary Papers: The Southern Association for Ancient Philosophy at 50), (2007): 58-87.

Arnold, E. Vernon. *Roman Stoicism*. Cambridge: Cambridge University Press, 1911.

Brouwer, R. *The Stoic Sage: The Early Stoics on Wisdom, Sagehood and Socrates*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

Colish, Marcia L. *The Stoic Tradition from Antiquity to the Early Middle Ages: 1. Stoicism in Classical Latin Literature*. Leiden: E. J. Brill, 1990.

Dyson, H. *Prolepsis and Ennoia in the Early Stoa*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2009.

Inwood, B. *Ethics and Human Action in Early Stoicism*. Oxford: Clarendon Press, 1985.

Løkke, H. *Knowledge and Virtue in Early Stoicism*. Heidelberg: Springer, 2015.

Long, A. A. *Stoic Studies*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press, 1996.

Long, A. G. (ed.) *Plato and the Stoics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

Reesor, Margaret E. "Fate and Possibility in Early Stoic Philosophy." *Phoenix*, 19.4 (1965): 285-297.

-----, *The Nature of Man in Early Stoic Philosophy*. London: Duckworth, 1989. <https://ranton.org>

Schofield, M. *The Stoic Idea of the City*. Chicago: The University of Chicago Press, 1999.

Sellers, J. "Stoic Cosmopolitanism and Zeno's 'Republic.'" *History of Political Thought*, 28.1 (2007): 1-29.

Vogt, K. M. *Law, Reason, and the Cosmic City: Political Philosophy in the Early Stoa*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

White, N. P. "The Basis of Stoic Ethics." *Harvard Studies in Classical Philology*, 83 (1979): 143-178.

B. Zenon ve Kleanthes: Bir Felsefenin Kuruluşu

Stoa felsefesinin kurucusu olan Zenon MÖ 334, 333 veya 332'de Kıbrıs'ta, deniz kıyısında bir kent olan Kition'da doğmuştur, bu yüzden literatürde Kitionlu (Kitieus⁹, Citius veya Citiensis) olarak da anılır. Ne yazık ki nasıl bir çocukluk geçirdiğine dair hiçbir bilgimiz bulunmamaktadır, ticaretle uğraştığı dönemde mallarını taşıyan yük gemisinin batması, yaşamıyla ilgili bildiğimiz en eski olaydır. Bu olayın, filozof yirmi iki yaşındayken, MÖ 312 veya 311 yılında gerçekleştiği düşünülmektedir. Otuz yaşındayken Atina'da bir kitapçı dükkânında Ksenophon'un *Anılar* adlı eserini okurken kitaptaki gibi bilgilerle nasıl tanışabileceğini sormuş, kitapçı da ona dükkânın önünden geçmekte olan Kinik Krates'i göstermiştir. Bu şekilde Krates'in öğrencisi olan Zenon, Kiniklerin marjinal yaşam tarzını değilse de o yaşam tarzının ardındaki felsefeden fazlasıyla etkilenmiş, hatta *Devlet* adlı eserini ondan etkilenerek yazmıştır. Ardından yirmi yıl boyunca Stilpon, Ksenokrates ve Polemon'un derslerine katılmıştır.

Daha sonra Zenon felsefe tarihini yüzlerce yıl etkileyecek olan Stoa okulunu kurmuştur. Yunancada stoa¹⁰ sözcüğü "çatısı olan kolon, üstü örtülü, önü açık yer, sundurma" anlamındadır. Bu felsefe ekolüne bu adın verilmiş olmasının nedeni Zenon'un Atina'daki agora'nın kuzey kesimindeki bir boyalı sundurma altında bir yukarı bir aşağı yürüyerek ders vermiş olmasıdır. Zenon'un Atina'da çok

sevildiği söylenmiştir, öyle ki şehir yönetimi ona güvenip surların anahtarlarını teslim etmiş, altın bir çelenk verip bronz bir heykelini dikmişler. Makedonya kralı Antigonos Gonatas ona hayran olup sarayına davet etmiş, ancak o bunu reddederek ölene dek Atina'da kalıp ders vermeye devam etmiştir. Yaygın kabul edilen ölüm tarihi MÖ 262'dir.¹¹

Zenon'dan sonra Stoa ekolünün başına Assoslu Kleanthes geçmiştir. MÖ 330-230 yılları arasında yaşadığı düşünülen Kleantes ilk zamanlar bir boksördü. Atina'ya gelince Zenon'la karşılaşmış, felsefe derslerine katılmış ve onunla aynı görüşleri benimsemiştir. Yaşamıyla ilgili anlatılan en önemli unsurlardan biri felsefe eğitimine devam edebilmesi için bedensel kuvvet gerektiren işler yapmış olmasıdır. Geceleri bahçelerde su çekerken, gündüzleri felsefi konularda alıştırma yapıyordu. Öğrenci arkadaşları arasında nispeten donuk zekâlı biri olarak anılmasına rağmen sadece hocası Zenon'un derslerine katılmakla kalmamış, aynı zamanda onun yaşamını yakından izleyerek felsefesini öğrenmiştir. Ölümüyle ilgili anlatılanlar ayrıntıda farklılıklar içerse de temelde benzer bir temayı içerir: Ağzında çıkan bir yaradan ötürü hekimlerin uyarısıyla perhize başlar veya hiç yemek yemez, sonunda iyileşse de o ölüm doğrultusunda yeterince yol kat ettiğini düşünerek yaşamdan göçene dek yemek yemeyi sürdürür.

Zenon'un Stoa'sı, Epikuros'un Bahçe'sinden farklı bir biçimde, kurucu olarak kendisine ait görüşlerin tartışıldığı bir yerdi. Bu yüzden Zenon'un peşinden gidenlere ilkin "Zenoncular"¹² denmiş olsa da onun görüşleri kendisinden sonra ekolün başına geçenler tarafından bir dogma olarak benimsenmemiş, aksine tartışılarak geliştirilmiştir.¹³ Bu noktada Stoa ekolünün Atina'da yoğun bir felsefe etkinliğinin olduğu bir dönemde ortaya çıktığını ve diğer ekollerden farklı olarak Zenon'un belli bir yeri özel mülk edinerek değil, halka açık bir mekânda belli bir müfredat izlemeden geniş kitlelere ders verdiğini kaydetmek gerekir. Zenon'un Stoa'daki derslerinin Platon'un Akademi'sinden, Aristoteles'in Lykeion'undan

ve Epikuros'un Bahçe'sinden farklı olarak toplumsal statülerin tümüyle değilse de kısmen ortadan kalktığı, halkın içinde vatandaşlara temas ettiğini düşünmek mümkündür.¹⁴ Bu durumun temel nedeni Zenon'un felsefesinin hocası Krates aracılığıyla Kinik felsefeye ve oradan da Sokrates'e dayanmasıdır. Başka deyişle Zenon, Sokrates'in öğrencisi olan Antisthenes'ten Diogenes'e, ondan da Krates'e miras kalan mevcut toplumsal yapının temel unsurlarını tartışmaya açan bir ahlak felsefesinin son halkasıdır.¹⁵ Ancak Zenon yine de bir Kinik değildir, Krates'ten sonra farklı ekollere mensup başka hocalardan da ders aldığı için Kinik ahlak öğretisini erdem yolunda bir ilerleme olarak görse de yeterli bulmamış, zorunlu olarak uygulanması gereken marjinal yaşam deneyimini yumuşatarak kentin içinde erdemli yaşam öğretisini geliştirmiştir. Hahm'ın doğru tespitiyle Kinik felsefeyi "Stoacılığın tamamlanmamış hâli" olarak kendi öğretisinin içine almıştır.¹⁶

Her ne kadar Zenon eski Akademiacılar gibi felsefeyi fizik, etik ve mantık olmak üzere üç bölüme ayırmış olsa da öğretisinin merkezinde eleştirdiği toplumsal ve politik yapının alternatifi olarak sunduğu, daha önce belirlenmiş olan tüm sınırların ortadan kaldırıldığı bir evren-kent modeli, yani kosmopolitanizm yatar. Bu, Zenon'un en ünlü ve en tartışmalı eseri olan *Devlet*'te¹⁷ tasarlanmış bir ütopyadır, buna göre Zenon, Kinik Diogenes'in "dünya vatandaşım" deyişini¹⁸ hatırlatırcasına tüm insanları, tek yasayla yönetilen tek dünya devletinin vatandaşları olarak görür. Bu kişiler ona göre hayırlı insanlardır, bu yüzden gerçek vatandaşlar, dostlar, yakınlar ve özgür olanlar da onlardır. Onlar aptalların tümüyle dışlandığı bir toplumda birbirleriyle dost olan bilgilerdir, bu tanrı Eros tarafından anlaşmayla birlikte dostluğa ve özgürlüğe de hazırlanmış olan bilgelerin toplumdur.¹⁹ Sparta devletinin ve kimi yönlerine karşı çıksa da Platon'un *Devlet*'inin örnekliğinde bilgelerin oluşturduğu bir toplum düzeni tasarlar. Bu ideal devlette mahkemeler, tapınaklar, para ve belki de mülk edinme yoktur. Kadınlar erkeklerin ortak malıdır.²⁰

Her ne kadar kendisi ahlaken kusursuz bir toplum oluşturmak için, hatta bazılarına göre masum ve mutlu insanların bulunduğu kayıp cenneti hatırlatan²¹ *Devlet*'ini tasarladıysa da, antikçağda olduğu gibi günümüzde de eleştirmenler mevcut değerler sistemini göz önünde tutarak onu ahlaken tiksindirici buluyordu.²² Dahası sonraki Stoacılar bile Zenon'un *Devlet*'inden kendilerini uzak tutma eğiliminde olmuştur.²³ Zenon'un bunlar ve fragmanlarda beliren diğer yaşam ilkeleriyle mevcut toplum düzenini kökten sarsmayı amaçladığı açıktır, bir nevi düzeni tümüyle alt üst etmek istemektedir. Nitekim yüzyıllar sonra *The Encyclopaedia Britannica*'nın (1910) birinci cildindeki "Anarchism" maddesini yazan Kropotkin onu "anarşizmi antik Yunanistan'da en iyi savunan kişi" olarak tanımlamıştır.²⁴ Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, Zenon "köpeğin kuyruğuna" yazdığı söylenecek kadar Kinik Krates'ten izler taşıyan²⁵ *Devlet* adlı eserinde sonraki yazarların alıntılıdığı kadarıyla bilebildiğimiz bir ütopya tasarlar ve bu tasarı diğer fragmanlardaki ahlak öğretisine tümüyle sirayet etmez. Dahası, Atina'daki derslerinde bu ütopyayı ne derece savunduğunu veya uygulanabilir gördüğünü bilmiyoruz. Bu konuyla ilgili fragmanların azlığı yorumlama olanağımızı kısıtlamaktadır.

Fragmanlardan anladığımız kadarıyla Zenon erdemi en yüce iyi olarak varsayan bir ahlak öğretisi geliştirmiştir. Buna göre erdemi akla yerleştirmiş ve farklı durumlarda farklı şekillerde kendini gösterse de gerçekte erdemin tek olduğunu savunmuştur. Bununla birlikte duyguları, ruhun akıldışı ve doğaya aykırı hareketi veya aşırı bir dürtü olarak görmüştür. Başka fragmanlarda ruhun coşkunuğu olarak yorumlanan duygu, kaçınılmaz olarak akıldan uzaklaşma olduğu için bir bozulma hâlidir. Bu bağlamda duygular akılla çatışmaktadır, başka deyişle Zenon duyguların bastırılmasını insana hem akli hem de ahlaki bir yükümlülük olarak sunmuştur. Burada yükümlülük kavramı öne çıkmaktadır. "Yükümlülük" olarak çevirdiğimiz ve Latincesi *officium* olan Yunancadaki kathêkon²⁶ terimini bu bağlamda ilk kullanmış Zenon'dur. "Uygun olmak, yakışmak,

yükümlülük hâline gelmek” anlamındaki kathêkein²⁷ fiilinden türeyen bu terim, Zenon’a göre akla yatkın bir savunması olan şeyi ifade eder, başka deyişle insana düşen düşünce ve davranışlarını belirlerken kendisine uygun düşeni yükümlülük olarak benimsemesidir, çünkü bu yükümlülüğün kendinde akla yatkın bir açıklaması vardır. Bu aslında akla uygun hareket etmeye bir çağrıdır. Bu yüzden Epiktetos kökenli bir fragmanda filozofun amacının “doğru bir akla sahip olmayı sürdürmek” olduğu söylenir.²⁸

Zenon’un fizik fragmanlarında da akıl yüceltilir, buna geçmeden önce fizik fragmanlarının temelinde bulunmakla birlikte küresel aklın fiziksel arka planını oluşturan evren ve ilkelerle ilgili yaklaşımdan söz edelim. Zenon’a göre bütün veya evrende, biri etken diğeri edilgen olmak üzere iki ilke bulunur. Edilgen ilke nitelikten yoksun olan töz, yani maddedir. Etken ilke ise tözün içindeki akıl, yani tanrıdır. Tanrı ebedîdir, var olan her şeyi tüm kapsam içinde yaratmış olandır. Madde tanrıyla eşzamanlıdır, dahası tanrının kendisi madde veya maddenin ayrılmaz niteliğidir. Evrende olup biten her şeyin nedenlerini cisim hâlindeki şeylerin eylemleriyle ilişkilendirir. Cisim hâlinde olmayan bir şeyin cisim hâlinde olan şeyleri etkileyemeyeceğini varsayar. Bu açıdan bakıldığında Zenon açık bir şekilde materyalisttir. Bu tanrının varlığını dışlamayan bir materyalizmdir, aksine onun tek olduğuna, zihin, kader, Zeus ve daha birçok isimle anıldığına dikkat çeker. Dünyada bir düzen olduğunu gören Zenon bu düzeni onun ardındaki zihin veya akılla ilişkilendirerek, tanrıyı işte bu bütünün kendisi olarak değerlendirir. O Herakleitos’un her şeyde ortak olan Logos’u gibi, her şeye nüfuz etmiş olan tanrısal akıl yüceltir.

Bu öyle bir yüceltmedir ki sonunda dünya üzerinden doğaya atfedilen akıl etik düzlemde bireyin tutunması gereken akla temel oluşturur. Bu Stoa felsefesinde fizik ile etiğin birbirine örülü olmasının en önemli nedenidir.²⁹ Zenon’a göre candan ve akıldan yoksun olan bir şey canlı ve akıllı bir şey yaratamayacağı için dünya hem canlı hem de akıldır. Hiçbir şeyin dünyadan daha iyi olmadığı

düşüncesi de dünyanın akıllı olduğu varsayımına dayanır. Doğa da böylesine akıllı ve canlı olan, kendisinden daha iyi hiçbir şeyin olmadığı dünyadaki düzenin adı olduğuna göre, o hâlde doğaya uygun yaşamak insanın amacıdır.

Peki, insan nasıl doğaya uygun yaşayabilir? Bu sorunun cevabını Zenon'a ait fragmanlarda bulmak zordur, ancak Kiniklerde olduğu gibi Zenon'da da yaşam tercihleriyle ilgili anlatılanlar onun yaşam deneyiminin felsefesine dair ipucu verebileceğini düşündürmektedir. Zenon Kinikler gibi son derece dayanıklı ve sade yaşayan biriydi, pişirilmesi gerekmeyen yiyecekler yer ve ince bir harmanı giyerdi, bir parça ekmek dilimiyle bal yer, biraz güzel kokulu şarap içerdi. Anlaşılan o ki, Zenon Kinikler gibi sade yaşamı yüceltir ama onlar kadar marjinal bir yaşam sürmezdi, örneğin Diogenes gibi fıçıda veya Krates gibi halka açık mekânlarda yaşamıyordu, farklı kişilerle paylaştığı bir evi vardı. Dahası, Kiniklerden farklı olarak şöenlere katılacak ve içki içtiğinde masadaki dostlarıyla neşeli bir sohbet yapacak kadar sosyalleşebilen biriydi. Başka deyişle Zenon kendilerini kentsiz ve her yerden sürgün edilmiş olarak gören Kiniklerden farklı olarak bir kentli ve vatandaşı. Atinalıların Zenon'a gösterdiği saygı da onu Kinikler gibi değil, kentin bir parçası olan bir bilge ve filozof olarak gördüklerinin bir kanıtıdır.

O hâlde Zenon'a göre doğaya uygun yaşamak Kinik felsefenin buyurduğu toplumla tümüyle çatışan bir yaşam deneyimi değildir, aksine toplum içinde doğayı örnek alarak erdemli bir yaşam sürmektir. İnsan doğaya uygun yaşarsa en yüce iyiye, yani erdeme uygun yaşamış, yani akla uygun düşünmüş ve davranmış olur, iyi şeylere yaklaşır, kötü şeylerden uzaklaşır, bu da ona hiçbir engelle karşılaşmadığı bir yaşam,³⁰ yani gerçek bir mutluluk sunar.

Felsefeyi alt bölümlere ayırarak çalışan Kleanthes mantık ve diyalektik yanında fizik ve teoloji fragmanlarıyla öne çıkar. Bütünün veya evrenin nasıl oluştuğu, parçaları, yöneticisi, işleyiş şekli ve temel ilkeleri üzerine görüş bildirmiştir. Akıl ve zihnin doğası üzerine de çalışan Kleanthes'in Stoik felsefesinde en önemli konulardan biri

kader, tanrıların doğası, tanrısal öngörü ve kehanet üzerine paylaştığı görüşlerdir. Genel anlamda akıllı yüceltir ve akıllı varlıklar yaratan evrenin de yönetici bir akıl tarafından yönlendirildiğini düşünür, ona göre hiçbir şey akıldan daha tanrısal olmadığından evrenin kendisi de tanrısaldır veya tanrıdır. İnsanların zihninde beliren tanrı imgesini doğal nedenlere bağlayan Kleanthes kendisinden günümüze kalan en önemli ve en meşhur fragman olan Zeus ilahisinde insanların cehaletini ortadan kaldırması için tanrıya yakarır. Hocası Zenon gibi mutluluğu yaşamın sorunsuz akıp gitmesi olarak tanımlar.

C. Yöntem Üzerine

Türkçede Stoa felsefesinin kurucusu olan **Zenon** ve öğrencisi Kleanthes'le ilgili yapılmış olan bu ilk fragman derlemesinde aynı kişinin adıyla ilgili iki farklı kullanım olmaması için Latince eserlere ait fragmanlarda da özel adların Yunanca aslı kabul edilmiştir. Bununla birlikte evrensel ve bilimsel standartlara uygun olarak yazar ve eser adı kısaltmalarında Latince temel alınmış, bunun için Oxford Classical Dictionary, 4th Edition'a başvurulmuş ve bu kaynakta bulunmayan kısaltmalarda ise SVF temel alınmıştır. Karşılaştırma veya ileri okuma yapmak isteyen okuyucular için fragman kaynaklarının yanına SVF'deki yerini belirten bölüm numaraları konmuştur. Fragmanların SVF'deki yerleri gösterilirken kullanılan eşit işareti (=) fragmanın oradakiyle bire bir aynı olduğunu, küçük işareti (<) fragmanın oradakinin bir kısmını içerdiğini, büyük işareti ise (>) fragmanın oradakinden daha fazlasını içerdiğini göstermektedir. SVF'de fragman içinde verilen veya karşılaştırma amaçlı yapılan referansları olabildiğince ayrı fragmanlar olarak çevirip metne yerleştirdik. SVF'de bulunmayan fragmanlar gibi bunları da ≠ işaretiyle gösterdik. Ayrıca fragmanların kaynak metnlerinin olabildiğince daha güncel olan baskıları tercih edilmiş ve bu mümkün olmadığında SVF kaynak olarak kabul edilmiştir, bu durum Antik Kaynakça, Küçük Metinler ve Fragman İndeksinde belirtilmiştir.

Bu çeviriyi Stoa felsefesini ilkin İstanbul Üniversitesi, Felsefe Bölümünde aldığım derslerde kendisinden dinleyip öğrendiğim değerli hocam O. Faruk Akyol'a sevgiyle armağan ediyorum.

Dr. C. Cengiz Çevik
Mart 2021

Zenon Fragman Bölümleri

Biyografi (B1-B46)

Yaşamı ve Karakteri (B1-B16)

Eğitimi ve Derslerine İlişkin Aktarımlar (B17-B32)

Üslup ve Buluş (B33-B34)

Öğrencileri (B35-B43)

Eserleri (B44-B46)

Doktrin (D1-D232)

Felsefenin Bölümlenişi (D1-D2)

Mantık (D3-D29)

Genel Hatlar (D3-D7)

Bilmenin Mantığı Üzerine (D8-D21)

Retorik (D22-D29)

Fizik ve Teoloji (D30-D104)

İlkeler, madde ve ruh, neden, cisim, cisim hâlinde olmayan şeyler, zaman ve boşluk (D30-D40)

Dünya, dünyanın tekliği, doğumu ve ölümü, bir yerde bulunması, dört element, küresel yangın, akıllı bir canlı olarak dünya (D41-D53)

Gökyüzü ve gökyüzü olayları (D54-D60)

Canlılar ve insan, canlıların doğumu, beden ve zihnin maddesi, tohum, uyku, hastalık (D61-D68)

İnsan canı, canın ruh olması, ruhun beden olması, ruhun buharlaşma olması, ruhun kısımları, ölümden sonra kalması, ancak ebedî olmaması, esas, ses ve hisler (D69-D81)

Teoloji: Tanrıların varlığı, en yüce tanrı olarak aithêr, tek tanrı ve bununla birlikte çok tanrı, doğa, tanrısal öngörü, kehanet ve kader (D82-D104)

Etik (D105-D232)

Bölümleme (D105)

İyi şeylerin sınırı üzerine: Açıklama, ayıp olan dışında kötü bir şey olmaması, erdemin kendisinden ötürü arzullanması, erdemin mutlu yaşam için yeterli olması (D106-116)

İyi, Kötü ve Farksız Şeyler (D117-D123)

Erdem (D124-D129)

Duygular (D130-D139)

Bilge ve Bilge Olmayan (D140-D153)

Yükümlülükler (D154-D156)

Yaşam İlkeleri (D157-D185)

Sözler (D186-D231)

Gönderme (D232)

ZENON

Biyografi (B1-B44)

Yaşamı ve Karakteri (B1-B16)

B1 Diog. Laert. 1.15; 6.91; 104; 7.1, et al.; Plut. *De Exil.* 604b; *De Virt. Mor.* 441a; Sext. Emp. *Phys.* 1.101; Ath. 8 345c; Varro, *Rust.* 2.1.3, et al.

Kitionlu veya Citiumlu Zenon [...]

B2 Diog. Laert. 1.19; Ath. 9 370c (≠ SVF)

Stoacılığın kurucusu Kitionlu Zenon [...]

B3 Diog. Laert. 7.1-2 (= SVF 1.1)

^[1] Mnaseas veya Demeas'ın oğlu olan Zenon, Kıbrıs'taki Fenikeli yerleşimcileri kabul etmiş bir Yunan kenti olan Kition'un yerlisiydi.

Atinalı Timotheos'un *Yaşamlar Üzerine* adlı eserinde söylediğine göre eğri bir boynu vardı. Ayrıca Tyroslu Apollonios da onun zayıf, oldukça uzun ve esmer olduğunu söyler, bu yüzden Khrysippos'un *De yişler* eserinin birinci kitabına göre, bazıları ona Mısırlı asma dalı diyor. Kalın bacakları varmış, yumuşak

ve narin yapılmış. Bu yüzden Persaios'un *Şölen Anıları* adlı eserinde söylediğine göre akşam yemeği davetlerini çoğunlukla geri çevirmiş. Yeşil incir yemekten ve güneşlenmekten hoşlandığını da söylerler.

[2] Daha önce de belirtildiği gibi, Krates'in öğrencisiydi. Sonra on yıl boyunca Stilpon³¹ ile Ksenokrates'in derslerine katıldığını söylerler, örneğin Timokrates³² *Dion* adlı eserinde böyle söyler, keza Polemon'un derslerine de katılmış. Hekaton³³ ile Tyroslu Apollonios'un³⁴ *Zenon Üzerine* adlı eserinin ilk kitabında söylediğine göre, en iyi yaşama kavuşmak için ne yapması gerektiğini öğrenmek için kehanete danışmış ve tanrı da ona cevaben ölümlerle ilişki kurmasını söylemiş. Bunun ne anlama geldiğini kavrayarak eski yazarlar üzerine çalışmaya başlamış.

B4

a Diog. Laert. 7.2 (= SVF 1.1)

Krates'le karşılaşması şöyle olmuş: Fenike'den gemiyle erguvan boya getirirken gemi Pire açıklarında batmış.

b Plut. *De Tranq. Anim.* 467d (< SVF 1.277)

Kitionlu Zenon'un bir yük gemisi kalmış. Bu geminin de denizde battığını ve tüm yükünü yitirdiğini öğrenince şöyle demiş: "Sana çok şey borçluyum, ey Talih! Beni filozofun harmanisine sürüyorsun!"

c Plut. *De Cap. In. Ut.* 87a (< SVF 1.277)

Zenon yük gemisinin battığını öğrenince şöyle demiş: "Gerçek bir iyilik bu, ey talih, beni filozofun harmanisine sürüyorsun."

d Plut. *De Exil.* 603d (< SVF 1.277)

Zenon kendisinde kalan tek yük gemisinin de denizde battığını öğrenince şöyle demiş: "Gerçek bir iyilik bu, ey talih, beni yıpranmış bir harmaniye sürüyorsun" ve filozof yaşamına elbette [...]

e Sen. *Tranq. Anim.* 2.2 (= SVF 1.277) - <https://rantey.org>

Zenon’umuz kendisine deniz kazası haberi verilirken sahip olduğu her şeyin battığını duyunca, “talih benim oldukça zahmetsiz bir şekilde felsefeyle meşgul olmama yardımcı oluyor” dedi.

f Diog. Laert. 6.91 (= SVF 1.272)

Kitionlu Zenon *Özdeyişler* adlı eserinde onun³⁵ harmanisinin üzerine koyun postu diktığını söyler.

B5 Diog Laert. 7.2-5 (= SVF 1.2)

Atina’ya gelmiş ve bir kitapçı dükkânına oturmuş, bu olduğunda 30 yaşındaymış. Burada Ksenophon’un³⁶ *Anılar* adlı eserinin ikinci kitabını okurken içindekiler öyle hoşuna gitmiş ki Sokrates gibi insanların nerede bulunduğunu sormuş.^[3] Tam bu sırada Krates dükkânın önünden geçiyormuş ve kitapçı onu göstererek, “bu adamı takip et” demiş. O andan itibaren Krates’in öğrencisi olmuş. Başka açılardan felsefeye çok ilgi duysa da Kinik utanmazlığına karşı doğuştan getirdiği bir çekingenliği varmış. Bu yüzden onun bu zaafını gidermek isteyen Krates eline mercimek lapasıyla dolu bir tencere vererek onu Kerameikos boyunca taşımasını istemiş. Onun utandığını ve tencereyi saklamaya çalıştığını görünce de bastonuyla vurarak tencereyi kırmış. Zenon bacaklarına mercimek lapası dökülmüş hâlde kaçmaya başlayınca, Krates arkasından, “Nereye kaçıyorsun küçük Fenikeli, sana bir şey olmadı ki!” diye seslenmiş. Bir süre Krates’in öğrencisi oldu ve bu dönemde *Devlet* adlı eserini yazdı. Bazıları şaka yollu onun bu eseri köpeğin kuyruğuna yazdığını söyler. Devlet dışında şu eserleri yazmıştır: [...] ^[4] Sonunda Krates’in yanından ayrıldı ve yirmi yıl boyunca yukarıda adlarını andığımız hocaların derslerine katıldı. Bu yüzden onun şöyle dediği söylenir: “Deniz kazası geçirince hayırlı bir yolculuk yapmış oldum.” ^[5] Ancak başkaları onun bu sözü Krates’in derslerini dinlerken söylediğini aktarır. Öykünün başka bir versiyonuna göre, Atina’dayken gemisinin kaza yaptığı haberini aldı ve şöyle dedi: “Ey Talih, beni felsefeye yönlendirmekle iyi bir iş başardın.” Ancak bazıları da onun felsefeye yönlendiren Önceki kişiyi Atina’da bulduğunu söyler.

Boyalı sundurma altında bir yukarı bir aşağı yürüyerek ders verirdi, bu yere sadece sundurma veya Peisianaks'ın revakı denirdi, ancak bu yer adını Polygnotos'un³⁷ resminden almıştır. Zenon'un amacı aylak kişileri buraya sokmamaktı. Nitekim burada Otuzlar yönetimi zamanında bin dört yüz Atinalı vatandaş ölüm cezasına çarptırılmıştı.³⁸ Birçok insan Zenon'u dinlemek için buraya geldi, Stoacılar olarak anılmalarının nedeni budur. Epikuros'un mektuplarında bahsettiği gibi ilkin Zenoncular olarak bilinen Zenon'un takipçileri de daha sonra Stoacılar olarak anılmıştır.

Eratosthenes'in *Eski Komedi Üzerine* adlı eserinin sekizinci kitabına göre Stoacı adı daha önce burada bulunan şairlere de verilmiş ve onlar bu adı daha çok duyurmuştu.

B6 Diog. Laert. 7.6-13 (> SVF 1.3)

[6] Atinalılar Zenon'a büyük saygı gösterdi. Surların anahtarlarını ona bıraktılar, altın bir çelenk verdiler ve bronz bir heykelini diktiler. Kendi hemşerileri de bu son saygı gösterisinde bulundu, onun heykelini kentlerinin süsü olarak gördüler ve Sidon'da yaşayan Kitionlular da onun hemşerileri olmakla gurur duyuyorlardı. Antigonos da ondan hoşlanıyordu, ne zaman Atina'ya gelse onun dersine katılıyordu ve onu birçok defa sarayına davet etti. Zenon bu daveti reddetti, ancak 130. Olimpiyat döneminde³⁹ ölen Zenon yaşlı bir adamken dostlarından birini, Demetrios'un oğlu ve Kition'un yerlisi olan Persaios'u oraya gönderdi. Tyroslu Apollonios'un Zenon üzerine yazdığı eserine göre, Antigonos'un mektubu şöyledir:

[7] "Kral Antigonos filozof Zenon'u selamlar.

Kendimi senden talih ve şöhret bakımından üstün, akıl ve eğitim bakımından aşağıda görüyorum, sen kusursuz bir mutluluğa erişmiş durumdasın. Bu yüzden senden bana ziyarette bulunmanı istemeye karar verdim, isteğimi reddetmeyeceğin kanaatini taşıyorum. Sen de sadece benim değil, tüm Makedonyalıların öğretmeni olduğun gözünde tutarak benimde görüşmek için

elinden geleni yap. Makedonya'nın yöneticisini eğiten ve onu erdem yolunda yönlendiren birinin aynı zamanda onun tabilerini de iyi insan olma yolunda eğitmiş olacağı açıktır. Nitekim yönetici nasılsa tabileri de çoğunlukla öyle olur.”

Zenon'un cevabı ise şöyledir:

[8] “Zenon Kral Antigonos'u selamlar.

Sadece ahlaki bozmaya yarayan, avama özgü sahte eğitimi değil de yarar sağlayacak gerçek bir eğitimi amaçladığın sürece sendeki öğrenme aşkını hoş karşılarım. Felsefeye karşı büyük bir hevesi olan ve bazı gençlerin ruhunu gevşetmiş olan o herkesin övdüğü hazdan uzak duran kişi sadece karakterinden ötürü değil, aynı zamanda kendi tercihi olarak asalete meyletmiş biridir. [9] Böyle asil bir karakter hem çalışarak hem de severek ders veren bir öğretmenin yardımıyla kusursuz erdeme kolaylıkla ulaşır. Ancak yaşlılık yüzünden bedenim zayıf düştü, şimdi seksen yaşındayım, bu yüzden senin yanına gelemem. Buna karşılık derslerime katılmış olan ve zihinsel yeteneği benimkinden az olmayan yoldaşlarımdan bazılarını sana gönderiyorum. Bu kişiler bedensel açıdan benden üstün, onlarla vakit geçirirsen kusursuz mutluluk için gerekli olan koşulları yerine getirmede başarısız olmayacaksın.”

Böylece Persaios ile Thebaili Philonides'i gönderdi. Epikuros erkek kardeşi olan Aristobulos'a yazdığı mektupta bu iki kişinin de Antigonos'la birlikte yaşadığını söyler.

[12] Karystoslu Antigonos onun hiçbir zaman Kition vatandaşı olduğunu reddetmediğini söyler. Zira hamamların yenilenmesine katkı sunan kişilerden biri olduğu için dikilen sütuna adı “Filo-zof Zenon” olarak yazılınca, o “Kitionlu” sözünün de eklenmesini istedi.

[13] Hocası Krates'in ihtiyaçlarını anında karşılayabilmek için bir şişeye delik açıp içine para koydu ve onu yanında taşıdı. Yunanistan'a geldiğinde bin talantondan daha fazla parası olduğu ve tüm parasını deniz ödüsü olarak verdiği söylenir.⁴⁰

Bir parça ekmek dilimiyle bal yer, biraz güzel kokulu şarap içerdi. [...] Persaios’la aynı evde oturuyordu ve bir gün Persaios ona flüt çalan küçük bir kız getirince hiç vakit kaybetmeden onu Persaios’a geri götürdü. Onun her koşula kolayca uyum sağladığını anlatırlar, hatta kral Antigonos onunla sık sık şarkılı eğlence düzenlemiş, bir keresinde diğer eğlence düşkünleriyle birlikte onu da müzisyen Aristokles’e götürmüş, ancak Zenon kısa bir süre sonra oradan ayrılmış.⁴¹

B7 Diog. Laert. 7.14-16 (= SVF 1.4)

[¹⁴] Avamla içli dışlı olmaktan hoşlanmadığını söylerler, öyle ki en azından bir yanında kimse olmasın diye sıranın ucuna oturmuş. En fazla iki ya da üç kişiyle yürürmüş. [...] Bir gün sundurmada etrafında birçok kişi toplanınca sunağın tepesindeki ahşap bölümü göstererek şöyle demiş: “Bu bir zamanlar ortada duruyordu, ancak engel oluşturduğu anlaşılınca uzaklaştırıldı. Siz de etrafımızdan çekilirseniz bizi rahatsız etmemiş olursunuz.” Lakhes’in oğlu olan Demokhares onu selamlayıp dilediği her şeyi Antigonos’a aktarabileceğini ve yazabileceğini söyleyince (zira tüm taleplerinin karşılanacağından emindi), Zenon bir daha Demokhares’le görüşmedi.⁴²

B8

a Diog. Laert. 7.15 (= SVF 1.4)

Zenon’un ölümünden sonra Antigonos’un “öyle bir tiyatro yitirdim ki” dediğini aktarırlar.⁴³

b Plut. *Reg. Imp. Apoph.* 183d 5 (≠ SVF)

<Antigonos> en hayran olduğu filozof olan Kitonlu Zenon ölünce, büyük bir tiyatro yitirdiğini söyledi.

B9 Diog. Laert. 7.15 (= SVF 1.4)

[¹⁵] Bu yüzden Thrason’u görevlendirerek Atinalılardan Zenon’u, Kerameikos’a gömmelerini talep etmiş. Neden Zenon’a hayran olduğu söylenince derhal şöyle demiş: “Çünkü kendisine birçok

büyük armağan sunduğum hâlde o ne bununla övündü ne de kendisini aşağılanmış hissetti.”

Zenon araştırmayı çok sever ve her konuda tümüyle aklına danışır. Bu yüzden Timon *Silloi* adlı eserinde şöyle der: “Bir Fenikeli kadın gördüm, her şeye göz diken,

karanlık bir kibir içinde şımarık ve yaşlı bir kadın,

ancak ince sepetinin ağı sökülmüş ve aklı da telli bir çalgıdan daha düşük.”⁴⁴

[16] Mantıkçı Philon’la tüm dikkatini vererek tartışır ve çalışır. Bu yüzden yaşça daha küçük olan Zenon, hocası Diodoros kadar ona hayrandı. Timon’un şu dizelerde söylediği gibi bazı pis insanlar etrafında toplanmıştı: “Cahil köylülerden oluşan bir kalabalık topladı etrafında, en dilenci ve kentin en gereksiz insanlarıydı onlar.”⁴⁵ Katı ve somurtkan biriydi. Cimriydi, bir Yunan’a yakışmayacak kadar pintiydi, bahanesi ise tutumluluktan. Birini yereceği zaman bunu abartmadan uzaktan ve ölçülü yapardı.

B10

a Sen. Ben. 4.39.1 (= SVF 1.16)

Biri şöyle der: “Nasıl oldu da sizin Zenon’unuz bir adama beş yüz denari borç vereceğinin sözünü verdikten sonra adamın uygunsuz biri olduğunu anladığı ve dostları tarafından vermemeye ikna edildiği hâlde, sırf söz verdiği için adama güvenmeye devam etti?”

b Them. Or. 21 252b. Hard (= SVF 1.17)

Kitionlu Zenon’un yaptığı gibi, sana borcu olan birini ne zaman affettin?

B11 Sen. Helv. 12.4 (= SVF 1.15)

Homeros’un bir, Platon’un üç kölesi olduğu, Stoacıların katı ve eril bilgeliğinin başlangıç noktası olan Zenon’un hiç kölesinin olmadığı iyi bilinir.

B12 Diog. Laert. 7.25-27 (= SVF 1.16; 270)

Üniversitesi, İstanbul, Türkiye //rantey.org

[25] Hippobotos'a göre Diodoros'un yanında bulunmuş ve onunla yoğun bir şekilde diyalektik çalışmıştır. Büyük bir ilerleme kaydettiği hâlde Polemon'un okuluna da girdi, kendini beğenmişlikten böylesine uzaktı. Polemon'un ona şöyle dediği söylenir: "Zenon, bahçe kapısından içeri sızdın, her şeyin farkındayım, benim öğretilerimi çalıp onlara Fenike makyajı yapıyorsun." Orakçı adıyla anılan bir safsata içinde yedi diyalektik türü olduğunu gösteren mantıkçıya kaç para istediğini sorunca adam yüz drakhme istemiş, o da çıkarıp iki yüz drakhme vermiş. Öğrenme sevgisi böylesine büyüktü. Yükümlülük terimini ilk onun tanıttığını ve bu konuda bir eser yazdığını söylerler. [...]^[26]

Ciddi bir adam olmasına rağmen içki sofrasında niçin rahat davrandığı sorulunca şöyle dedi: "Baklalar da acıdır ama ıslatıldığında tatlılaşır." Hekaton da *Anekdotlar* adlı eserinin ikinci kitabında onun bu tür toplantılarda gevşediğini söyler. [...]

[27] Son derece dayanıklı ve sade yaşayan biriydi, pişirilmesi gerekmeyen yiyecekler yer ve ince bir harmani giyerdi. Bu yüzden onunla ilgili şöyle denmiştir:

"Kışın soğuğu ve durmak bilmeyen yağmur
Güçsüz kalır onun karşısında,
Yazın ateş gibi Güneş'i veya amansız ağrılar
Bükemez bu demir yapıyı, tüketemez
Halka açık şöenler ve eğlenceler onu.
Yorulmadan gece ve gündüz, sabırla
Verir kendini çalışmalarına."

B13 Diog. Laert. 7.27-32 (= SVF 1.6)

Komedi şairleri onunla alay ederken farkına varmadan onu övmüştür. Örneğin Philemon, *Filozoflar* adlı oyununda şöyle der:

"Bu adam yeni bir felsefe getiriyor,
Öğretse de aşkta olmayı öğrençiler alıyor,

Bir ekmek diliminden ibaret yiyeceği,
En iyi tatlısı ise kuru incir, içkisi ise su.”

Başkaları bu dizeleri Poseidippos’a atfeder. O dönemde Zenon adı bir deyim dönüşmüştü. Onunla ilgili olarak, “Filozof Zenon’dan daha iradeli” deyişi kullanılır olmuştur. Poseidippos *Taşınanlar* adlı eserinde şöyle der:

“Öyle ki on gün boyunca
daha iradeli göründü Filozof Zenon’dan.”

[28] Gerçekten de bu erdem türü ve saygınlık konusunda herkesten daha üstündü, mutluluk konusunda da öyleydi, nitekim son anına dek hiç hastalanmadı, hep sağlıklıydı ve öldüğünde doksan sekiz yaşındaydı. Buna karşılık Persaios ahlak derslerinde onun yirmi iki yaşında Atina’ya geldiğini ve yetmiş iki yaşında öldüğünü söyler. Ancak Apollonios onun elli sekiz yıl boyunca okulun başında kaldığını söyler.

[29] Atinalılar onu Kerameikos’a gömmüş ve erdemine şahitlik ederek yukarıda bahsedilen kararlarla onurlandırmıştır. [...] ⁴⁶

[31] Magnesialı Demetrios *Adaşlar* adlı eserinde babası Mneseas’ın tacir olduğundan sıklıkla Atina’ya geldiğini ve çocuk yaştaki Zenon’a Sokrates’le ilgili birçok kitap alıp getirdiğini bildirir, böylece henüz yurdundan felsefeye iyi bir hazırlık yapma imkânı bulmuştu. ^[32] Bu yüzden Atina’ya gelip Krates’le birlikte oldu. Yine Demetrios’un anlattığına göre, başkaları açıklama yaparken kararsız kaldığında son neden tanımını da o getirmiş görünmektedir.

B14 Diog. Laert. 7.10-12 (= SVF 1.7-8)

[10] Atinalıların Zenon’la ilgili aldıkları kararı paylaşmamın doğru olacağını düşünüyorum. Karar şöyle:

“Arrhenides’in arkhonluğunda, Akamantis kavminin beşinci prytanlığında, Maimakterion ayının yirmi birinci gününde, yirmi üçüncü olağan Prytanon birleşiminde başkanlardan biri olan

Ksypete halkı içinden Kratistoteles'in oğlu Hippon ve onunla birlikte başkanlık yapanlar teklifte bulundu ve Anakaia halkından Thrason'un oğlu Thrason şöyle dedi: Mnaseas'ın oğlu Kitionlu Zenon bu kentte yıllarca felsefe çalıştı ve başka açılardan da hep erdemli bir karakter örneği sergiledi, yanındaki gençlere erdem ve ölçülülüğü öğreterek en iyi olana yöneltti, öğretilerine uygun bir yaşam sürdü, herkese örnek oldu. ^[11] Bu yüzden halk meclisi Mnaseas'ın oğlu Kitionlu Zenon'un erdeminden ve ölçülülüğünden ötürü yasaya uygun olarak altın bir çelenkle onurlandırılmasını ve kendisine kamu harcaması olarak Kerameikosta bir mezar yapılmasını uygun gördü. Şimdi halk çelengin ve mezarın yapılması için tüm Atinalılar içinden beş memur seçecek ve devlet yetkilisi bu kararı iki taş sütuna kazıyacak, yasa gereği olarak sütunlardan biri Akademia'ya, diğeri Lykeion'a dikilecek. Bu düzenlemenin başındaki kişi sütunlarla ilgili harcamayı öyle idare etsin ki, herkes Atina halkının iyi bir insanı hem yaşarken hem de öldükten sonra onurlandırdığını öğrenmiş olsun. ^[12] Çelenk ve mezar yapımı için seçilen yetkililer Anakaialı Thrason, Pireli Philokles, Anaphlystoslu Phaidros, Akhar-naili Medon, Sypalettoslu Mikythos ve Paianialı Dion'dur."

B15

a Luc. *Macr.* 19 (= SVF 1.36)

Stoa felsefesini kuran Zenon doksan sekiz yaşında öldü. Söylenene göre Zenon bir meclise girdiğinde ayağı takılarak düşmüş ve "Niye beni çağırıp duruyorsun?" diye bağırarak, sonra evine dönmüş ve kendini aç bırakarak öldürmüş.

b Diog. Laert. 7.28 (= SVF 1.6; 288)

Ölümü şöyle olmuş: Okuldan çıkarken ayağı kaymış, düşmüş ve parmağını kırmış. Yumruğunu yere vurarak Niobe'den şu dizeyi okumuş:

"Geliyorum, geliyorum, niye beni çağırıp duruyorsun?"

Nefesini tutarak ölmüştür. <https://rantey.org>

B16 Paus. 1.29.15 (= SVF 1.36b)

Mnaseas'ın oğlu Zenon ve Soloilu Khrysippos da <burada gömülü>.

Eğitimi ve Derslerine İlişkin Aktarımlar (B17-B32)

B17 Them. *Or.* 23 295d. Hard (= SVF 1.9)

Zenon'un yaşamıyla ilgili olaylar iyi bilinir ve birçok yazar tarafından kaleme alınmıştır, onu Fenike'den Boyalı sundurmaya⁴⁷ getiren Sokrates'in Savunması'dır.

B18 Strabon 13.67 (= SVF 1.10)

Pitane'den gelen Akademiacı Arkhesilaos öğrencisi Kitionlu Zenon'la birlikte Polemon'un derslerine katıldı.

B19**a** Euseb. *Praep. Evang.* 14.5.11 (= SVF 1.11)

(Numenius'a atfen) Arkhesilaos ile Zenon Polemon'un öğrencisi oldu. [...] Zenon'la ilgili hatırladığım kadarıyla, onun Ksenokrates'in ve sonra da Polemon'un derslerine katıldığı ve ardından Krates'in okulunda Kinik olduğu söyleniyordu, şimdi ise Stilpon'dan ve Herakleitosçu derslerden bir şeyler öğrendiğini söylemek gerek. Zira Polemon'un öğrencileri olarak Arkhesilaos ile Zenon birbirini örnek alsalar da ikisinden biri⁴⁸ Arkhesilaos'la olan çekişmesinde Herakleitos, Stilpon ve Krates'i müttefik olarak belirledi, Stilpon sayesinde tartışmacı, Herakleitos sayesinde sert ve Krates sayesinde Kinik oldu.

b Diog. Laert. 7.24 (= SVF 1.278)

Tyroslu Apollonios'un söylediğine göre Krates onu harmanisinden tutmuş ve Stilpon'dan uzaklaştırmaya çalışmış, bunun üzerine Zenon ona şöyle demiş: "Filozofu en iyi kulaklarından yakalayabilirsin, Krates, önce beni ikna et, sonra buradan uzaklaştır ama beni zorlarsan bedenim sende, ruhum Stilpon'da kalır."

B20 Euseb. *Praep. Evang.* 14.6.9 (= SVF 1.12)

(Numenius’a atfen) Aralarında bir fikir ayrılığı olduğunda ikisi de birbirini eleştirmiyordu, sadece Arkhesilaos, Zenon’u sert bir şekilde eleştiriyordu. Zira Zenon fikir tartışması sırasında belli bir ciddiyeti ve ağırbaşlılığı olan biriydi, hitabeti de Kephisodoros’un hitabetinden daha etkili değildi. [...] Ancak Zenon, Arkhesilaos’u başından savdıktan sonra Platon’a karşı savaşmaktan kaçınmış olsaydı, bana göre, aralarında barışı tesis ederek kusursuz bir filozof olduğunu da kanıtlamış olurdu. Ancak o Platon’u bilmese bile, Arkhesilaos’un onun aleyhine yazdığı yazıları değerlendirirken onun öğretilerini bilerek hareket ettiyse uygunsuz bir yöntem izlediği, yani bildiği kişiyi sert bir şekilde eleştirmeyip saldırma hakkının olmadığı bir kişiye yakışsız ve rezil bir şekilde hakaret ettiği, ona köpeğe davrandığından daha kötü davrandığı için suçlanır. Buna karşılık Arkhesilaos’u umursamayarak mağrur bir tavır sergilemiş oldu, zira ya onun öğretilerini bilmediğinden ya da Stoacıların duyduğu korkudan ötürü “acı savaşın güçlü çenesini” Platon’a yöneltti. Ancak Zenon’un Platon’a karşı yürüttüğü aşağılık ve utanmaz isyanlardan sonra yine bahsedeceğim. [...] Arkhesilaos, Zenon’un profesyonel bir rakip ve mağlup edilmeye değer biri olduğunu görünce, onun savunduğu argümanları çürütmek için elinden geleni ardına koymadı. [...] Arkhesilaos onun hem kendisinin hem de adının, yani “algılanabilen görünüm” teriminin Atina’da meşhur olduğunu görünce, [=D12] ona karşı her argümanı kullandı. Ancak daha zayıf bir konumda bulunan diğeri sessiz kalarak herhangi bir zarar görmedi ve Arkhesilaos’u bu şekilde görmezden geldi, ona karşı birçok argüman geliştirebilirdi ama bunu yapmaya isteksizdi veya kendince başka bir sebebi vardı. Buna karşılık hayatta olmayan Platon’un gölgesiyle mücadeleye girişti ve her tür kaba şaklabanlılığı sergileyerek onunla alay etmeye çalıştı, ne Platon’un kendisini savunabileceğini ne de bir başkasının onun intikamını alacağını düşündü veyahut Arkhesilaos bunu yapmayı kafaya koysaydı, sonuç olarak Arkhesilaos’un kendisine dönük saldırısını püskürtmekle kalmaz, Deleuze’ün dediği gibi düşünsüzdü.

B21 (= SVF 1.13)**a** Cic. *Acad. Post.* 1.34

Zenon ve Arcesilas, Polemon'u dikkatle dinledi. Ancak Arcesilas'tan yaşça büyük olan Zenon çok ustaca tartışıyordu ve dikkatli bir şekilde akıl yürütürken, öğretiyi iyileştirmeye çalıştı.

b Cic. *Fin.* 4.3

Zenon'un Polemon'u dinlerken, o hocasından ve hocasından önceki kişilerden fikren ayrılması için hiçbir gerekçesi yoktu.

B22 Quint. Inst. 12.7.9 (= SVF 1.14)

Sokrates'in desteklenmesi için para toplandı ve Zenon, Kleantes, Khryssippos öğrencilerinden para almıştı.

B23 Sopater phlyacographus apud Athenaeum 4 160e (= SVF 1.18)

"Felsefe ve filolojiyle ciddi bir şekilde meşgul olmaya

Ve sabırla çalışmaya karar verdiğinizi duydum.

Bu yüzden öğretilerinizin sağlamlığını dumanla sınavacağım.

Sonra pişirme sırasında içinizden birinin ayağını geri çektiğini görürsem

O doğru düşünceden habersiz olduğu için

İhraç amacıyla Zenoncu bir hocaya satılacak."

B24 Ael. VH 9.33a-b = Stob. Floril. 4.25.39**a** Ael. *VH* 9.33a (≠ SVF)

Eretrialı bir oğlan uzun bir süre Zenon'un okulunda derslere katıldı. Yurduna dönünce babası ona ne tür bir bilgelik öğrendiğini sordu. Oğlan göstereceğini söyledi. Babası sinirlendi ve onu dövdü, oğlan hiç tepki vermedi ve sabretti, öğrendiği şeyin babasının öfkesine katlanmak olduğunu göstermiş oldu.

b Ael. *VH* 9.33b (= SVF 1.19)

Eretrialı bir oğlan olgunluğa erişene dek uzun bir süre Zenon'un okulunda derslere katıldı. Eretria'ya dönünce babası bu kadar uzun bir süre öğrenen bir oğlanın ne tür bir bilgelik öğrendiğini sordu.

Oğlan göstereceğini söyledi ve çok geçmeden de gösterdi. Babası sinirlenip onu dövünce o hiç tepki vermeyip sabırla bekledi ve okulda öğrendiği şeyin anne babanın öfkesine katlanmak ve öfkeye kapılmamak olduğunu söyledi.

B25 Diog. Laert. 7.22 (= SVF 1.20)

Yakışıklı ve zengin olmak dışında başka bir özelliği olmayan Rodoslu biri Zenon'un derslerine katılmak için ısrar ediyor, ancak Zenon onu öğrenci olarak görmek istemiyordu. Zenon önce onu kirli bir sıraya oturttu, böylece giysisinin kirlenmesini sağladı ve sonra onu dilencilerin oturduğu yere koydu, böylece omuzlarının paçavralara sürtünmesini sağladı. Sonunda genç adam dayanamayıp gitti.

B26 Ath. 13 603d (= SVF 1.23)

Müziyen Aristokles, Kral Antigonos'un erkek arkadaşıydı ve Karystoslu Antigonos, *Zenon'un Yaşamı* adlı eserinde onunla ilgili şunu yazar: Kral Antigonos bir grup sarhoş insanla Zenon'un evine giderdi. Bir keresinde bir içkili şölenden ayrıldı ve gün doğduktan sonra onun evine geldi, Zenon'u görmek istiyordu. Kral onu âşık olduğu müziyen Aristokles'i sarhoş hâliyle ziyaret etmeye ikna etti.⁴⁹

B27 Ind. Stoic. Herc. col. IX (= SVF 1.24)

<Antigonos> <Zenon'la> eşit ve aynı düzeyde bir ilişki kurdu, hayranlıkla baktığı ve fazlasıyla onurlandırdığı <Zenon'la> tatlı bir çekişme hâlindeydi.⁵⁰

B28 Plut. *De Stoic. Rep.* 1034a (= SVF 1.26)

Antipatros'un Kleanthes ile Khrysippos arasındaki fark üzerine yazmış olduğu kitabında söylediğine göre Zenon ile Kleanthes kendi memleketlerine haksızlık yapıyormuş gibi görünmemek için Atinalı olmayı reddetmiştir.

B29 Plut. *De Stoic. Rep.* 1033b-c; e (= SVF 1.27)

Devlet, yönetme, yönetilme, yargılama ve davaları görme konusunda vecd ile düşünme gözünde tutulduğunda, Zenon oldukça

az, Kleanthes çok ve Khrysispos daha çok şey yazdı, buna karşılık hiçbirisi ordunun veya yasamanın yönetim kademesinde bulunmadı,^[c] herhangi bir meclise katılmadı, mahkemede savunma yapmadı, ülkesini korumak için askerî görev üstlenmedi, elçilik yapmadı veya kamu yararına çalışmadı, aksine yabancı topraklarda boş vaktin keyfini sürdüler ve ömürlerini geçirdiler. Konuşmalarla, kitaplarla ve okullarda ders vererek çok uzun bir ömür sürdüler. Sonuç olarak kendi yazıp söylediklerinden ziyade başkalarının yazıp söyledikleriyle tutarlı bir şekilde yaşamış oldukları anlaşılmaz değildir, zira onların yaşamları Epikuros ile Hieronymos'un yücelttiği dinginlik içinde geçti. [...] ^[c] O hâlde Khrysispos, Kleanthes, Diogenes, Zenon ve Antipatros değilse, kim skholastik⁵¹ bir yaşam sürerek yaşlandı? Rahatsız oldukları için değil,⁵² vakitlerini Ôdeion ve Zôstêr'de⁵³ dingin bir şekilde ders verip konuşarak geçirmek için kendi ülkelerini bile ihmal ettiler.

B30 Dio Chrys *Or.* 47.2 (= SVF 1.28)

Filozofların, bir insanın kendi vatanını onurlandırması ve her şeyden daha değerli görmesi gerektiğini, politik etkinlik içinde olup bir vatandaş olarak rol üstlenmesinin insanın doğal yükümlülüğü olduğunu söylemelerine rağmen, baskı altında olmadıkları hâlde ülkelerini terk etmelerine ve başka halklar arasında yaşamayı tercih etmelerine şaşırırdım. Zenon, Khrysispos ve Kleanthes'ten söz ediyorum, hiçbirisi cesur sözlerine rağmen yurdunda kalmadı.

B31 Sen. *Tranq.* 1.10 (= SVF 1.28; 588)

Hazır ve karar vermiş biri olarak Zenon, Kleanthes ve Khrysispos'u örnek alıyorum, onların hiçbirisi devlet işiyle meşgul olmadı ve hiçbirisi insanları bu işe yönlendirmedi.

B32 Arr. *Epict. Diss.* 3.21.19 (= SVF 1.29)

Tanrı, Sokrates'e insanları sına ve çürütme, Diogenes'e insanları krala yakışır bir biçimde azarlama ve Zenon'a insanları eğitip öğretisini anlatma görevini üstlenmesini önceliği

Üslup ve Buluş (B33-B34)

B33

a Ath. 9 370c (= SVF 1.32a)

Bazı insanların lahana üzerine yemin etmesi şaşırtıcı değildir, nitekim Stoa'nın kurucusu olan Kitionlu Zenon da Sokrates'in "köpek üzerine" yaptığı yemini⁵⁴ örnek almış ve Empedos'un Anılar'ına göre kapari üzerine yemin ediyormuş.

b Diog. Laert. 7. (= SVF1.6)

Anlatılanlara göre Sokrates'in köpek üzerine yemin etmesi gibi o da kapari üzerine yemin edermiş.

B34

a Cic. *Fin.* 3.5 (= SVF 1.34)

Stoacılar tüm filozoflardan aldıkları çok sayıda terimi değiştirmiş olsa da onların önderi olan Zenon yeni terimlerden ziyade yeni konuların bulucusudur.

b Cic. *Fin.* 3.15 (= SVF 1.34)

Zenon'a alışılmadık bir konu bulduğunda o konuya işitilmedik bir terim atfetme hakkı tanındıysa, aynı hak niye Cato'ya tanınmasın?

c Cic. *Tusc.* 5.34 (= SVF 1.35)

Bir yabancı ve pek de bilinmeyen bir sözcük yaratıcısı olan Kitionlu Zenon eski felsefeye dalmış görünüyor.

Öğrencileri (B35-B43)

B35 Quint. *Inst.* 12.1.18 (= SVF 1.44)

Bu adamlarda en yüce erdem bulunmasa bile, yine de onların birer hatip olup olmadığını soranlara, Stoacıların Zenon'un, Kleantes'in veya Khrysispos'un bir bilge olup olmadığını soranlara verdiği gibi cevap verdiğim nitekim Stoacılar bunların

büyük ve saygıdeğer kişiler olmakla birlikte insan doğası açısından en yüce niteliğe ulaşmamış olduklarını söylerler.

B36 Strabon 16.24 (= SVF 1.37)

Tyros'tan Antipater ve yaşadığım dönemden kısa bir süre önce Apollonios Zenon'un okulundaki filozofların ve kitapların dö-kümünü içeren bir eser yayınladı.

B37

a Diog. Laert. 7.36-37 (= SVF 1.38)

Zenon'un birçok öğrencisi olmuştur, Demetrios'un oğlu Kitonlu Persaios onlardan biridir. [...] ^[37] Miltiades'in oğlu Khioslu Ariston "farksızlık" anlayışını getirdi.

Kartacalı Herillos bilgiyi "erek" olarak tanımladı.

Dönek Dionysios haz öğretisine kaydı, zira ağır bir göz hastalığından ötürü artık acının "farksız" bir şey olduğunu söyleyemez olmuştur. Dionysios Herakleia doğumluydu.

Bosporoslu Sphairos diye biri vardı. [...] Zenon'un ölümünden sonra Sphairos Kleanthes'in öğrencisi oldu. [...] ^[38] Hippobotos'a göre Thebailı Philonides, Korinthoslu Kallippos, İskenderiyeli Poseidonios, Soloilu Athenodoros ve Sidonlu Zenon da Zenon'un öğrencileri arasındadır.

b Diog. Laert. 7.166 (= SVF 1.409)

Çocukken Herillos'un birçok hayranı olduğu söylenir, Zenon onun hayranlarını kovmak istediği için Herillos'un saçlarını onları rahatsız edecek şekilde kesmeye zorladı.

c Diog. Laert. 7.166 (= SVF 1.422)

<Dionysios> Herakleia kentinden Theophantos'un oğluydu. Diokles'in aktardığına göre önce Herakleides'in, sonra Aleksinos ve Menedemos'un, en sonunda da Zenon'un öğrencisi oldu.

B38 Plut. Cleom. 2.2 (= SVF 1.40a)

Sphairos, Kitonlu Zenon'un seçkin öğrencileri arasındaydı.

B39 Ath. 6 251b (= SVF 1.342)

Öcretsiz PDF kitap - <https://rantey.org>

Phlioslu Timon'un *Silloi* adlı eserinin üçüncü kitabında söylediğine göre, Kitionlu Zenon'un öğrencisi olan Khioslu Ariston filozof Persaios'un dalkavuşuydu, zira Persaios kral Antigonos'un yakın çevresinde bulunan biriydi.

B40

a Cic. *Tusc.* 5.33 (≠ SVF)

Zenon ve öğrencisi Ariston [...]

b Diog. Laert. 7.18 (= SVF 1.302)

Öğrencisi gereksiz yere gevezelik yaptığı veya bazen düşüncesiz ve cüretkâr konuştuğu zaman, "Baban seni kesinlikle sarhoşken yapmış" derdi. Kendisi az ve öz konuştuğundan ona gezeze diyordu.

B41

a Strabon 1.2.2 (≠ SVF)

Eratosthenes Kitionlu Zenon'un derslerine katıldıysa da Zenon'un takipçilerinin hiçbirinden bahsetmez.

b Sext. Emp. *Pyr.* 3.200 (≠ SVF)

Kitionlu Zenon'un takipçileri, Kleanthes ile Khryssippos [...]

c Diog. Laert. 7.37 (= SVF 1.38; 301)

Phanias'ın oğlu olan Assoslu Kleanthes onun⁵⁵ ardından okulun başına geçti. Zenon onu sert balmumu sürülmüş bir tablete benzetiyordu, bu tür bir tabletin üzerine yazı yazmak zordur, ancak bir kere yazıldığında da uzun süre silinmez.

B42 Origen, *C. Cels.* 3.54 (= SVF 1.40)

Filozoflar gençleri derslerine davet etmiyor mu? Gençleri kötü yaşamlarını daha iyi bir yaşama dönüştürmeye teşvik etmiyor mu? Kölelerinin felsefe öğrenmesini istemiyorlar mı? O hâlde filozoflar köleleri erdemi öğrenmeye zorladılar diye hatalı mı? Pythagoras Zamolksis'i, Zenon Persaios'u ve bazıları da yakın bir tarihte Epiktetos'u felsefe çalışmaya teşvik etti diye hatalı mı?

B43 (= SVF 1.286) PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

a Plut. *De Prof. Virt.* 78e

Birçok öğrencisi olduğu için Theophrastos'a hayranlık duyulduğunu gören Zenon şöyle dedi: "Onun korosu daha büyük ama benimkisi daha uyumlu."

b Plut. *De Se Ip. Cit. Inv. Laud.* 545f

Zenon Theophrastos'un çok sayıda öğrencisi olmasıyla ilgili şöyle dedi: "Onun korosu daha büyük ama benimkisi daha uyumlu"

Eserleri (B44–B46)

B44

a Diog. Laert. 7.4 (= SVF 1.41)

<Zenon> Devlet dışında şu eserleri yazmıştır:

Doğaya Göre Yaşam Üzerine, Arzu Üzerine veya İnsan Doğası Üzerine, Duygular Üzerine, Yükümlülük Üzerine, Yasa Üzerine, Yunan Eğitimi Üzerine, Görme Üzerine, Bütün Üzerine, İşaretler Üzerine, Pythagorasçı Meseleler, Genel İlkeler, Üslup Üzerine, beş kitap hâlinde Homerik Sorunlar, Şiir Okuma Üzerine. Şu eserler de onun tarafından yazılmıştır: Retorik Sanatı, Çözümler, iki kitap hâlinde ürütmeler, Krates'ten Anılar, Etik. Eserlerinin listesi budur.

b Diog. Laert. 7.39 (= SVF 1.45)

Akıl Üzerine adlı eserinde [...] [Bkz. D1]

c Diog. Laert. 6.91 (≠ SVF)

Anekdotlar adlı eserinde [...]

d Diog. Laert. 7.134 (= SVF 1.85)

Töz Üzerine adlı eserinde [...]

e Diog. Laert. 7.136; 143 (< SVF 1.102; 97, et al.)

Bütün Üzerine adlı eserinde [...]

B45

a Plut. *De Stoic. Rep.* 1034f (= SVF 1.260)

<Zenon> Platon'un *Devlet* adlı eserine karşı yazmaya devam etti.

b Diog. Laert. 7.3; 32; 33; Plut. *Quaest. Conv.* 653e (<SVF 1.2; 259; 222; 129; 252, et al.)

Devlet adlı eserinde [...]

B46 Clem. Al. *Strom.* 5.9 (= SVF 1.43)

Ayrıca Stoacılar öğrencilerinin ilkin gerçek bir filozof olduklarını kanıtlamadan Zenon'un yazdığı eserleri okumalarına izin vermediklerini söyler.

Doktrin (D1-D232)

Felsefenin Bölümlenişi (D1-D2)

D1

a Diog. Laert. 7.39 (= SVF 1.45)

<Stoacılar> felsefenin üç bölüme ayrıldığını söyler: Fizik, Etik ve Mantık.⁵⁶ Bu bölümlemeyi ilkin Zenon *Akıl Üzerine* adlı eserinde yapmıştır.

b Cic. *Fin.* 4.4 (= SVF 1.45)

<Eski Akademiacılar> tüm felsefeyi üç bölüme ayırdılar, bu bölümlemenin Zenon tarafından da yapıldığını görüyoruz.⁵⁷

D2 Diog. Laert. 7.40 (= SVF 1.46)⁵⁸

Kimi Stoacıların söylediğine göre felsefenin hiçbir bölümü diğerinden ayrılmış değildir, aksine hepsi iç içedir. Onlar derslerinde de ayırım yapmıyor, hepsini birlikte öğretiyorlardı. Kimileri ilk sıraya mantığı, ikinci sıraya fiziği, üçüncü sıraya da etiği koyar. Zenon *Akıl Üzerine* adlı eserinde <böyle yapar> [...]⁵⁹

Mantık (D3-D29)

Genel Hatlar (D3-D7)

D3 Cic. *Fin.* 4.9 (= SVF 1.47)

<Tartışmanın mantığı üzerine> Khrysippos çok şey söylemiş olsa bile, Zenon da eskilerden daha az şey söylememiştir.

D4 Arr. *Epict. Diss.* 1.17.10-11 (= SVF 1.48)

^[10] Mantığın [...] ^[11] diğer her şeyi ayırt etme ve inceleme, yani denilebilir ki ölçme ve tartma⁶⁰ gücü vardır. Kim söylüyor bunu?^[12] Sadece Khrysippos, Zenon ve Kleanthes mi? Antisthenes de söylemiyor mu? Kim “terimlerin analizi eğitimin başlangıcıdır” diye yazmıştı? Sokrates de aynı şeyi söylemiyor mu?⁶¹

D5 Stob. *Ecl.* 2.2.12 (= SVF 1.49)

Zenon diyalektikçilerin maharetlerini buğdayın veya değerli başka bir şeyi değil, saman ve gübreyi ölçen ölçü aletlerini ayarlamaya benzetiyordu.⁶²

D6 Plut. *De Stoic. Rep.* 1034f (= SVF 1.50)

<Zenon> sofizmi çürütmeye ve bunu kendileri de yapabilsin diye öğrencilerine diyalektiği öğrenmelerini tavsiye etmeyi sürdürdü.

D7 Arr. *Epict. Diss.* 4.8.12 (= SVF 1.51)

O hâlde filozofun konusu nedir? Harmani değil, değil mi? Hayır, akıl. Peki, amacı nedir filozofun? Harmani giymek değil, değil mi? Hayır, doğru bir akla sahip olmayı sürdürmek. İlkelerinin doğası nedir? Nasıl uzun bir sakal bırakılacağı veya kafanın saçların altında nasıl belirgin olacağı değil, değil mi? Hayır, Zenon’un söylediği gibi, konuşmanın temel ilkelerini⁶³ anlamak, her birinin nasıl bir doğaya sahip olduğunu ve birbirleriyle nasıl uyumlu olduklarını ve bu olguların tüm sonuçlarını anlamaktır.

Bilmenin Mantığı Üzerine (D8-D21)

D8 Cic. Acad. Pr. 2.66 (= SVF 1.52)

Zenon'la aynı fikirde olan Arcesilas, bilgenin en büyük gücünün kandırılmamak için kaçınmak, aldatılmamak için görmek olduğunu düşünüyor.

D9 Cic. Acad. Post. 1.42 (= SVF 1.53)

Öte yandan hatayı, ihtiyatsızlığı, cehaleti, sanmayı, kuşkuyu ve sağlam ve sarsılmaz bir onaya⁶⁴ yabancı olan her şeyi erdem ve bilgelikten söküp atıyordu.

D10 (= SVF 1.54)

a Cic. Mur. 61

<Zenon> bilgenin hiçbir zaman sanmadığını, hiçbir şeyden pişman olmadığını, hiçbir konuda aldatılmadığını ve hiçbir düşüncesini değiştirmedığını <söylüyor.>

b Cic. Acad. Pr. 2.113

Bilgenin hiçbir zaman sanmadığını [...] bunların hiçbiri Zenon'dan önce büyük bir gayretle savunulmamıştır.

c Lactant. Div. Inst. 3.4

O hâlde Sokrates'in öğrettiği gibi hiçbir şey bilinemiyorsa ve Zenon'un öğrettiği gibi hiçbir şeyi sanmamak gerekiyorsa, tüm felsefe çökertilmiş olur.

d August. C. Acad. 2.11

Onlar aynı Zenon'dan hareketle sanmaktan daha rezilce hiçbir şey olmadığını kabul ettikleri için [...]

D11 Cic. Acad. Post. 1.40 (= SVF 1.55)

<Zenon> felsefenin üçüncü bölümünde birçok şeyi değiştirdi: Bu kapsamda öncelikle duyularla ilgili olarak yeni açıklamalar yaptı, onların dışarıdan kaynaklanan bir baskıyla bir birleşim oluştuğunu düşündü, onun *phantasia* dediği bu şeye biz “görünüm”⁶⁵ diyoruz [E.] Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

D12 Euseb. *Praep. Evang.* 14.6.13 (= SVF 1.56)

(Numenius'a atfen) [...] <Zenon'un> "algılanabilen görünüm" teriminin⁶⁶ Atina'da meşhur olduğunu görünce [...]

D13 Gal. *Opt. Doc.* 1, vol.1, p.41 K (= SVF 1.57)

Stoacıların şu terimlerinin Attika lehçesi açısından kusurlu bulmuştu: Algılanabilen, algılama, algılanabilen görünüm, algılanamayan, algılanamazlık.

D14 Sext. *Emp. Logic.* 7.236 (= SVF 1.58)

Zenon görünümün ruh üzerindeki bir izlenim olduğunu söylediğinde,⁶⁷ buradaki ruh ile bütünün değil, sadece onun bir parçasının kastedildiğini anlamalıyız.

D15 (= SVF 1.59)

a Cic. *Acad. Pr.* 2.18; 77

Nitekim o bu şekilde hiçbir şeyin algılanamayacağını söylerken (algılanamayan şey terimini böyle karşılamak istiyoruz), bu Zenon'un tanımladığı gibi bir görünümse (dünkü konuşmamızda bu sözcüğü phantasia terimi yerine yeterince kullandık), bu durumda var olan bir şeyden hareketle oluşan görünüm bir izlenim ve biçimdir, var olmayan bir şeyden hareketle oluşmaz, (Zenon tarafından yapılan bu tanımın çok doğru olduğunu söylüyoruz, zira öyle ya da böyle gerçek olmayan bir şey algılandığına ve bilindiğine kesinlikle emin olacağın şekilde nasıl algılanabilen bir şey olur?) [...]

[77] <Arkhesilaos> belki de Zenon'a şunu sordu: Bilge hiçbir şeyi algılayamıyorsa ve sanmak bilgeye göre değilse, o hâlde ne olacak? İnancım o ki, algılanabilir olanın var olmasından ötürü bilge sanmayacak. O hâlde olan nedir? İnancım o ki, sadece görünüm. Peki, görünüm nasıl bir şeydir? Zenon onu var olandan hareketle oluşan bir izlenim, < vurulan > mühür ve < kalıpla oluşturulan > biçim olarak tanımlamıştır. Bunun ardından doğru ve yanlış görünümün aynı şekilde oluşup oluşmadığı sorusu doğar. Bu noktada Zenon'un sadece algılama yetisiyle ilgili soruyu gördüğünü

<düşünüyorum>: Eğer görünüm var olandan hareketle oluşuyorsa, var olmayandan hareketle de aynı şekilde oluşabilecekse, bu durumda algılanabilen bir görünüm olmaz. Arkhesilaos tanıma yapılan bu eklemenin doğru olduğuna kanaat getirmiştir [...]

b August. *C. Acad.* 3.9.18

Ancak Zenon ne dediğini görelim. Görünüm, yanlış izlenimle ortak işaretlere sahip olmayacak şekilde algılanabilir ve kavranabilir.

D16 Cic. *Acad. Post.* 1.41-42 (= SVF 1.60; 62; 68; 69)

Tüm görünümleri değil, sadece görünen nesneler içinde kendine has bir ifadesi olanları güvenilmeye değer buluyordu. Kendi başına anlaşılabilen görünümün farkına varılabilir, peki bunları aktaracak mısınız? “Elbette,” dedi “algılanabilen terimini başka nasıl ifade edebilirsin?” “Sadece doğru olarak kabul edip onayladıktan sonra, onu nesnelerin elle sıkıca tutulması benzer bir şekilde ‘kavrayış’ olarak adlandırıyordu, nitekim daha önce kimse bu sözcüğü bu anlamda kullanmadığından, bu terimi de aynı eylemden çıkarmak durumunda kaldı ve bunun gibi başka birçok yeni terim kullandı (çünkü yeni şeyler söylüyordu). Bir nesne doğrudan duyumla kavrandığında, buna duyum diyor [= SVF 1.62] ve kavranma akıl yoluyla ortadan kaldırılmayacak şekilde gerçekleşirse, bunu bilgi olarak adlandırıyordu, aksi olursa bilgisizlik olarak adlandırıyordu [= SVF 1.68], hatta ona göre dayanak-sız olup yanlış ve öğrenilmemiş izlenimle ortaklığı bulunan sanı da buradan doğar.^[42] Bahsettiğimiz kavrayışı bilgi ile bilgisizlik arasına yerleştiriyor, onu ne doğru ne de yanlış bir izlenim olarak sayıyordu [= SVF 1.69], aksine sadece ona inanılması gerektiğini söylüyordu. Buradan hareketle duyulara bel bağlıyordu, zira yukarıda da söylediğim gibi, duyularla elde edilen kavrayış ona doğru ve güvenilir görünüyordu. Bunun nedeni duyunun bir şeyin tüm niteliklerini kavraması değil, nesneyi görünür kılan hiçbir şeyi dışarıda bırakmaması ve doğanın bilgi normunu ve daha sonra kendisinden hareketle izlenimlere ve kavramlara işleyen

kendi ilkesini vermesidir, bu kavramlar sayesinde sadece ilkelerin değil, aynı zamanda aklın keşfinin yolu açılmış olur.⁶⁸

D17 Cic. *Acad. Post.* 1.40 (= SVF 1.61)

Görülen bu unsurlara zihinlerin duyular yoluyla sağlanan onayını ekler, onun bizde yerleşik ve gönüllü bir eylem olduğunu düşünür.

D18 (= SVF 1.63)

a Sext. Emp. *Logic.* 7.355

Epikuros her duyumsanabilen şeyin sağlam bir varlığının bulunduğunu söyler, buna karşılık Stoacı Zenon <duyumsamalar arasında> bir ayrım yapar.

b Cic. *Nat. D.* 1.70

Arkhesilaos duyular yoluyla görülen her şeyin yanlış olduğunu söylerken, Zenon hepsinin değil, bazılarının yanlış olduğunu söylediği için Zenon'a saldırıyordu.

D19 Cic. *Acad. Pr.* 2.144-145 (= SVF 1.66)

Zenon ve Antiochus sizin bir şey bilmediğinizi söylüyor. “Nasıl?” diye soracaksın, “zira biz aptal birinin bile birçok şeyi kavradığı fikrini savunuyoruz.”^[145] Ancak siz bilge dışında birinin bir şey bilebileceği fikrini reddediyorsunuz, Zenon bunu bir hareketle gösteriyordu: Bunun için elini parmakları açık bir şekilde ileri uzatıyor, ‘görünüm buna benzer’ diyordu, sonra parmaklarını biraz kapatıyor, ‘duyumsama buna benzer’ diyordu, parmaklarını tümüyle kapatıp yumruk yapınca da bunun kavrayış olduğunu söylüyordu (bu benzetmeden hareketle bu duruma daha önce olmayan bir isim olarak “algılama” diyordu), sol elini kaldırıp hünerli ve sert bir şekilde sağ yumruğunu kavrayacak şekilde bastırınca da bunun bilgi olduğunu söylüyordu, ona göre bilge dışında kimse bu bilgiye erişemiyordu.

D20

a Sext. Emp. *Math.* 7.51 (= SVF 1.67) <https://rantey.org>

Sanının zayıf ve yanlış bir onay olduğunu <düşünüyor>.

b Gnom. Mon. 196 (= SVF 1.281)

Zenon filozofun söylediklerinin sanıya aykırı olabileceğini, ancak akla aykırı olamayacağını dile getirmiştir.⁶⁹

D21 Diog. Laert. 7.23 (= SVF 1.71; 321)

Bilgilerin⁷⁰ kavranmasına kanı kadar düşman olan hiçbir şey yok.

Retorik (D22-D29)

D22 (= SVF 1.74)

a Eust. *Il.* S 506

[...] Zenon'a göre ses <nefesin> havaya çarpmasından oluşur.
[...]

b Diog. Laert. 7.55

Ses <nefesin> havaya çarpmasından oluşur.

D23 (= SVF 1.75)

a Sext. Emp. *Math.* 2.7

Bu yüzden Kitonlu Zenon, diyalektik ile retorik arasında ne fark olduğu sorulunca, önce yumruğunu sıktı, sonra açtı ve “işte bu” dedi. Böylece diyalektiğin kısa ve öz niteliğini parmaklarını sıkmasına benzetmiş, parmaklarını gevşeterek uzatmasıyla ise retorik üslubun genişliğini göstermiş oldu.

b Cic. *Fin.* 2.17

Stoacı Zenon'un görüşü şudur: Tüm konuşma becerisi, Aristoteles'in daha önce söylediği gibi, iki kısma ayrıldığını, retorikğin elin ayasına diyalektiğin ise yumruğa benzediğini söylüyordu, zira retorikçiler oldukça geniş, diyalektikçiler ise oldukça dar kapsamda konuşurmuş.

c Cic. *Orat.* 3.141-143

Kendisinden Stoacıların öğretisinin doğduğu o Zenon bu iki sanat⁷¹ arasındaki farkı eliyle gösterirdi, bu yüzden parmaklarını sıkıp yumruk yapınca bunun diyalektiğe benzediğini söyler, parmaklarını gevşetip elini açınca da elinin ayasının belagate benzediğini söylerdi.

d Quint. *Inst.* 2.20.7

Zenon birisinin yumruk sıkılmış ele, diğerinin açık ele benzediğini söyleyerek bir bağlantı kurdu, buna göre tartışma sanatı da bir erdem olacaktır: Kimsenin diğer sanatın⁷² çok daha gösterişli ve açık olduğuyla ilgili bir şüphesi olmayacaktır.

D24 (= SVF 1.77)

a Cic. *Fam.* 9.22.1-2

Senin edebini seviyorum! Konuşma özgürlüğünü ise daha çok! Academia'mız kendisiyle büyük bir anlaşmazlık içinde olsa da Hercules aşkına, zeki bir adam olan Zenon da bunu uygun buluyor, ancak söylediğim gibi, Stoacılar her şeye onun adını vermeyi uygun buluyor. Zira şöyle akıl yürüttüler: Söylemesi ahlaksızca ve utanç verici olan hiçbir şey yoktur. Zira ahlaksızlıkta bir rezillik varsa, bu ya olayın kendisinde ya da sözde olur, üçüncü bir ihtimal yoktur. Bu durumda olayın kendisinde bir rezillik yoktur. Nitekim bu olaydan sadece komedilerde değil [...] trajedilerde de [...] bahsedilir. [...] ^[2] Bu yüzden olay aynı olsa bile, söz aynı olmadığı için utanç verici bir durumun belirmediğini görüyorsun. Dolayısıyla olayın kendisinde bir rezillik yoktur. Hele sözlerde bu hiç yoktur. Zira sözle işaret edilen utanç verici değilse, işaret eden söz de utanç verici olamaz. [...] O hâlde sözde de rezillik yoktur. Bunun olayın kendisinde olmadığını da öğrettim. Dolayısıyla rezillik hiçbir yerde yoktur. ^[4] Şöyle Stoacı bir tezin var: Bilge dosdoğru konuşacak. [...] Ben Platon'un edebini koruyorum ve koruyacağım (zira bunu âdet edindim). Stoacıların en açık dille ele aldığı bu konuları sana muğlak sözcüklerle yazdım.

b Cic. *Off.* 1.128

Bu konuda Kinikler ve neredeyse Kinikler gibi davranan Stoa-
cıları dinlememek gerekir, zira onlar ayıp olmayan bu tarz ey-
lemlerden sadece bahsetmenin bile ayıp olduğunu düşündüğü-
müz, ayıp olan diğer şeylere ise gerek isimleri ile hitap ettiğimiz
için bizi eleştiriyor ve bizimle alay ediyorlar. Örneğin hırsızlık,
hilekârlık ve ziya eylemde ayıptır ancak onlardan isimleri ile
bahsetmek ayıp değildir. Evliyken çocuk yapmak ahlaken doğ-
rudur, ondan bahsetmek ise edepsizliktir. Aynı filozoflar edebe
bu minvalde birçok argümanla saldırmıştır.

D25 Plut. *De Stoic. Rep.* 1034e (= SVF 1.78)

İki tarafı da dinlemeden karar verme, Zenon şöyle bir argümanla
aksini savundu: İkinci konuşmacı birinci konuşmacının kendi
görüşünü kanıtlayıp kanıtlamadığını bilmemeli, zira asıl inceleme
sonda yapılır ve çağrıldığında ortaya çıkmaması ile çağrıya sadece
saçma bir argümanla cevap vermesi aynı değerdedir, buna kar-
şılık ya görüşünü kanıtlamıştır ya da kanıtlayamamıştır, dolayısı-
yla ikinci konuşmacı da dinlenmemelidir.

D26 Quint. *Inst.* 4.2.117 (= SVF 1.79)

Zenon'un olmasını istediği gibi, ifadelerin anlama bandırılması⁷³
gerekecek.

D27 Plut. *Phoc.* 5 (= SVF 1.80; 304)

Zenon'un hep dediği gibi, bir filozof bir sözcüğü kullanmadan
önce onu anlama⁷⁴ bandırır.⁷⁵

D28 Diog. Laert. 7.18 (= SVF 1.81)

Gramer yanlışlarından kaçınan insanların çok kesin ifadelerin
İskender'in bastırıldığı paralara benzediğini söyler dururdu: Gö-
rünüşleri güzeldir ve şekilleri para gibi yuvarlaktır ama sırf bu
yüzden daha iyi değildir. Aksi türdeki sözleri ise özensiz bir
şekilde ve amatörce basılan Attika tetradrahmlerine⁷⁶ benze-
tir ve onların süslü deyişlerden daha değerli olduğunu söylerdi.

D29 (= SVF 1.82)

a Zonarae Lex. s.v. soloikizein⁷⁷ col.1662

Eğitim eksikliği sadece konuşmada belirmez, örneğin giyim tarzında da kendini gösterir, insan köylü biri gibi giyinebilir, yemeğini kabaca yiyebilir ve uygunsuz bir şekilde yürüyebilir, Kitionlu Zenon böyle diyor.

b Cyrilli Lex. Paris. IV p.190

Eğitim eksikliği sadece konuşma ve ses yoluyla kendini göstermez, aynı zamanda giysiye de yansır, insan köylü biri gibi giyinebilir, yemeğini kabaca yiyebilir ve uygunsuz bir şekilde yürüyebilir, Kitionlu Zenon böyle diyor.

Fizik ve Teoloji (D30-D104)

İlkeler, madde ve ruh, neden, cisim, cisim hâlinde olmayan şeyler, zaman ve boşluk (D30-D40)

D30 (= SVF 1.85; 493)

a Diog. Laert. 7.134

Bütünde⁷⁸ biri etken diğeri edilgen olmak üzere iki ilke olduğunu düşünüyorlar. Edilgen ilke nitelikten yoksun olan töz, yani maddedir. Etken ilke ise tözün içindeki akıl, yani tanrıdır. Zira tanrı ebedîdir ve var olan her bir şeyi tüm kapsam içinde yaratmış olandır. Kitionlu Zenon *Töz Üzerine* adlı eserinde bu düşüncüyü savunur.

b Aet. 1.3.25

Mnaseas'ın oğlu olan Kitionlu Zenon tanrı ve maddeyi ilkeler olarak ele alır, bunlardan ilki etkenliğin, ikincisi edilgenliğin temsilidir. Ayrıca dört element vardır.

c Achilles Tat. 124e

Kitionlu Zenon'un söylediğine göre bütünün ilkesi tanrı ve maddedir, tanrı etken, madde ise edilgen olandır. Dört element bunlardan gelir.

d Philo, *De Prov.* 1.22

Mnaseas'ın oğlu olan Zenon ilke⁷⁹ olarak tanrı ile maddeden ve dört elementten bahseder.

D31 Chalcid. *In Tim.* 290 (= SVF 1.86)

Zenon ve Khrysispos gibi birçokları maddeyi özden ayırır. Maddenin, nitelikleri olan her şeyin altında bulunan şey olduğunu, kendi doğasına uygun olarak görünüşten ve biçimden yoksun olan özün ise tüm nesnelerin ilk maddesi ve onların en eski kaynağı olduğunu söylüyorlar. Örneğin bronz, altın, demir vb. kendilerinden üretilen şeylerin maddeleri olsalar da öz değildirler. Onların her ikisinin de nedeni bizzat tözdür.

D32 (= SVF 1.87)

a Stob. *Ecl.* 1.11.5a

Zenon: Var olan her şeyin ilk maddesi tözdür ve o tümüyle ebedîdir, ne büyür ne küçülür. Parçaları her zaman aynı kalmaz, aksine dağılır ve yeniden bir araya gelir. Her şeyde bulunan akıl bu şekilde işler, bazıları onu kader olarak adlandırır, menideki tohummuş gibi.

b Chalcid. *In Tim.* 294

Stoacılar tanrının madde veya maddenin ayrılmaz niteliği olduğunu ve tohumun cinsel organlardan geçmesi gibi maddenin içinden geçerek hareket ettiğini söylüyor.

c Epiph. *Adv. Haeres.* 1.5

O da maddenin Tanrı'yla eşzamanlı olduğunu ve her şeyi yöneten ve etkileyen bir kader ve yaratılışın olduğunu iddia ediyor.

d Diog. Laert. 7.150

Töz var olan her şeyin ilk maddesidir. [...] Töz ve madde bütüne ve parçaya ilişkin olarak iki anlamda kullanılır. İlki ne artar ne de azalır, tek tek parçaları oluşturan madde ise hem artar hem azalır.

D33 Chalcid. *In Tim.* 292 (= SVF 1.88) <https://www.rantey.org>

Sonra Zenon bu özün sonlu olduğunu ve sadece tözün var olan her şeyde ortak olduğunu, buna karşılık her yerde bölünebilen ve değişebilen nitelikte olduğunu söyler. Onun parçaları değişir, ancak var olan şeylerin içinden hiçliğe karışacak şekilde yok olmazlar. Bununla birlikte balmumundan yapılmış figürlerin sayısız çeşidinin olması gibi, her şeyin temel maddesinin de kendine has bir şekli, figürü ve kesin bir niteliği yoktur, aksine her zaman <var olan nesneye> birleşik hâlde bulunan madde bir niteliğe ayrılamaz bir şekilde bağlıdır. Ayrıca var olan bir şeyden gelmemesine ve hiçliğe karışmamasına bağlı olarak doğumdan ve ölümden münezzeh olduğu için ebediyetten kaynaklanan bir ruhu ve canlılığı vardır, bu <ruh ve canlılık> bazen onu tümüyle bazen de sadece bir parçasını akla uygun bir şekilde hareket ettirir, bütünde gerçekleşen böylesine yoğun ve şiddetli değişimlerin nedeni budur. Dahası hareket ettirici olan bu ruh doğa değil, akledebilen bir canlılık ilkesidir, hissedebilen dünyayı canlı kılan bu ruh, ona şimdi görülebilen bir güzellik katar. Bu yüzden evreni mutlu bir canlı ve tanrı olarak adlandırıyorlar.

D34 Stob. *Ecl.* 1.138.14 (= SVF 1.89)

Zenon söylediğine göre neden bir şeyin olmasına yol açandır. Nedenin kendisi de olan bir şeydir. Neden bir cisimdir ve onun nedeni bir yüklemidir. Nedenin şimdi olması ve onun nedeninin de gerçekleşmesi mümkün değildir. Söylenen şu: Bir neden, bir şeyin olmasına yol açandır, örneğin insanın sağduyulu düşüncesi sağduyudan ötürü vardır, keza ruhtan ötürü canlıdır ve ölçülü davranışı da ölçülülükten ötürü gerçekleşir. Bir kişinin ruhu varsa, ölçülü veya sağduyulu bir karakteri varsa, bu durumda onda ölçülü davranışın, canlılığın ve sağduyulu düşüncenin olmamasının imkânı yoktur.

D35 Cic. *Acad. Post.* 1.39 (= SVF 1.90)

<Zenon> aynı kişilerden⁸⁰ ayrılıyor, zira bir şeyin cisim hâlinde olmayan bir şeyden hiçbir şekilde etkilenemeyeceğini düşünüyordu. [...] Gerekten de cisim hâlinde olmayan bir şeyin başka

bir şeyi etkilemesi ve başka bir şeyden etkilenmesi mümkün değildir.

D36 (= SVF 1.91)

a Act. 1.15.6

Stoacı Zenon'un söylediğine göre renkler maddenin ilk şemalarındır.⁸¹

b Gal. *Hist. Philos.* 27

Stoacı Zenon renklerin maddenin yüzey boyası olduğunu düşünüyordu.

D37 Gal. *Comment. in Hippocr. de humoribus* 1 (= SVF 1.92)

Kitionlu Zenon nitelikler gibi tözlerin de tümüyle karışık olduğuna inanıyordu.

D38 (= SVF 1.93)

a Stob. *Ecl.* 1.8.40e

Zenon'un söylediğine göre zaman hareketin uzantısıdır, bu uzantı aynı zamanda hızın ve yavaşlığın, her bir şeyin nasıl olduğunun, var olanın ne kadar sürede var olduğunun, tamamlandığının ve varlığını sürdürdüğünün ölçüsü ve ölçütüdür.

b Simpl. *Ad Cat.* 80a4

Stoacıların Zenon'u zamanın hareketin uzantısı olduğunu söylüyor.

D39 (= SVF 1.95)

a Act. 1.18.5 ve 1.20.1

Zenon ve takipçileri evrende boşluk diye bir şey olmadığını, onun dışında sınırsız bir boşluk olduğunu söylüyor. [...] ^[1.20.1] Stoacılar ve Epikuros boşluk, yer ve khôra'yı birbirinden ayırır. Boşluk cisim yokluğudur, yer cismin kapladığı alan, khôra ise kısmen kaplanan alandır, tıpkı fıçıdaki şarap gibi.

b Theodoret. 4.14

Evrenin içinde boşluk yoktur, onun dışında ise çok büyük ve sonsuz bir alan uzanır.

c Diog. Laert. 7.140

Evrenin dışında cisimsiz sonsuz bir boşluk uzanır. Burada cisimsiz ile içinde cisim bulunabileceği hâlde, hiçbir cismin bulunmaması kastedilmektedir. Evrende boşluk yoktur.

D40 (= SVF 1.96)

Boşluk cisimler arasında saçılmaz, aksine onları kuşatır ve boşluk kendinde göğün dışındaki bir şeydir, [...] boşluk göğün dışında bulunan sonsuz bir şeydir.

Dünya, dünyanın tekliği, doğumu ve ölümü, bir yerde bulunması, dört element, küresel yangın, akıllı bir canlı olarak dünya (D41-D53)

D41 (= SVF 1.97)

a Diog. Laert. 7.143

Zenon *Bütün Üzerine* adlı eserinde tek bir dünya olduğunu söyler.

b Aet. 2.1.2

Zenon tek bir dünya olduğunu <söyler>.

D42 Aristocles apud Euseb. *Praep. Evang.* 15 816d (= SVF 1.98)

Onların söylediğine göre ateş var olan her şeyin elementidir, Herakleitos da bunu söyler ve ilkeler ise madde ve tanrıdır, Platon böyle söyler. Ancak <Zenon> ikisinin de⁸² cisim olduğunu söylemiştir, buna karşılık Platon'un ilk etken nedeninin cisim hâlinde olmadığı söylenmiştir. Sonra kadere bağlı olarak bir zaman sonra tüm dünya alev alıyor ve sonra yine düzene kavuşuyormuş. Buna göre ilk ateş bir tür tohum gibidir, akli ilkeleri ve her şeyin ve her olayın nedenini, geçmişi, şimdiki ve geleceği içinde barındırır. İşte, kader tüm bu şeyler arasındaki ilişki ve olaylar silsilesidir, bu bilgi ve hakikattir, var olan her şeyin kaçınılmaz ve sakınılmaz olan yasaasıdır. Dolayısıyla

dünyadaki her şey fazlasıyla düzenlidir, tıpkı düzenli bir devlette olduğu gibi.

D43 Stob. *Ecl.* 1.19.4 (= SVF 1.99)

[Zenon'un öğretisi şudur:] Dünyada kendi has bir nitelikle düzenlenmiş her şey dünyanın merkezine doğru hareket eden parçalara sahiptir ve dünyanın kendi parçaları için de aynı durum geçerlidir. Dolayısıyla şunu söylemek doğru olacaktır: Dünyanın tüm parçaları merkeze doğru hareket eder, özellikle de ağırlığı olanlar. Hem dünyanın sonsuz boşluktaki değişmeyen konumunun hem de benzer şekilde yeryüzünün dünyanın merkezine yerleştirilmiş olmasının açıklaması aynıdır. Bununla birlikte cismin kesin bir ağırlığı yoktur, hava ve ateş ağırlıksızdır. Ancak onlar da bir şekilde tüm dünya küresinin merkezine doğru uzanır ve onun çevresine uyum sağlar. Ağırlıksız oldukları için doğal olarak yukarı doğru hareket ederler. Benzer şekilde dünyanın kendisinin de ağırlıksız olduğunu söylerler, zira tümüyle ağırlığı olan ve olmayan elementlerden oluşmuştur. Tüm yeryüzü ise özünde ağırlığı olan bir şeymiş gibi görünür. Merkezî konumundan ötürü, (cisimler de merkeze doğru hareket eder) kendi yerinde kalır.

D44 (= SVF 1.101)

a Aet. 1.14.6

Zenon ateşin düz bir çizgide hareket ettiğini söylüyor.

b Aet. 1.12.4

Yeryüzündeki ışık düz bir çizgide ama gökteki ışık dönerek hareket eder.

D45 (= SVF 1.102)

a Stob. *Ecl.* 1.17.3

Zenon'un açıkça savunduğu şudur: Dönemsel olarak tözden kaynaklanan ve her şeyi kapsayan bir dünya düzeninin olması kaçınılmazdır. Ateşten hava yoluyla suya dönüşüm olur. <Su-yun> bir kısmı çöker ve toprak yoğunlaşır, geri kalan kısım ise

su olarak kalır, buharlaşan kısımdan ise hava oluşur. Hava incelince, ateş çıkar. Karışım ve birleşim elementlerin birbirine dönüşümüyle gerçekleşir, bir cisim başka birinin içine geçer durur.

b Diog. Laert. 7.135-136

Tanrı tektir, Zihin, Kader ve Zeus'la aynı şeydir, ona başka birçok isim daha verilmiştir. ^[136] Başlangıçta kendi başınaydı, sonra tüm tözü hava yoluyla suya dönüştürdü ve nasıl ki canlılar ürerken tohum nemli bir aracıyı kullanırsa, aynı şekilde tanrı da dünyaya özgü nem içinde dünyanın yaratıcı aklıdır, bir aracı gibi olan nemin arkasında kalır, yaratımın sonraki aşamasını göz önünde tutarak maddeyi kendine uydurur. Bunun için ilkin dört elementi ateş, su, hava ve toprağı yarattı. Bu konular Zenon'un *Bütün Üzerine* adlı eserinde [...] işlenmektedir.

c Diog. Laert. 7.142

Onların düşüncesine göre dünya şöyle oluşmuştur: Töz ilkin ateşten hava yoluyla neme dönüşünce dünya ve nemin kalın kısmı toprak olarak yoğunlaşırken ince kısmı havaya dönüşür, bu inceme süreci ateşi oluşturana kadar sürer. Bu elementlerden karışım yoluyla hayvanlar, bitkiler ve diğer doğal türler meydana gelir. Dünyanın doğumu ve yıkımı konusu Zenon'un *Bütün Üzerine* adlı eserinde işlenir.

d Probus, *Ad Verg. Ecl.* 10.33

Stoacılar Kitionlu Zenon, Soloilu Khrysippos ve Assoslu Kleantes her şeyin bu <dört elementten> meydana geldiğini söylüyor.

D46 Probus, *Ad Verg. Ecl.* 6.31 (= SVF 1.103)

İlkeleri her bir elementle ilişkilendirdiler [...] Onun⁸³ hocası olan Miletoslu Thales suyu <ilk element olarak belirledi>. Thales'in bu düşüncesinin şöyle diyen Hesiodos'tan geldiğini sanıyorlar: "Her şeyden önce Kaos vardı."⁸⁴ Zira Kitionlu Zenon bunu şöyle yorumluyor: "akışkan olduğu için Khaos sudur."

D47

a Schol. Apoll. Rhod. 1.498 (= SVF 1.104)

Zenon'un söylediğine göre Hesiodos'taki Khaos sudur, suyun çökmesiyle çamur, yoğunlaşmasıyla ise katı toprak meydana gelmiştir. Hesiodos'ta üçüncü olarak Eros meydana gelir, böylece ateşin oluşması sağlanır. Zira Eros'un alevli bir yapısı vardır.

b Schol. Hes. Theog. 117 (= SVF 1.105)

Stoacı Zenon'un söylediğine göre alt tabakadaki toprak çamurdan meydana gelmiştir. Eros da üçüncü olarak meydana gelen unsurdur [...]

D48 Philo, *De Aet. Mun.* XXIII.117 (= SVF 1.106)

Theophrastos'un söylediğine göre dünyanın doğumundan ve gelecekteki yıkımından söz edenler şu dört temel unsurla ilgili varsayımları tarafından yanıltılmaktadır: (1) Toprağın her yerde eşit olmayan yüzeyi, (2) denizin azalması, (3) dünyanın her bir parçasının çözülmesi ve (4) kara hayvanlarının soyunun tükenmesi.^[118] Ona göre bunlardan ilkinde dayandırdıkları kanıt şudur: Eğer toprağın oluşmasını sağlayan bir başlangıcı olmasaydı hiçbir parçasının diğerlerinden daha yukarıya çıktığı görülmezdi. Örneğin her yıl durmaksızın yağan yağmurlardan ötürü dağlar şu anda oldukça alçak seviyede olurdu, belli bir noktaya kadar yükselmiş olan yeryüzü unsurları özellikle de kış fırtınaları yüzünden doğal olarak çökerdi, diğer yükselteler de yumuşak bir zemine çöker ve bunların hepsi tümüyle dümdüz olurdu.^[119] O hâlde toprak her yerde eşit olmayan yüzeyi ve göğe varan engin zirveleriyle dağların çokluğu yeryüzünün ezeli olmadığının kanıtıdır. Zira söylediğim gibi sonsuz zaman dilimi içinde düşen yağmurlar bir uçtan diğer uca açık ve yer seviyesinde bir yol oluştururdu. Nitekim suyun doğal niteliğidir ki, bazen yüksek bir yerden dökülünce, gücüyle önüne çıkan her şeyi süpürür, bazen de sürekli damlayarak delikler ve oyuklar açar, öyle ki bir kazıcı gibi en sert ve taştan zemini deler geçer.

[120] Yine onlar denizin azalmış olduğunu söylüyorlar. Bunun için de en ünlü adaları, Rodos'u ve Delos'u örnek gösteriyorlar. Eski zamanlarda bu adalar yokmuş, denizin dibinde batık ve gömülü hâdelermiş, ancak zaman içinde deniz yavaş yavaş azalınca onlar da yavaş yavaş ortaya çıkmaya ve görünür olmaya başlamışlar, onlarla ilgili yazılarda bunu okuyoruz. [121] Ayrıca insanlar Delos'a Anaphê⁸⁵ adını vermişler, ortaya çıkıp görünür olduğu için durumu açıkça ortaya koysun diye iki ismi de kullanmışlar, nitekim geçmişte ortaya çıkmamış ve görünür değilmiş, en azından Pindaros, Delos'la ilgili olarak böyle söylüyor.

[...] [122] Buna ek olarak büyük deniz alanlarına ait olan, kuruyarak kara parçasına dönüşmüş ve bir araziye eklenmiş derin ve büyük körfezler olduğuna dikkat çekiyorlar, hiç çorak olmayan, aksine ekim ve dikim yapılmış olan bu yerlerde eskiden deniz olduğuna dair bazı işaretler de varmış, örneğin sıkça sahile vuran çakıl taşları, deniz kabukları ve bu türden diğer şeyler. [123] O hâlde deniz azalıyorsa, toprak da azalacakmış ve uzun yıllar süren bir döngüden sonra iki unsur da tümüyle yok olacakmış. Benzer şekilde tüm hava da azar azar tükeniyor ve yok oluyormuş, sonunda her şey tek bir töze, yani ateşe doğru çekilecekmiş.

[XXIV] [124] Üçüncü unsurla ilgili kanıtları şunlardır: Bir şeyin parçaları yok oluyorsa, kendisi de kaçınılmaz bir şekilde yok olur. Dünyanın tüm parçaları yok olacaktır, dolayısıyla dünyanın kendisi de yok olacaktır. [...] [125] Toprağın hangi parçası, büyük mü yoksa küçük bir kısmı mı zaman içinde aşınarak çözülüyor? En sağlam taşlar bile kendilerini bir arada tutan gücün zayıflamasıyla nemlenip çürümez mi? [...] Parçalara ayrılır ve önce bir toz akıntısına dönüşür, ardından kendilerinden hiçbir şey kalmayana dek tükenirler. Yine su rüzgâr tarafından dövülmeyip hareketsiz kalırsa, hareketsizlikten ötürü ölü bir şey gibi kalmaz mı? Kesinlikle değişir ve yaşam enerjisini yitirmiş bir canlı gibi pis kokulu hâle gelir. [126] Havaya gelirsek, onun yok olması herkes için hastalık ve yıkım anlamına gelir, bu duruma doğal

olarak ölüm denebilir. [...] ^[127] Ateş hakkında çok konuşmamıza gerek yok, zira o besinini yitirince, şairlerin dediği gibi sakatlanıp anında söner. Desteklenirse ayağa kalkar, çünkü hâlâ alevlendirilmiş yakıtı vardır. [...] ^[129] O hâlde <Stoacıların söylediğinin aksine> dünyanın her bir parçası yıkıma maruz kalıyorsa, onlardan oluşan dünyanın kendisinin yıkıma uğramayacağı açıktır. ^[130] Anlattıklarına göre, dördüncü ve son varsayımlarını şu şekilde savunuyorlar: Dünya ebedî olsaydı, ondaki hayvanlar ve özellikle de insan ırkı diğerlerinden üstün olduğu için ebedî olurdu. Ancak doğadaki olayları araştırmayı isteyen herkes insanın kökeninin eski olmadığını görür. Zira sanatların varlığının insanla ilişkilendirilmesi ve sadece sistemin ve yöntemin akıllı bir canlının doğasına uygun olmasından ötürü değil, aynı zamanda onlarsız yaşamak mümkün olmadığı için sanatlar ile insanın çağdaş olması mümkündür veya zorunludur.

D49 (= SVF 1.107)

a Stob. *Ecl.* 1.20.1e

Zenon, Kleanthes ve Khrysispos tüm tözün <küresel yangınla birlikte> tohuma dönüşür gibi ateşe dönüştüğünü söyler. Sonra <ateş> geri dönerek dünya düzeninin önceki gibi olmasını sağlar.

b Euseb. *Praep. Evang.* 15.18.3

Stoacı filozofların savunduğu düşünceye göre, evrensel töz tohuma dönüşür gibi ateşe dönüşür ve sonra <ateş> geri dönerek dünya düzeninin önceki gibi olmasını sağlar. Bu görüş bu ekolün ilk ve en eski önderleri olan Zenon, Kleanthes ve Khrysispos tarafından savunulmuştur.

c Arnob. *Ad Nat.* 2.9

Kim zamanı geldiğinde yanacağını söyleyerek dünyayı ateşle tehdit eden Panaetius'a, Khrysispos'a ve Zenon'a <inanmaz>?

D50 Philarg. *Ad Verg. Georg.* 2.336 (= SVF 1.108)

Zenon bu dünyada diğer şeyler yok olsa bile, yine de kendisinden maddelerin oluştuğu elementler ona bağlı olduğu için dünyanın kendisinin her zaman kaldığını <savundu>. <Dünyanın> var olmakla birlikte gücünü yeniden kazanmasını sağlayan elementlerden ötürü yok olma noktasına varmadığını söyledi.

D51 (= SVF 1.109)

a Tatianus, *Ad Gr.* 5

Küresel yangından sonra aynı kişinin daha öncekiyle aynı işleri yapacağını söyleyen Zenon'u kimse dinlememeli. Ona göre örneğin Anytos ile Meletos yine suçlayacak, Busiris konuklarını öldürecek ve Herakles üstlendiği görevleri yeniden yerine getirecekmiş.

b Nemes. *De Nat. Hom.* 38

Sokrates yine eskisi gibi olacak, Platon ve diğer her insan da. Aynı dostlara sahip olunacak, aynı vatandaşlara da. Herkesin başına aynı şeyler gelecek. Herkes daha önce yaptığı işi yine yapacak. Her kent, köy ve kırsal alan aynı duruma gelecek. Tüm dünya eski hâline geri döndürülecek.

D52 Sext. Emp. *Math.* 9.107 (= SVF 1.110)

Platon neredeyse Zenon'la aynı argümanı savundu. İlki şunu da iddia etti: Her şey⁸⁶ doğaya göre yaratılmış güzel bir eser ve tam anlamıyla canlı, ruha sahip, zeki ve akıllı bir varlık.

D53

a Sext. Emp. *Math.* 9.104 (= SVF 1.111)

Zenon ise yine şöyle söylüyor: "Akıl sahibi olan akıl sahibi olmayandan daha iyidir, bununla birlikte dünyadan daha iyi hiçbir şey yoktur, o hâlde dünya akıl-sahibidir. Aynı durum zekâ sahibi ve canlı olma durumu için de geçerlidir, zira zekâ sahibi olan zekâ sahibi olmayandan ve canlı olan canlı olmayandan daha iyidir, bununla birlikte dünyadan daha iyi hiçbir şey yoktur, o hâlde dünya zekâ sahibi ve canlıdır.

b Cic. *Nat. D.* 2.21 (= SVF 1.111)

Nitekim Zenon şöyle bir sonuca varıyor: “Aklını kullanan aklını kullanmayandan daha iyidir, bununla birlikte hiçbir şey dünyadan daha iyi değildir, o hâlde dünya aklını kullanmaktadır.”

c Cic. *Nat. D.* 2.22 (= SVF 1.112-114)

Yine o şöyle mantık yürütüyor: “Histen yoksun olan bir şeyin hiçbir parçasında hissetme yeteneği olamaz. Dünyanın parçalarında hissetme yeteneği vardır, o hâlde dünya histen yoksun değildir.” Sonra konuyu ilerletir ve daha dar bağlamda şu sonucu dayatır: “Candan ve akıldan yoksun olan bir şey kendisinden canlı ve akıl sahibi bir şey yaratamaz, bununla birlikte dünya canlı ve akıl sahibi şeyler yaratıyor, o hâlde dünya canlı ve akıl sahibidir.” Yine benzer bir şekilde, hep yaptığı gibi şu sonuca varıyor: “Ezgiler çalan flütler zeytin ağacından doğsaydı, zeytin ağacının flüt çalma ilmiyle ilgili bir bilgi sahibi olduğundan kuşku duymazdın veya çınar ağaçları birçok ses çıkaran küçük lirlere hamile kalsaydı, yine çınar ağacının müzik bilgisine sahip olduğunu düşünürdün değil mi? O hâlde kendisinden canlı ve akıllı şeyler çıkardığı hâlde, niçin dünyanın canlı ve akıllı olduğu düşünülmesin?”

d Sext. *Emp. Math.* 9.110 (= SVF 1.113)

Kitionlu Zenon, Ksenophon’u başlangıç noktası kabul ederek şunu savunur: “Akıl sahibi olan bir tohum çıkaranın kendisi de akıl sahibidir, bununla birlikte dünya akıl sahibi bir tohum çıkarmıştır, dolayısıyla dünya da akıl sahibidir.”

e Sext. *Emp. Math.* 9.85 (= SVF 1.114)

Her şeyi kapsayan akıl sahibi unsurları da kapsar, dahası akıl sahibi olan canlı yapıları kapsayanın kendisi de akıl sahibidir, zira bütünün parçasından daha aşağı olması mümkün değildir.

Gökyüzü ve gökyüzü olayları (D54-D60)

D54 Achilles Tat. *Isag. in Arat.* 5 129e (< SVF 1.115)

Kitionlu Zenon'a göre aithêr gökyüzünün en uzak kısmıymış.

D55 Aet. 2.11.4 (= SVF 1.116)

Zenon göğün ateşten olduğunu <söylüyor>.

D56 Diog. Laert. 7.153-154 (= SVF 1.117)

Yıldırım bulutların birbirine sürtünmesinden veya rüzgârın etkisiyle parçalanmasından oluşan bir alevmiş, Zenon *Bütün Üzerine* adlı eserinde böyle söylüyor. Gök gürültüsü ise bu bulutların birbirine sürtünmesinden veya yarılmasından doğan gürültüymüş.

D57 Schol. Hes. Theog. 139 (= SVF 1.118)

Yine Zenon'un söylediğine göre, çember çizen hareketlerin anlamı daha çok doğayla ilgilidir. Dolayısıyla <Hesiodos> onların adlarını Brontes, Steropes ve Arges olarak belirlemiştir, çünkü parlayan bir şimşekten söz etmektedir. <Hesiodos> onların⁸⁷ Gökyüzünün çocukları olduğunu söyler, çünkü bütün bunlar gökyüzünde gerçekleşen olaylardır.

D58 Diog. Laert. 7.145 (= SVF 1.119)

Zenon'un *Bütün Üzerine* adlı eserinde bir şekilde gösterdiğine göre, Ay bize bakan taraftan geçtiğinde Güneş tutulması olurmuş. Gerçekten de Ay'ın kavuşma noktalarına doğru ilerlediği, Güneş'i örttüğü ve sonra ondan uzaklaştığı görülür. Bu su birikintisine yansıtıldığında en iyi şekilde gözlemlenebilir. Dünya'nın gölgesine denk geldiğinde ise Ay tutulması olur. Bu yüzden her ay Güneş'in karşısında olsa bile sadece Dolunay varken Ay tutulması olur. Zira Ay eğik bir yörüngede hareket eder, enlemde nispeten Güneş'in yörüngesine doğru meyleder ve bu yüzden kuzeye veya güneye doğru ilerler. Ancak Ay'ın enlemdeki hareketi onu burçlar kuşağı üzerinden Güneş'in yoluna getirince çap olarak Güneş'in karşısında konumlanmış olur.

D59

a Stob. *Ecl.* 1.25.3 (< SVF 1.120)

Zenon'un söylediğine göre Güneş, Ay ve yıldızların her biri zekâ ve his sahibidir, her biri yaratıcı ateşin alevine sahiptir. İki ateş türü vardır, biri tasarlama yetisi olmayan bir ateş olup sadece yakıtını kendine dönüştürür, diğeri ise bitkiler ve hayvanlarda olduğu gibi tasarlama ve büyütüp koruma gücüne sahiptir, karakter ve zihin bu ateşte bulunur. Bu aynı zamanda yıldızların tözü olan ateştir.

b Stob. *Ecl.* 1.26.1 (= SVF 1.120)

Zenon'un söylediğine göre Ay ve yıldızlar zekâ, his ve yaratıcı ateşin alevine sahiptir.

D60 Sen. *QNat.* 7.19.1 (= SVF 1.122)

Zenon'umuzun düşüncesi ise bellidir, yıldızların bir araya geldiğini ve ışınlarını birleştirdiğini, bu ışık birleşiminden uzamış bir yıldız izlenimi oluştuğunu düşünür.

Canlılar ve insan, canlıların doğumu, beden ve zihnin maddesi, tohum, uyku, hastalık (D61-D68)

D61 Varro, *Rust.* 2.1.3 (= SVF 1.123)

Gerçekten de ya Miletoslu Thales ve Kitionlu Zenon'un düşündüğü gibi bir canlıların yaratılma ilkesi vardı ya da Samoslu Pythagoras ve Stagiralı Aristoteles'in inandığı gibi onların ilkesine karşılık hiçbir şey yoktu.

D62 Censorinus, *DN* 4.10 (= SVF 1.124)

Stoa ekolünün kurucusu olan Kitionlu Zenon insan soyunu <meydana getiren> ilkenin <küresel yangından sonraki> yeni dünyadan oluşturulduğunu ve ilk insanların tanrısal ateşin desteğiyle, yani tanrının öngörüsüyle topraktan yaratıldığını düşündü.

D63 Gal. *Adv. Julian.* 5.10 (< SVF 1.125)

Bununla birlikte bedenlerimizin doğasının hava, ateş, su ve toprak mı yoksa doğru bir oranla birbirine karıştırılmış olan nemli, kuru, sıcak ve soğuk unsurlar mı içerdiği tartışma konu-

sudur [...] Zira Platon ve Zenon, Aristoteles ve Theophrastos, Eudemos, Kleanthes ve Khrysippos bu bileşenler konusunda uzlaşmaktadır, bunların yanında başka birçok filozof daha vardır, onlardan bazılarını Stoacılar, bazılarını Peripatetikler ve bazılarına da Platoncular derler.

D64 Varro, *Ling.* 5.59 (= SVF 1.126)

Kitionlu Zenon'un <söylediği gibi>, canlıların tohumu can ve zihin olan ateştir.

D65 Rufus Ephes. *De Part. Hom.* 44 (= SVF 1.127)

Zenon ısı ile soluğun aynı şey olduğunu söylemiştir.

D66

a Euseb. *Praep. Evang.* 15.20.1 (= SVF 1.128)

Zenon'un dediğine göre, tohum insanın verdiği nemle karışmış olan soluktur, bu da ruhun bir kısmı ve parçası, babanın tohumunun bir birleşimi ve ruhun farklı kısımlarının somut bir karışımıdır. Bu nedenle soluk evrenle aynı yasalara sahip olarak rahime aktarıldığında başka bir soluk tarafından yakalanır ve bu kadının ruhunun bir kısmını oluşturur, onunla birlikte büyür, orada hareketlenir ve onun tarafından alevlendirilerek gizlice gelişim gösterir, nemine yapılan eklemeleri bünyesine alır ve kendisini geliştirir.

b Theodoret. 5.25 (= SVF 1.128)

Bu düşünce ekolünün önderi olan Kitionlu Zenon, ruhla ilgili olarak öğrencilerine şunu öğretti: Nemden oluşan ve ruhun bir kısmı olan insan tohumu, ruhun bir parçacığı ve ruhtan ayrılmış bir parçadır, babanın tohumunun bir karışımı ve bileşimidir, o ruhun tüm parçalarından toplanmıştır. Bu yüzden onun zarar görmez nitelikte olduğunu söylemiştir.

c Plut. *De Cohib. Ira* 15 462f (= SVF 1.128)

Zenon'un sıklıkla söylediğine göre, tohum ruhun tüm yeteneklerinin bir karışımı ve birleşimidir.

d Aet. 5.4.1 (= SVF 1.128)

Bedendeki tohum ruhtan ayrılmış bir parçadır.

e Diog. Laert. 7.158 (> SVF 1.128)

<Stoacılar> tohumu babaninki gibi bir tohum yaratabilen şey olarak tanımlıyor. Nem aracılığıyla vücuttan çıkarılan insan tohumu, ruhun parçalarıyla karışmış ve babada bulunan unsurlarla eşit oranda birleşmiş hâldedir.

D67 Diog. Laert. 7.159 (= SVF 1.129)

Dişi tohumun kısır olduğunu söylerler.

D68 Cic. *Div.* 2.119 (= SVF 1.130)

Zenon uyumanın insan ruhunun çekilmesi, âdeta gevşemesi ve dağılması olduğunu düşünüyor.

İnsan canı, canın ruh olması, ruhun beden olması, ruhun buharlaşma olması, ruhun kısımları, ölümden sonra kalması, ancak ebedî olmaması, esas, ses ve hisler (D69-D81)

D69

a Cic. *Acad. Post.* 1.39 (= SVF 1.134)

<Zenon> her bir şeyi, hatta zihni ve duyuları yaratan doğanın ateş olduğunu savunuyordu.

b Cic. *Fin.* 4.12 (< SVF 1.134)

Aklın ve zekânın nereden doğduğu, ruhun kökeninin nerede bulunduğu soruşturulurken Zenon onun ateş olduğunu söyledi.

c Cic. *Tusc.* 1.19 (= SVF 1.134)

Stoacı Zenon'a göre ruh ateştir.

D70 Diog. Laert. 7.157 (= SVF 1.135)

Kitionlu Zenon [...] ruhu nefes olarak tanımlar. Zira onun sayesinde nefes alıp verir ve hareket ederiz.

D71 Gal. *Hist. Philos.* 24 (= SVF 1.136)

Platon gibi bazıları ruhun tözünün cisim hâlinde olmadığını düşünürken, Zenon ve takipçileri gibi bazıları onun bedeni hareket ettirdiğini söyler.⁸⁸

D72 (< SVF 1.137)

a Tert. *De Anim.* 5

Gerçekten de ruhu “doğuştan gelen nefes” olarak tanımlayan Zenon şöyle bir açıklama getiriyor: Kendisi ayrıldığında canlının ölmesine neden olan şey bedendir. Doğuştan gelen nefesin ayrılmasıyla canlı ölür. Dolayısıyla doğuştan gelen nefes bedendir. Doğuştan gelen nefes ruhtur. Dolayısıyla ruh bedendir.

b Macrobius. *In Somn. Sc.* 1.14.19

Zenon <ruhun> bedenle birlikte gelişen nefes olduğunu <söyledi>.

D73 Chalcidius. *In Tim.* 220 (= SVF 1.138)

Zenon bu noktaya kadar nefesin can olup olmadığını sormaktadır. Bedenden çekildiğinde canlının ölmesine neden olan şey candır. Sonra doğal nefesin çekilmesiyle canlı ölür: Dolayısıyla doğal nefes candır.

D74 (> SVF 1.139)

a Eusebius. *Praep. Evang.* 15.21.3 K: D37a

(Longinos’a atfen) <Zenon ve Kleanthes’in> ikisi de ruhun katı bedeninin buharlaşması olduğunu söyler. Tanrı aşkına, buharlaşma ile ruh arasında nasıl bir ortak nokta olabilir ki?

b Theodoret. 5.27 K: D37b

İkisi de ruhun katı bedeninin buharlaşması olduğunu söyler. Pythagoras ile Platon onlara tümüyle karşı çıkarak zihnin tanrısal bir parçacık olduğunu söylerler.

D75 Galenus. *De Plac. Hippocr. et Plat.* 2.8 (< SVF 1.140; 521)

[...] Kleanthes, Khrysispos ve Zenon’a göre [...] ruh kanla beslenir, soluk da onun tözüdür.

D76 Eusebius. *Praep. Evang.* 15.20.2 (= SVF 1.141; 519)

Kleanthes ruhla ilgili olarak diğer doğa filozoflarıyla bir karşılaştırma yapmak için Zenon'un öğretilerini alıntılarla şöyle der: Zenon ruhu duyumsamayla donanmış bir buharlaşma olarak tanımlar, tıpkı Herakleitos gibi. Nitekim <Herakleitos> buharlaşmadan kaynaklanan ruhların her zaman zeki olduğunu gösterme ihtiyacını hisseder ve şöyle diyerek onları nehirlerle karşılaştırır: "İnsanlar aynı nehirlerle girseler de zaman içinde üzerlerinden akan sular farklıdır." Aynı şekilde ruhlar da nemden buharlaşır. Herakleitos gibi Zenon da ruhu bir buharlaşma olarak tasvir eder. Onun duyumsama kabiliyetinin olduğunu söyler, zira yönetici kısmın duyular aracılığıyla gerçek ve esas olarak var olan şeylerin etkisinde olabilmesi ve onlardan izlenim edinebilmesi gerekir. Nitekim bunlar da ruhun özellikleridir.⁸⁹

D77 Stob. *Ecl.* 1.49.33 (< SVF 1.142)

Iamblikhos *De Anima* adlı eserinde Khryssippos ile Zenon'un devamı olan filozoflar ve ruhu bir beden olarak kabul eden herkes, güçlerin <maddî> bir alt katmanda bulunduğu, ruhun ise güçlerin altında yatan töz olduğu sonucuna varır.

D78 Nemes. *De Nat. Hom.* 96 (< SVF 1.143)

Stoacı Zenon ruhun sekiz bölümden oluştuğunu söyler ve bölümlenmeyi şöyle yapar: Yönetici kısım, beş duyu, konuşma ve üretme yeteneği.

D79 Tert. *De Anim.* 14 (= SVF 1.143)

Bu durumda <ruh> Platon tarafından iki, Zenon tarafından üç bölüme ayrılmaktadır.

D80 (= SVF 1.146)

a Epiph. *Adv. Haeres.* 3.2.9

Yine o ruhun bedenden ayrıldıktan sonra bir süre daha varlığını sürdürdüğünü söyler ve ruhu uzun ömürlü soluk olarak adlandırır, ancak onun tümüyle ölümsüz olduğunu söylemez.

b August. *C. Acad.* 3.17.38

Bu nedenle Zenon dünyayla ama özellikle de gerçek felsefe kendisini uyandırdığından ruhla ilgili olarak görüş bildirmekten keyif duyduğu için ruhun ölümlü olduğunu ve hissedebilen dünyanın ötesinde hiçbir şey olmadığını, onda cisim olmadan hiçbir şeyin gerçekleşmediğini söyledi. Keza tanrının da ateş olduğunu düşünüyordu.

D81 (= SVF 1.147)

a Lactant. *Div. Inst.* 7.7.20

Stoacı Zenon yer altı âleminin olduğunu ve inançlıların yerinin inançsızların yerinden ayrı olduğunu, inançlıların huzurlu ve keyifli bölgelerde bulunurken, inançsızların karanlık yerlerde ve korkunç pislik çukurlarında ceza çektiğini öğretti.

b Tert. *De Anim.* 54

Cahil⁹⁰ ruhların çok daha yüce olan bilgiler tarafından eğitildiklerini kabul ettikleri hâlde onları toprağa gömdükleri için bu kişilere şaşıyorum. Aralarındaki böyle büyük bir mesafeyle ayrı düşenlerin okul yeri nerede olacak? Böyle büyük bir ayrımla uzak düşen öğrenciler hocalarıyla nasıl buluşacak? Dahası küresel yangınla ölecek olan kişiler <ölümden> sonraki eğitimi nasıl kullanacak ve onun yararını görecektir? Diğer ruhları ise yer altı âlemine gönderiyorlar.

Teoloji: Tanrıların varlığı, en yüce tanrı olarak aithêr, tek tanrı ve bununla birlikte çok tanrı, doğa, tanrısal öngörü, kehanet ve kader (D82-D104)

D82 Sext. Emp. *Math.* 9.133 (< SVF 1.152)

Zenon şu mantığı da savundu: “İnsanların tanrılara tapması akla uygundur, ancak var olmayan şeylere tapması akla uygun değildir, dolayısıyla tanrılar vardır.”

D83

a Hippol. *Haer.* 1.21 (= SVF 1.153)

Zenon ve Khrysippos tanrının var olan her şeyin ilkesi ve en temiz beden olduğunu, tanrısal öngörüsünün her şeye nüfuz ettiğini söyler.

b Gal. *Hist. Philos.* 16 (< SVF 1.153)

Platon tanrının bedensel bir varlık olmadığını söylerken, Zenon şeklinden hiç bahsetmeden onun beden hâlinde olduğunu söylemiştir.

D84 (= SVF 1.154)

a Cic. *Nat. D.* 1.36

<Zenon> başka bir yerde aithêr'in tanrı olduğunu söyler.

b Tert. *Adv. Marcion.* 1.13

Zenon hava ile aithêr'in tanrı <olduğunu söyler>.

c Min. Fel. 19.10

Aithêr gündüz vakti tüm ilkelerin <tanrısıdır>.

d Cic. *Acad. Pr.* 2.126

Zenon ile neredeyse diğer Stoacılara göre aithêr her şeyi yönetmesini sağlayan bir zihne sahip olan en yüce tanrıdır.

D85 (= SVF 1.155)

a Tert. *Ad Nat.* 2.4

Nitekim Zenon da dünyevi maddeyi tanrıdan ayırır ve balın Peteğe nüfuz etmesi gibi tanrının da dünyevi maddeye nüfuz ettiğini söyler.

b Tert. *Adv. Hermog.* 44

Stoacılar tanrının maddeye balın Peteğe geçtiği gibi geçtiğini düşünür.

D86 Tert. *De Praescr. Haeret.* 7 (= SVF 1.156)

Zenon'un öğretisinde madde tanrıyla eşitlenir.

D87 (= SVF 1.157)

a Aet. 1.7.23

Stoacı Zenon evrenin zihninin ateşten <olduğunu düşünür>.

b August. *Adv. Acad.* 3.17.38

<Zenon> tanrının da ateş olduğunu düşündü.

D88 Them. *De An.* 2.64.25 (= SVF 1.158)

Zenon ve tüm takipçileri tanrının her şeyde bulunduğu konusunda hemfikirlerdir, ancak o bazen zihin, bazen ruh, bazen doğa, bazen de durumdur.

D89 (= SVF 1.159)

a Tatianus, *Ad Gr.* 5

<Zenon'a göre> tanrı açıkça kötü şeylerin de kaynağıdır, pis suların ve solucanların, inançsızlık sergileyenlerin içinde bulunur.

b Clem. Al. *Protr.* 58

Tanrısallığın maddenin tümüne, en rezil şeylere bile nüfuz ettiğini söyleyen Stoa'nın mensuplarını es geçmeyeceğim. Bunu söylemekle felsefeyi beceriksizce rezil ediyorlar.

c Sext. Emp. *Pyr.* 3.218

Stoacılar göre nefes pis şeylere bile nüfuz eder.

D90 (= SVF 1.160)

a Lactant. *De Vera Sap.* 9

Zenon nesnelerin doğasının düzenleyicisinin ve yaratıcısının evrendeki logos (akıl) olduğunu söyler, onu hem kader hem nesnelerin zorunluluğu hem tanrı hem de Iuppiter'in ruhu olarak adlandırır.

b Tert. *Apol.* 21

Sizin bilgileriniz arasında da konuşma ve akıl anlamındaki logos'un evrenin yaratıcısı olarak görüldüğü kesindir. Nitekim Zenon onu her şeye belli bir düzen içinde şekil vermiş olan bir yapıcı olarak tanımlar, ona hem kader hem tanrı hem Iuppiter'in ruhu hem de tüm nesnelerin zorunluluğu adını verir.

c Minuc. Fel. 19.10

Zenon akıllı tanrı olarak adlandırır.

D91 (= SVF 1.161)**a** Cic. *Nat. D.* 1.36

<Zenon> nesnelerin tüm doğasına nüfuz eden aklın tanrısal bir güçle kullanıldığını düşünüyor.

b Epiphan. *Adv. Haeres.* 3.36

<Zenon> tanrısallığın her şeye nüfuz ettiğini söyler.

D92 (= SVF 1.162)**a** Cic. *Nat. D.* 1.36

Zenon doğa yasasının tanrısal olduğunu ve bunun doğru şeyleri buyuran ve yanlış şeyleri yasaklayan bir güce sahip olduğunu düşünür.

b Lactant. *Div. Inst.* 1.5

Zenon <tanrıyı> tanrısal ve doğal yasa olarak adlandırır.

c Minuc. *Fel.* 19.10

Zenon tüm ilkelerin [...] doğal ve tanrısal yasaya <dayandığını söyler>.

d Diog. Laert. 7.88

Ortak yasa, her şeye nüfuz eden doğru akıldır ve her şeyin efendisi ve yöneticisi olan Zeus'la aynı şeydir.

e Schol. Lucan. 2.9

<Stoacılar> dünyanın sağduyuyla ve yasayla ayakta kaldığını ve onun kendisi için yasa teşkil eden tanrı olduğunu kabul eder.

D93 Diog. Laert. 7.148 (= SVF 1.163)

Zenon tanrının tözünü tüm dünya ve gökyüzü olarak tanımlar.

D94**a** Lactant. *De Ira Dei* 11 (= SVF 1.164)

Antisthenes [...] tek bir doğal tanrı olduğunu söyledi, soyların ve kentlerin kendi halkları olması gibi. Zenon ve diğer Stoacılar da neredeyse aynı <düşünceyi savunur>.

b Phld. *De Piet.* 84 (< SVF 1.164)

Zenon [...] tek bir tanrı olduğunu söyler.

D95 Cic. *Nat. D.* 1.36 (= SVF 1.165)

Yine <Zenon> bunu⁹¹ yıllar, aylar ve yılların değişimleri yanında yıldızlara da atfetti.

D96 Cic. *Nat. D.* 2.63 (= SVF 1.166)

Fiziksel başka bir açıklamaya göre şairlerin efsanelerde insan biçiminde betimlediği büyük bir tanrı kalabalığı vardır, bunlar tam bir bâtıl inanışla insanların yaşamına göndermede bulunur. Zenon tarafından işlenmiş olan bu konu daha sonra Kleantes ve Khrysippos tarafından da oldukça kapsamlı bir şekilde açıklanmıştır.

D97 Cic. *Nat. D.* 1.36 (= SVF 1.167)

Gerçekten de Hesiodos'un Theogonia'sını yorumlarken tanrılara ilişkin alışılmış ve kabul edilmiş olan bilgileri tümüyle ortadan kaldırır, ne Iuppiter ne Iuno ne Vesta ne de böyle anılan herhangi bir adı tanrılar arasında sayar, aksine cansız ve dilsiz şeylere bir simge olarak bu adların verildiğini öğretir.

D98 Minuc. *Fel.* 19.10 (= SVF 1.169)

Yine <Zenon> Iuno'yu hava, Iuppiter'i gökyüzü, Neptunus'u deniz, Vulcanus'u ateş olarak yorumlarken ve benzer şekilde diğer tanrıların da elementler olduğunu gösterirken avamı ağır bir şekilde suçlar ve onların hatasını düzeltir.

D99 (= SVF 1.171)

a Cic. *Nat. D.* 2.57

Bu yüzden Zenon doğayı öyle tanımlar ki onun oluşturma yolunda ilerleyen sanatsal bir ateş olduğunu söyler. Nitekim yaratma ve oluşturma büyük ölçüde sanata özgü olduğunu düşünür, zira doğanın, yani söylediğim gibi, diğer sanatların ustası olan sanatsal ateşin elimizin sanat eserlerimizde yaptığı şeyi çok daha sanatsal bir şekilde yaptığını söyler.

b Cic. *Acad. Post.* 1.39

Zenon ateşin doğanın kendisi olduğunu savunuyordu.

c Cic. *Nat. D.* 3.27

Zenon'un dediği gibi sanatsal bir şekilde hareket eden doğanın
[...]

d Tert. *Ad Nat.* 2.2

Zenon onun⁹² doğaya benzediğini düşünür.

e Diog. Laert. 7.156

Stoacılar göre doğa yaratma amacıyla hareket eden sanatsal bir
ateştir.

D100 Cic. *Nat. D.* 2.58 (= SVF 1.172)

Bu açıklamaya göre bütün doğa sanatkârdır, zira âdeta takip ettiği belli bir yolu vardır. Gerçekten de her şeyi kucağıyla sıkıca sarıp kapsayan bu dünyanın doğası sadece sanatsal değildir, o aynı zamanda yine Zenon tarafından söylendiği gibi açıkça her şeyin yararlı ve olanaklı olmasını planlayan ve öngören bir sanatçıdır. Nasıl ki diğer unsurların doğaları kendi tohumlarından doğar, büyür ve belli bir çevrede tutulursa, aynı şekilde dünyanın tüm doğası da gönüllü hareketlere, girişimlere ve Yunanların *hormai* dediği dürtülere sahiptir ve nasıl ki biz niyetlerimize ve hislerimize göre hareket ediyorsak, onun da kendisine uygun eylemleri vardır. Bu nedenle dünyanın zihnine doğru bir şekilde sağduyu veya tanrısal öngörü denebildiğine göre (nitekim Yunancada buna *pronoia* denir), olayları en iyi şekilde öngörür ve önce dünyanın en uygun şekilde kalması, sonra hiçbir şeyden yoksun olmaması, özellikle de onda eşsiz bir güzellik olması ve tümüyle süslü kalması işiyle fazlasıyla meşgul olur.

D101 Cic. *Div.* 1.6 (> SVF 1.173)

Ancak Stoacılar bunların⁹³ tümünü savunurken, Zenon kendi yorumlarında âdeta tohum saçmış ve kısa bir süre sonra Kleantes onları daha verimli hâle getirmiştir.

D102 Diog. Laert. 7.149 (= SVF 1.174)

Dahası gerçekten tanrısal öngörü diye bir şey varsa, tüm kehanet türlerinin gerçek bir olguya dayandığını söylerler. Bunun gerçekten bir bilgi türü olduğunu belli sonuçlara dayanarak kanıtlarlar, Zenon [...] böyle diyor.

D103 Diog. Laert. 7.149 (= SVF 1.175)

Her şeyin kadere bağlı olarak gerçekleştiği düşüncesini Khrysippos, Poseidonios, Zenon ve Boethos *Kader Üzerine* adlı eserlerinde savunur. Kader olayların nedeni, dünyanın varlığını sürdürmesini sağlayan, şeyler arasındaki bağ veya akıldır.

D104 (= SVF 1.176)

a Act. 1.27.5

Stoacı Zenon *Doğa Üzerine* adlı eserinde kaderin, kendisine tanrısal öngörü ve doğa denmesini sağlayacak şekilde, maddenin hareketini aynı amaçla ve aynı tarzda mümkün kılan güç olduğunu söyler.

b Theodoret. 6.14

Kitionlu Zenon kaderin maddenin hareketini sağlayan güç olduğunu söyler. Bu yüzden o tanrısal öngörü ve doğayla aynı şeydir.

Etik (D105-D232)

Bölümleme (D105)

D105 Diog. Laert. 7.87 (= SVF 1.178)

Felsefenin etik kısmını şu şekilde bölümlüyorlar: (1) Dürtü, (2) iyi ve kötü şeyler, (3) duygular, (4) erdem, (5) erek, (6) öncelikli değer ve eylemler, (7) yükümlülükler, (8) özendirmeler ve caydırmalar. Bu alt bölümleme Khrysippos, Arkhedemos, Tarsuslu Zenon, Apollodoros, Diogenes, Antipatros, Poseidonios ve onların öğrencileri tarafından benimsenmiştir. Kitionlu Zenon ile Kleanthes bu konuları daha sade <bölümleme olmadan> ele almıştır, önceki nesil oldukları için kendilerinden beklenen de budur.

İyi şeylerin ereği üzerine: Açıklama, ayıp olan dışında kötü bir şey olmaması, erdemin kendisinden ötürü arzullanması, erdemin mutlu yaşam için yeterli olması (D106-116)

D106

a Diog. Laert. 7.87 (= SVF 1.179; 552)

Zenon *İnsanın Doğası Üzerine* adlı eserinde insanın ereğini “doğaya uygun bir şekilde yaşamak” olarak belirleyen ilk kişi olmuştur, bu erdemli bir yaşam sürmekle aynı şeydir. Zira doğa bizi ona yönlendirir.

b Stob. *Ecl.* 2.75.11 (< SVF 1.179)

Zenon ereği “<doğaya> uygun bir şekilde yaşamak” olarak belirledi. Bu ona göre uygun bir akılla yaşamaktır.

c Cic. *Fin.* 4.14 (= SVF 1.179)

Şunun Zenon’un ereği olduğunu söylüyorlar: “Doğaya uygun bir şekilde yaşamak”.

d Cic. *Fin.* 3.21 (= SVF 1.179)

İnsanın kendisinden ötürü övülen ve arzulanan en yüce iyisi, Stoacıların homologia dediği şeyde bulunur, biz ona “uygunluk” deriz.

e Lactant. *Div. Inst.* 3.7 (= SVF 1.179)

Zenon’un (en yüce iyisi) doğayla uyumlu bir şekilde yaşamaktır.

f Lactant. *Div. Inst.* 3.8 (= SVF 1.179)

O hâlde Zenon’u dinleyelim: Zira o şöyle bir erdem hayali görüyor: En yüce iyi doğayla uyusharak yaşamaktır.

g Philo, *Q. Om. Pr.* 470 27 (= SVF 1.179)

Zenon veya ondan daha yüce bir kehanet bize doğayı örnek olarak yaşamayı amaçlamamızı buyuruyor.

D107 Clem. Al. *Strom.* 2.21 (= SVF 1.180)

Stoacı Zenon’un ereğinin erdemli yaşamak olduğu söylenir.

D108 Cic. *Acad. Pr.* 2.131 (= SVF 1.181)

Stoacıların kurucu önderi olan Zenon doğayla birliktelik sayesinde erişilen onurlu bir şekilde yaşamının iyi şeylerin ereği olduğunu savunmuştur.

D109 Arr. *Epict. Diss.* 1.20.14 (= SVF 1.182)

Filozofların temel öğretisi oldukça basittir. Bilmek istersen, Zenon'un ne söylediğine bak, kendinde göreceksin: "Erek tanrıların izinden gitmektir ve iyinin tözü görünümünden doğru yararlanma mıdır?" Şunları sor: "O hâlde tanrı nedir, görünüm nedir? Bireyin ve evrenin doğası nasıldır?"

D110 Plut. *Comm. Not.* 23.1 1069f (= SVF 1.183)

Zenon da doğayı ve doğaya göre <yaşamayı> mutluluğun temel ilkeleri olarak varsayan o kişilerin⁹⁴ peşinden gitmedi mi?

D111 (= SVF 1.184)

a Stob. *Ecl.* 2.77.20

Zenon mutluluğu şu şekilde açıklıyor: Mutluluk yaşamın sorunsuz akıp gitmesidir.

b Sext. Emp. *Math.* 11.30

Zenon, Kleanthes ve Khrysippos'a göre mutluluk yaşamın sorunsuz akıp gitmesidir.

D112 (= SVF 1.185)

a Cic. *Tusc.* 2.29

<Zenon'un> söylediğine göre ayıp ve kusurlu olan dışında kötü diye bir şey yoktur. [...] Söylediğine göre <acı çekmek veya çekmemek> sadece erdeme dayanan mutlu bir yaşama giden yolda önemsizdir, yine de onu bastırmak gerekir. Niçin? Acılı, katlanılması zor, üzücü ve sert olan doğaya aykırıdır.

b Cic. *Tusc.* 5.27

Ayıp olan dışında hiçbir şeyin kötüye götürmediğine dikkat çeken Stoacı Zenon [...]

D113 August. *C. Acad.* 3.7.16 (= SVF 1.186)

Zenon şunu haykırıyor ve tüm revak da⁹⁵ koro hâlinde söylüyor: İnsan sadece onur için doğmuştur, onur başka hiçbir şey vadetmeyip âdeta ödülüyle ruhları cezbetmez, sadece kendi görkemiyle ruhları kendine çeker, Epikuros'un hazzı sadece hayvanlar arasında ortak olarak bulunur, insanı ve bilgeyi onların sürüsüne zorla sokmak doğru değildir.

D114 (= SVF 1.187)

a Diog. Laert. 7.127

Zenon [...] onun⁹⁶ mutluluk için yeterli olduğunu söylüyor.

b Cic. *Fin.* 5.79 (LCL 40: 482-483)

Zenon'dan bir kehanetten çıkar gibi şu olağanüstü söz çıkar: "Mutlu yaşamak için erdemin kendisi yeterlidir."

c August. *De Trin.* 13.5.8

Zenon'un erdemi [...] mutlu yaşamla ilişkilendirdiği [...]

D115 (= SVF 1.188)

a Cic. *Acad. Post.* 1.35

O hâlde Zenon hiçbir şekilde Theophrastos'un yaptığı gibi hiçbir erdemin sınırlarını kesip atan değil, aksine mutlu yaşama dair olan her şeyi tek bir erdemle ilişkilendirip onları tek bir erdeme yerleştirmiş ve onura layık olan dışında hiçbir şeyi iyi şeyler arasında saymamıştır, <onura layık olan> yalındır, tek ve bir iyidir.

b Cic. *Acad. Post.* 1.7

Gerçekten de Zenon örnek alınırsa, onurdan koparılamaz olan o gerçek ve yalın iyinin ne olduğunu anlamak büyük bir meseledir [...]

D116 (= SVF 1.189)

a Cic. *Fin.* 4.47

Zenon'un erdem dışında⁹⁷ hiçbir şeyde en yüce iyiye erişmeyi etkileme eğiliminin bulunmadığını ve diğer şeylerin mutlu yaşam

üzerinde etkisi bulunmazken, yine de nesnelere dönük arzuyu etkilediğini söylemesi hatadır.

b Cic. *Fin.* 4.60

Öte yandan Zenon sadece arzulanmasını sağlayan kendine has bir görünüşe sahip olan şeyi iyi olarak adlandırır, <ona göre> sadece erdemli bir şekilde sürdürülen <yaşam> mutlu bir yaşamdır.

c Cic. *Fin.* 4.48

Ancak önce en yüce iyiyi öğrenmeye, sonra da kendisinden davranış ilkesini yani yükümlülüğü talep etmek için doğaya dönmeye onların söylediğinden daha fazla uymayan ne var?

İyi, Kötü ve Farksız Şeyler (D117-D123)

D117 Stob. *Ecl.* 2.57.18 (= SVF 1.190)

<Zenon'a göre> bazı şeyler iyi, bazı şeyler kötü, bazı şeyler de farksızdır. İyi şeyler şunlardır: Sağduyu, ölçülülük, adalet, yiğitlik ve erdeme götüren her erdem. Kötü şeyler şunlardır: Düşüncesizlik, ölçsüzlük, adaletsizlik, korkaklık ve kötülüğe götüren her kötülük. Farksız olan şeyler ise şunlardır: Yaşam ve ölüm, iyi şöhrat ve kötü şöhrat, acı ve haz, zenginlik ve fakirlik, hastalık ve sağlık ve bu tür şeyler.

D118 Cic. *Acad. Post.* 1.36 (= SVF 1.191)

Diğer şeyler ise ne iyidir ne de kötü, <Zenon> o şeylerden bazılarının doğaya uygun bazılarının ise doğaya aykırı olduğunu söylüyordu. Ayrıca bunların içinde bazılarının arada ve ortada olanlar olduğunu söylüyordu. Doğaya uygun olan şeylerin tercih edilmesi ve belli bir değeri olan şeylerin saygı görmesi, diğerlerinin ise aksi şekilde değerlendirilmesi gerektiğini söylüyordu. İki tarafta da olmayan şeyleri ise ortada bırakıp <iki tarafa doğru da> hareket etmeyen şeyler olarak görüyordu.

D119

a Stob. *Ecl.* 2.84.21 (= SVF 1.192)

Değeri olan şeylerden bazılarının çok, bazılarının az değeri vardır. Aynı şekilde değersiz olan şeylerden bazıları çok, bazıları az değersizdir. Çok değeri olan şeyler “yeğlenen”, çok değersiz olan şeyler ise “yeğlenmeyen” olarak adlandırılır, ilkin Zenon bu unsurlara bu adları vermiştir. <Stoacılar> farksız olan içinde önde gelen unsur olarak seçtiklerimizi “yeğlenen” olarak tanımlar. Yeğlenmeyi de aynı şekilde ikincil unsurlarla ilgili bir benzetme olarak tanımlarlar. İyi şeylerin hiçbirisi yeğlenen değildir, zira onlar zaten en yüce değere sahiptir. Başka bir yerdeki yeğlenen unsurun ikincil değeri vardır ve sadece bir dereceye kadar iyinin doğasına yaklaşır. Nitekim sarayda krala değil, onun peşinden gidene “önde gelen” denir. Bu unsurlara mutluluk doğrultusunda tercih edilen şeyler oldukları için değil, sadece yeğlenmeyen unsurlardan ayırt edilmek için yeğlenen denir.

b Plut. *De Stoic. Rep.* 1047e (≠ SVF)

Daha eski zamanlarda bazılarının söylediğine göre Zenon şarabı ekşidiği için onu ne sirke ne de şarap olarak satabilen bir adam durumuna düşmüş, zira Zenon’un “yeğlenen” tanımını ne iyi ne de farksız olarak değerlendirmek mümkündür.

D120 Cic. *Acad. Post.* 1.37 (= SVF 1.193)

<Zenon’a göre> bazı şeyler çok değerliyken, bazı şeyler az değerlidir. Çok değerli olanları yeğlenen, az değerli olanları ise yeğlenmeyen olarak adlandırıyordu.

D121 Cic. *Fin.* 3.52 (= SVF 1.194)

Kimse saraydaki kralın önde gelen olarak değere sahip olduğunu söylemez (nitekim “yeğlenen” budur), aksine başka bir onura sahip olan ve sınıfları kralın yönetimine ikincil olacak şekilde yakın olan kişilere <önde gelen denir>, aynı şekilde yaşamda da öncelikli konuma sahip olanlar değil, onların ardından ikinci sırada bulunanlar “yeğlenen” unsurlar yani önde gelenler olarak adlandırılır.

D122 Gel. 9.5.5 (= SVF 1.195)

Zenon hazzın farksız, yani tarafsız, ne iyi ne kötü olduğunu düşündü, bunun için Yunanca bir sözcük olan *adiaphoron*'u kullandı.

D123 Sen. *Ep.* 82.7 (= SVF 1.196)

Zenon'umuz şöyle bir benzetmeden yararlanıyor: "Kötü olan hiçbir şey şanlı değildir, ölüm şanlıdır, o hâlde ölüm kötü değildir."

Erdem (D124-D129)

D124 Cic. *Acad. Post.* 1.38 (= SVF 1.199)

Kendisinden öncekiler erdemin tümüyle akılda bulunmadığını, sadece bazı erdemlerin doğa veya alışkanlık sayesinde gerçekleştiğini söylerken, o⁹⁸ tüm erdemleri akla yerleştiriyordu. Onlar yukarıda bahsettiğim erdem türlerinin birbirinden ayrılabilceğini düşünürken, o bunun hiçbir şekilde mümkün olmadığını ve öncekiler gibi sadece erdem uygulamasının değil, aynı zamanda salt erdem durumunun da kendinde gözde bir şey olduğunu iddia ediyordu, oysa daima uygulanmadıkça erdem de olmaz.

D125

a Plut. *De Stoic. Rep.* 1034c (> SVF 1.200)

Platon gibi Zenon da sağduyu, yiğitlik, ölçülülük, adalet gibi kendine has farklı birçok erdem olduğunu kabul eder ve onların birbirinden ayrı ve farklı olmasına rağmen birbirinden ayrılmayacağını düşünür. Aksine her birini tanımlarken şunları söyler: Yiğitlik katlanmanın gerektiği durumlarda sağduyudur, ölçülülük tercih yapılması gereken durumlarda sağduyudur, sağduyu sergilenmesi gerektiğinde kendi özel anlamıyla sağduyudur ve adalet hak dağıtımını yaparken sağduyudur. Bunun anlamı şudur: Erdem gerçekten tektir, ancak nesneleriyle ilişkileriyle birlikte farklılık gösterir. Bu konuda sadece Zenon kendisiyle açıkça çelişmez [...]

b Diog. Laert. 7.161 (= SVF 1.200)

<Aristo> Zenon gibi birden fazla erdemin olduğunu kabul etmez.

D126 Plut. *De Virt. Mor.* 441a (= SVF 1.201)

Kitionlu Zenon da bir dereceye kadar bu düşünceyi savunur, zira sağduyuyu hak dağıtımı yapılırken adalet, bir şey tercih edilirken veya bir şeyden sakınırken ölçülülük, katlanmanın gerektiği durumda ise yiğitlik olarak tanımlar. Zenon'u savunan kişiler onun bu tanımları yaparken de bilgi anlamında sağduyu sergilediğini varsayar.

D127 Plut. *De Virt. Mor.* 441c (= SVF 1.202)

Bununla birlikte bu adamlar⁹⁹ erdemin ruhun yönetici kısmının belli bir eğilimi ve akılla oluşturulan bir yetenek veya erdemle uyumlu aklın sağlam ve sarsılmaz olduğunu varsayma konusunda uzlaşmaktadır. Ayrıca ruhun duygu dolu ve akıldışı kısmının herhangi bir farktan veya doğasından ötürü akıllı kısımdan ayırt edilemediğini, aksine ikisinin aynı kısım olduğunu, ikisinin de birlikte idraki ve yönetici kısmı oluşturduğunu düşünüyorlar. Bu yüzden söylediklerine göre, ruh hem duygusal durumlar hem de değişimler sırasında edindiği bir eğilime veya koşula bağlı olarak dönüşüp değişir, kusur ve erdem bu şekilde oluşur. O kendinde akıldışı hiçbir şey içermez, aksine dürtülerimiz egemen olup güçlendiğinde ve yayıldığında oluşan duruma akıldışı deriz, bu durumda aklın kabullerine başkaldıran rezil bir karara varılır. Onlara göre duygu gerçekte kötü ve dizginsiz akıldır, aşırı şiddetli olan ve güç elde eden kötü ve bozuk bir akıl yürütmenin neticesidir.

D128 Stob. *Ecl.* 2.7.1 (= SVF 1.203)

Stoacı Zenon'un izinden gidenler bir benzetmeyle <şöyle der>: "Karakter kendisinden tek tek eylemlerin aktığı yaşam pınarıdır."

D129 Diog. Laert. 7.173 (< SVF 1.204)

<Zenon'a göre> karakter yüzden anlaşılabilen bir şeydir.

Duygular (D130-D139)

D130 (= SVF 1.205)

a Diog. Laert. 7.110

Zenon'a göre duygu, ruhun akıldışı ve doğaya aykırı hareketi veya aşırı bir dürtüdür.

b Cic. *Tusc.* 4.11

Bu yüzden Zenon'un duygu (pathos) dediği bozukluğun tanımı şudur: Ruhun doğru akıldan uzaklaşan doğaya aykırı coşkunluğu. Bazıları daha kısa bir şekilde bu bozukluğun çok şiddetli bir dürtü olduğunu <söyler>.

c Cic. *Tusc.* 4.47

Zenon'un doğru bir şekilde kullandığını düşündüğüm bozukluk teriminin tanımı [...] nitekim onun yaptığı tanıma göre, bozukluk ruhun akıldan uzaklaşan doğaya aykırı coşkunluğudur veya daha kısa bir şekilde bu bozukluk çok şiddetli bir dürtüdür, burada "çok şiddetli" ifadesinden anlaşılması gereken doğanın sarsılmazlığından uzak olmaktır.

d Cic. *Off.* 1.136

Bozukluklar ruhun akla boyun eğmeyen hareketleridir.

e Stob. *Ecl.* 2.7.2

Zenon'un tanımına göre duygu tümüyle aşırı dürtüdür.

f Stob. *Ecl.* 2.7.10

Duygu aşırı dürtü ve ruhun akıldan uzaklaşan, akıldışı hareketidir.

D131

a Stob. *Ecl.* 2.7.1 (< SVF 1.206)

Stoacı Zenon'un söylediğine göre duygu aşırı dürtüdür. Aşırı olma potansiyelinden değil, aşırı olduğundan, nasıl olabileceğinden değil, ne olduğundan bahsediyor. "Duygu ruhun coşkunluğudur."

b Stob. *Ecl.* 2.7.10 (< SVF 1.206)

Duygunun ruhun coşkunuğu olduğunu [...]

D132 Cic. *Acad. Post.* 1.38 (= SVF 1.207)

Onlar bu zihin bozukluğunu insandan söküp atmıyorlar [...] sadece onları sınırlayıp dar bir çerçeveye sıkıştırıyorlar, o¹⁰⁰ ise bilginin bu hastalıklardan uzak olduğunu düşündü. Eskiler bu bozuklukların doğal ve akıldan yoksunluk olduğunu söyleyip arzuyu ve akli ruhun farklı bölümlerine yerleştirirken, o bunlara katılmıyordu. Zira bozuklukların tercihe dayalı olduğunu ve sanıya bağlı bir kararla benimsendiğini varsayıyor ve tüm bozuklukların anasının ölçsüzlük ve aşırılık olduğunu düşünüyordu.

D133 Them. *De An.* 90b (= SVF 1.208)

Zenon'un peşinden gidenler duygu hâlini, insan ruhundaki aklın bozulması ve aklın yanlış yargısı olarak tanımlar.

D134 (= SVF 1.209)

a Gal. *De Plac. Hippocr. et Plat.* 5.1

Zenon duygu hâlinin ruhun yargısı değil, kasılması, yayılması, yükselmesi ve düşmesi olduğunu <söyler>.

b Gal. *De Plac. Hippocr. et Plat.* 4.3

Zenon ve diğer birçok Stoacı, ruhtaki duygu hâlinin ruhun yargısı değil, kasılması, alçalması, ısırması, yükselmesi ve yayılması olduğunu sanmaktadır.

D135 (= SVF 1.211)

a Diog. Laert. 7.110

Zenon'un *Duygular Üzerine* adlı eserinde söylediğine göre dört duygu türü vardır: Üzüntü, korku, şehvet, haz.

b Stob. *Ecl.* 2.7.10

Duygu türleri şunlardır: Şehvet, korku, üzüntü, haz.

D136

a Cic. *Tusc.* 3.74-75 (> SVF 1.1212)

Şunun yeterince açıklandığını düşünüyorum: Üzüntü kötünün mevcut olduğu sanısıdır, kötü bu sanının içinde bulunur, bu yüzden üzüntüye katlanmak gerekir. Zenon tarafından bu tanıma doğru bir şekilde şu ekleme yapılır: Üzüntü kötünün mevcut olduğuna ilişkin yeni bir sanıdır. Onun takipçileri bu sözcüğü¹⁰¹ kendi görüşlerine göre sadece kısa bir süre önce gerçekleşmiş olan değil, aynı zamanda varsayılan kötünün “yeni” olarak anılacak kadar güçlenip tazeliğe kavuşması anlamında da kullanmıştır.

b Gal. *De Plac. Hippocr. et Plat.* 4.7 (< SVF 1.1212)

Üzüntünün insanın kötünün mevcut olduğunu düşünmesine neden olan yeni sanı olduğunu söyler. [...] Üzüntü kötünün mevcut olduğuna ilişkin yeni bir sanıdır.

D137 (= SVF 1.213)

a Lactant. *Div. Inst.* 7.7.20

Yufka yürekliliği kusurlar ve hastalıklar arasına yerleştiriyor.

b Lactant. *Ep. Ad Pentad.* 38

Stoacıların erdemi öven üstadı yufka yürekliliği [...] bir ruh hastalığı gibi değerlendirdi.

D138 Cic. *Mur.* 61 (> SVF 1.213)

Onun sözleri ve ilkeleri şunlardır: Bilge asla şükran duygusundan etkilenmez, kimsenin hatasını affetmez, aptal ve kararsız kişiler dışında kimse yufka yürekli olmaz, gerçek kişiler razı ve memnun edilemez.

D139 Sen. *Ira* 1.16.7 (= SVF 1.215)

Zenon'un dediği gibi, “bilgenin ruhundaki yara iyileşse bile kabuk bağlar.” Dolayısıyla duygulara ait bazı kuşkuları ve gölgelerin hissedecek ama onlardan azade olacak.

Bilge ve Bilge Olmayan (**D140-D153**)

D140 Stob. *Ecl.* 2.7.11g (= SVF 1.216)

Zenon'a ve diğer Stoacı filozoflara göre iki insan türü vardır: Biri hayırlı, diğeri hayırsız insan türüdür. İlki tüm yaşamı boyunca erdemi, diğeri ise kusurları tatbik eder, bu yüzden ilki her zaman doğru davranış sergilerken, diğeri yanlış yapar. İlki her şeyi olması gerektiği gibi sağduyulu ve ölçülü bir şekilde ve diğer erdemleri gözeterek yaşama uygun hâle getirirken, diğeri gerçekten kötü bir şekilde tam tersini yapar. İlki büyük, geniş, yüce ve değerlidir. Büyüktür, çünkü önüne konan ilkeleri benimseyebilir. Geniştir, çünkü her yerde eylem sahibidir. Yücedir, çünkü bilgeye yakışan haklı bir üstünlüğü örnek alır. Değerlidir, çünkü haklı bir kudreti bulunur, yenilmez bir varlıktır, kendisine üstün gelinemez, bu yüzden kimse tarafından zorlanmaz ve kimseyi zorlamaz, yasaklanmaz ve yasaklamaz, mağlup edilemez ve kimseyi mağlup etmez, boyun eğmez ve kimseye boyun eğdirmez, ne haksızlığa uğrar ne de haksızlık yapar, aldanmaz ve aldatmaz, yanılmaz ve yanıltmaz, kendini bilir ve saklanmaz, yanlış tümüyle reddeder, güzel gerçeğin peşindedir, kutlu, şanslı, kutsal ve inançlı, her şeyiyle saygın, krallara özgüdür, savaşta, politikada, ekonomide ve para kazanmada ustadır. Hayırsız insan türü ise bunların hepsinde tam ters niteliktedir.

D141 Ath. 4 158b (= SVF 1.217)

Şu Stoacı bir görüştür: Bilge, mevsiminde mercimek çorbası dâhil her şeyi iyi yapacaktır. Bu yüzden Phlioslu Timos şöyle demiştir: “O mercimek çorbasını doğru bir şekilde yapmasını öğrenememiş”, sanki böyle biri “mercimek çorbasına on ikide bir oranında kişniş serp” diyen Zenon’un öğretileriyle uyumlu olmadıkça mercimek çorbasını doğru bir şekilde pişiremeyecek.

D142 Philo, *Q. Om. Pr.* 460 97 (= SVF 1.218)

<Zenon’un sözü:> Şişmiş bir mesaneyi erdemli bir insana istemediği bir şeyi zorla yaptırmaktan daha hızlı bir şekilde boşaltacaksın. Zira doğru aklın ilkelerle sağlam bir şekilde desteklediği bir ruh teslim olmaz veya mağlup olmaz.

D143 Plut. *De Aud.* 33d (= SVF 1.219)

Zenon, Sophokles'in, "kim bir kralla iş tutarsa köle olur, gelirken ne kadar özgür olursa olsun"¹⁰² dizesini değiştirerek şöyle yeniden yazdı: "Köle olmaz gelirken özgür olan" Burada özgür sözcüğüyle korkusuz, yüce ruhlu ve alçak gönüllü insanı kastetmektedir.

D144 (= SVF 1.220)

a Cic. *Fin.* 5.84

Fakirlik kötüyse, ihtiyaç sahibi olan kimse mutlu olamaz, bilge olsa bile. Ancak Zenon bilgenin sadece mutlu değil, aynı zamanda zengin olduğunu da söyleme cesaretinde bulunmuştur.

b Cic. *Mur.* 61

En ihtiyaç sahibi kişiler olsalar bile sadece bilgelerin zengin olduğunu <söyledi>.

D145 (= SVF 1.221)

a Cic. *Mur.* 61

En çirkin kişiler olsalar bile sadece bilgelerin güzel olduğunu <söyledi>.

b Cic. *Fin.* 3.75

<Bilgeye> doğru bir şekilde güzel de denecektir: Zira ruhun çizgileri bedeninkilerden daha güzeldir.

D146 Diog. Laert. 7.33 (= SVF 1.222)

Devlet adlı eserinde sadece hayırlı insanların gerçek vatandaş, dost, yakın ve özgür olacağını açıklar.

D147 Clem. Al. *Strom.* 5.14.95 (= SVF 1.223)

Stoacı Zenon, Platon'dan ve yabancı felsefeden ödünç alarak iyi insanların sadece birbirleriyle dost olabileceğini söyler.

D148 Plut. *Vit. Arat.* 18 (> SVF 1.223a)

Anlatıldığına göre, sonra inziva yaşamı sürerken biri ona¹⁰³ bilgenin iyi bir komutan olup olamayacağını sordu, o şöyle cevap verdi: "Kesinlikle, bir zamanlar ben de Zenon'un bu düşüncesini savunuyordum, ancak Sikyonlu genç bir adamdan ders aldığım dan beri fikrim değişmiş durumda."

D149

a Diog. Laert. 7.120 (< SVF 1.224)

Hataların eşit olduğunu [...] Zenon da söylüyor.

b Sext. Emp. *Math.* 7.422 (< SVF 1.224)

Zenon da [...] hataların eşit olduğunu öğretir.

c Cic. *Mur.* 61 (= SVF 1.224-225)

Tüm hataların eşit olduğunu <söylüyor>. Her günah iğrenç bir suç olduğuna göre, bir insanın bir horozu öldürmesi babasını elleriyle boğmasından daha küçük bir suç olmasa gerek.

d Lactant. *Div. Inst.* 3.23 (= SVF 1.224)

Zenon'un hataların eşit olduğu <düşüncesini> kim onaylıyor?

D150 Diog. Laert. 7.32 (= SVF 1.226)

Erdemli olmayan insanların birbirlerine, babaların çocuklarına, kardeşlerin kardeşlere ve dostların dostlara hasım, düşman ve yabancı olduğunu söylüyor.

D151 Cic. *Mur.* 61 (= SVF 1.227)

Bilge olmayan bizlerin kaçak, sürgün, düşman ve hasta olduğunu söylüyorlar.

D152 Philo, *Q. Om. Pr.* 453 26 (= SVF 1.228)

Erdem doğrultusunda yaşayan Zenon kötünün erdemli birine hitap ederken eşit şartlarda olmadığını zorla da olsa kanıtlar. “Hayırsız olan pişmanlık duymaz mı, hayırlı olana itiraz edilirse?” O hâlde hayırsız olanın hayırlı olanla eşit konuşma hakkı yoktur.

D153 Sen. *Ep.* 83.9 (= SVF 1.229)

Bizim cesur ve kutsal felsefe ekolümüzün saygın kurucusu, büyük şahsiyet Zenon bizi sarhoşluktan kurtarmak istiyor. İyi insanın sarhoş olmayacağını kanıtladığı argümanlarını dinle: “Kimse sarhoş birine bir sırrını açıklamaz, aksine bir sır iyi bir insana açıklanır, o hâlde iyi insan sarhoş olmayacaktır.”

Yükümlülükler (D154-D156)

D154

a Diog. Laert. 7.107-108 (> SVF 1.230)

Dahası yükümlülük akla yatkın bir savunması olan şeye denir, örneğin bitkilerin ve hayvanların büyümesini de kapsayan yaşam süreciyle uyum. Zira bitkiler ve hayvanlarda da davranış uyumunun olduğunu görebileceğini düşünürler. ^[108] Yükümlülük terimini ilk kullanan Zenon'dur. Bu terim "bir yere varmak" ifadesinden türemiştir. Bu kendinde doğaya göre belirlenmiş düzenli süreçlere uygun bir eylemdir.

b Diog. Laert. 7.25 (= SVF 1.230)

Yükümlülük terimini kullanan ve bu konuda yazı yazan ilk kişi odur.

c Stob. *Ecl.* 2.7.8 (= SVF 1.230)

Yükümlülük yaşamdaki örnekliğiyle doğru akılla savunulabilen şey olarak tanımlanır. Yükümlülükle çatışanın başka bir doğası vardır. Yükümlülük hayvanlara da uzanır, birçok hayvan canlı aklıyla donanmış bir şekilde kendi doğasına uygun hareket eder. Bu yüzden <yükümlülük> onların yaşamına uygun düşen olarak tanımlanır.

d Cic. *Fin.* 3.58 (= SVF 1.230)

Yükümlülük öyle yerine getirilir ki, yerine getirilmiş olmasının akla yatkın bir açıklaması yapılabilir.

D155 Cic. *Acad. Post.* 1.37 (= SVF 1.231)

Ayrıca bu konularla ilgili olarak olayın özünden ziyade sözcüklerde bir değişiklik yapmış, bu yüzden doğru bir şekilde yerine getirilmiş olan yükümlülük ile yanlış yükümlülük arasına bir ortalama yükümlülük koymuştu. Sadece iyi <eylemlerle> yerine getirilmiş olanlara doğru, kötü <eylemlerle> yerine getirilmiş olanlara ise yanlış diyor, söylediğim gibi, bunların gözetilen ve es geçilen orta yükümlülükler olduğunu düşünüyordu.

D156 Cic. *Fin.* 4.56 (= SVF 1.232)

<Zenon> önce bizim iyi olarak adlandırdığımız şeylerin kıymetli ve doğaya yakışan şeyler olarak düşünülmesini sağladı ve bilge, yani en üst derecede mutlu olan kişinin iyi olarak adlandırmaya cesaret edemeyeceği, fakat doğaya yakışan şeylere sahip olduğunda bunun onun yararına olduğunu kabul etmeye başladı. Platon'un, bilge olmasa, tiran Dionysios'la aynı durumda olacağı görüşünü reddeder. Dionysios için bilgelik umudu olmadığından en iyisi ölmektir, diğeri içinse umudu olduğundan en iyisi yasamaktır. Yine <Zenon> yanlışlardan bazılarının hoş görülebilir, bazılarının asla hoş görülemez olduğunu <düşünmektedir>, zira yanlışların bazıları daha az bazıları daha çok yükümlülük alanına karışır, dahası öyle aptallar vardır ki bilgelğe erişmeleri mümkün değildir, bazıları da vardır ki emek sarf ederlerse bilgelğin peşinden gidebilirler.

Yaşam İlkeleri (D157-D185)**D157 Plut. *Quom. Q. S. Virt. Sen. Prof.* 12 82f (= SVF 1.234)**

<Zenon> dedi ki her insan ne kadar gelişim gösterdiği bilgisini rüyalarından edinebilir, yeter ki uyku sürecinde utanç verici hiçbir şeyden haz duymadığını, korkunç ve uygunsuz bir eyleme girişmediğini ve böyle bir eylemi hoş karşılamadığını, aksine o mutlak dinginliğin apaçık derinliğinde ruhuna görünen hayali ve duygusal unsurun akıl tarafından kovulduğu düşüncesinin aydınlandığını görsün.

D158**a Proclus, *Ad Hesiod. Op. et D.* 291 (< SVF 1.235)**

Stoacı Zenon dizeleri değiştirmiştir:

“Tüm insanların en iyisi, iyi öğüdü dinleyendir,
elbette her şeyi kendi düşüncesiyle bulan da iyidir.”

b Diog. Laert. 7.25-26 (= SVF 1.235)

Hesiodos'un dizelerini şöyle değiştirmiş:

"Tüm insanların en iyisi, iyi öğüdü dinleyendir,
elbette her şeyi kendi düşüncesiyle bulan da iyidir."¹⁰⁴

[26] Bu değişikliği yapmasının nedeni söylenen sözü doğru bir şekilde dinleyip ondan yararlanmasını bilen her şeyi kendi başına keşfeden kişiden daha üstün tutmasıdır. Zira birinde sadece doğru algılama yeteneği varken, diğerinde bu karaktere ek olarak iyi öğüdü dinleme niteliği de vardır.

D159 Stob. *Floril.* 14.4 (= SVF 1.237)

Sorgula kendini, inanma kulaklarıyla duyduğun her şeye
Mahrum et konuşma hakkından dalkavukları.

D160 Ath. 6 233b-c (= SVF 1.239)

Stoacı Zenon'un düşüncesine göre gümüş ve altını iyi bir amaç için kullanmak dışında, onlarla ilgili her şey, yasal olmak kaydıyla farksızdır, hem onları elde etme çabasını hem de onlardan kaçınmayı yasaklar. Aksine insanları ne iyi ne de utanç verici olan diğer şeylere karşı korkusuz ve ilgisiz olmaları için basit ve gösterişsiz şeylerden yararlanmaya teşvik eder, böylece insanların doğayla uyumlu olan ortak şeyleri kullanabilmesini ve en azından doğayla uyumlu olmayan şeylerden ötürü korkuya kapılmamasını, aksine korkudan çok onları hesap edip durmaktan kaçınmasını sağlamak ister.

D161 Stob. *Floril.* 6.20 (= SVF 1.240)

Zenon insanların çoğunu acıdan zevk duymadıkları için kınıyordu, ona göre acıdan gereksiz kurtulma çabasından ziyade bunu tercih etmek mümkündür.

D162 Clem. Al. *Strom.* 2.20 (= SVF 1.241)

Zenon Hintlilerden iyi bahseder, acıya katlanmakla ilgili argümanların tümünü öğrenmektense kavrulan bir Hintliyi görmeyi tercih eder.

D163 (= SVF 1.242)

a Ath. 13 565d

Öte yandan Karystoslu Antigonos'a göre ünlü bilge Zenon nasıl yaşadığınız ve iki yüzlü tavrınızla ilgili bir önseziye sahipti, söylediklerini yanlış anlayan ve ne kastettiğini bir türlü kavrayamayan insanların, Aristippos'un ekolüne mensup olan yanlış yönlendirilmiş ve küstah kişiler gibi kirli ve adi olduğunu söylerdi.

b Cic. *Nat. D.* 3.77

Khioslu Ariston'un her zaman söylediği, "filozoflar iyi söylenmiş sözlerini yanlış yorumlayan dinleyicilerine zarar verir" sözü doğruysa (nitekim o Aristippos'un okulundan çıkanların uyarı, Zenon'un okulundan çıkanların ise dik başlı olabileceğini söyler) [...]

D164 Stob. *Floril.* 6.24 (= SVF 1.243)

Zenon'un şu sözü güzeldir: Aşırı derecede uğraşmaya gerek duyulmasın ve herhangi bir işe engel olmasın diye saç kesmek, uzatmak kadar doğaya uygundur.

D165 Origen. *C. Cels.* 7.63 (= SVF 1.244)

Kitionlu Zenon'un peşinden giden filozoflar zina suçundan uzak durur [...] <Onlar> toplumun çıkarlarını gözetir ve akıl sahibi bir canlı olan erkeğin yasaların başkasına verdiği bir kadını rahatsız etmesinin ve bu şekilde başka bir erkeğin ocağını parçalamasının doğa tarafından yasaklandığı görüşünü savunurlar.

D166 Diog. Laert. 7.22 (= SVF 1.245)

Ona göre gençlerin yürüyüşü, tavrı ve kıyafeti her açıdan uygun olmalıdır. Euripides'in Kapaneos'la ilgili dizelerini sıklıkla anardı. "Malı mülkü ne kadar fazla olsa da böbürlenmezdi zenginliğiyle <Kapaneos>, kibirlenirdi sadece en fakir insan kadar."

D167 Clem. Al. *Paedag.* 3.11.74 (= SVF 1.246)

Kitionlu Zenon genç bir kızın resminin ve heykelinin şöyle olması gerektiğini söyledi: "Temiz yüzü olsun, kaşları aşağı

bakmasın, gözleri ne açık olsun ne de geriye baksın. Boynu geriye dönük olmasın, uzuvları sarkık olmasın, aksine bedeninin tüm parçaları gergin görünsün. Konuşmak için iyi eğitilmiş bir zihin açıklığı ve söyleneni akılda tutma becerisi olsun. Davranışları ve hareketleri başkalarının hovardalık ümidini beslemesin, namus çelengi ve metanet ifadesi olsun. Parfüm dükkânlarından, kuyumculardan, yün satıcılarından ve süslü püslü giyinmiş kadınların tüm günlerini genelevde oturur gibi geçirdiği diğer tüm mekânların neden olduğu bıkırtıcı kaygılardan uzak olsun.”

D168 Ath. 13 563e (= SVF 1.247)

Siz iştahlı oğlanlar, sadece ekolünüzün kurucusu olan Fenikeli Zenon’u örnek alıyorsunuz, o Karystos’un *Zenon’un Yaşamı* adlı eserinde söylediğine göre [...] Bedeni değil, ruhu sevmemiz gerektiğiyle ilgili saçma sapan konuşuyorsunuz, erkek arkadaşlarımız yirmi sekiz yaşına gelene kadar beklememiz gerektiğini söylüyorsunuz.

D169 Diog. Laert. 7.129 (= SVF 1.248)

Bilge erdeme doğal bir yatkınlığı olduğunu tavrıyla gösteren gençleri sevecektir. Zenon *Devlet* adlı eserinde [...] böyle söyler.

D170 Sext. Emp. *Math.* 11.190 (= SVF 1.251)

“Gözdenle ilişkiye girdin mi?” “Girmedim.” “Onunla ilişkiye girmeyi arzuladın mı?” “Kesinlikle arzuladım.” “Peki, onun kalbini kazanmak istediğin hâlde onu davet etmekten çekindin mi?” “Asla.” “Davet ettin mi?” “Kesinlikle davet ettim.” “Sana ilgi gösterdi mi?” “Hayır, göstermedi.”

D171 Plut. *Quaest. Conv.* 653e (= SVF 1.252)

Köpek aşkına, keşke Zenon bacaklarını açma konusuna büyük bir ciddiyetle kaleme aldığı *Devlet* adlı eserinde değil de bir akşam yemeğinin şakayla dolu içeriğinde değinseydi.

D172 Epiph. *Adv. Haeres.* 3.36 (= SVF 1.253)

Kitionlu, Stoacı Zenon’un dediğine göre [...] cesedi vahşi hayvanlara veya ateşe atmamız gerekir.

D173 (= SVF 1.254)**a** Theoph. *Ad Autol.* 3.5 119c

Çok okumuş birisin, Zenon, Diogenes ve Kleanthes'in ilke-leriyle ilgili görüşün nedir? Onların kitaplarında insan eti yemek öğretiliyor. Babalar çocukları tarafından pişirilip yenilebilirmiş. Eğer biri bu iğrenç yiyeceği yemeyi reddeder veya elinin tersiyle iterse, onun kendisi yenilebilirmiş.

b Diog. Laert. 7.121

Bilge koşullar gerektiğinde insan eti de yer.¹⁰⁵

D174 Sext. Emp. *Pyr.* 3.206 (= SVF 1.255)

Bizde ayıplanan kendini tatmin Zenon tarafından da onaylanmaz.

D175 Sen. *Ep.* 104.21 (= SVF 1.258)

Yunanlarla yaşamaktan keyif alıyorsan, Sokrates'le, Zenon'la vakit geçir: İlki gerektiğinde, ikincisi ise gerekmeden ölmeyi sana öğretecek.

D176 Diog. Laert. 7.32 (= SVF 1.259)

Aralarında Kuşkucu Cassius ile öğrencilerinin de bulunduğu bazı kişiler Zenon'u uzun uzun eleştirir. İlk eleştirdikleri konu Zenon'un *Devlet* adlı eserinin girişinde eğitimi faydasız gördüğünü söylemesidir.

D177 Plut. *Lyc.* 31 (= SVF 1.261)

<Lykurgos'un devlet modeli> Platon, Diogenes, Zenon ve bu konuda düşünceleri kayda değer bulunan herkes tarafından örnek alınmıştır.

D178**a** Plut. *De Alex. Fort.* 329a (= SVF 1.262)

Stoa ekolünün kurucusu olan Zenon'un hayranlıkla karşılanan *Devlet* adlı eseri şu temel ilkeyle özetlenebilir: Dünyamızda yaşayan insanların tamamı belli bir yasanın ilkelerine göre farklı kentlerde ve toplumlarda yaşamayacak, aksine herkesi

tek bir toplumun ve devletin bir üyesi olarak düşüneneceğiz ve hepimizin ortak bir yaşamı ve düzeni olacak, aynı yerde beslenen ve ortak otlağı paylaşan bir sürü gibi olacağız. Zenon'un bir hayali tasvir edip felsefeye özgü ve iyi yönetilen bir politik yapının bir resmini çizercesine yazdığı buydu.

b Joh. Chrys. *Hom 1 in Matth.* 4 (> SVF 1.262)

<Bizim sistemimiz> o gülünç *Devlet*'i yazan Platon, Zenon veya bir politik yapı üzerine yazan ve yasalar belirleyen kişilerden farklıdır. [...] Örneğin onlar kadınlarını herkesin ortak malı yaptılar ve bakireleri Palaestra'da sergileyip erkeklerin gözlerinin önüne serdiler ve gizli evlilik müessesesini kurarak her şeyi birbirine katıp karıştırdılar ve doğanın sınırlarını aştılar, başka nasıl bir örnek vereyim? Onların söylediği her şey şeytanın buluşudur, doğaya aykırıdır.

D179 Ath. 13 561c (< SVF 1.263)

Pontianos'un söylediğine göre Kitonlu Zenon, Eros'un bizi anlaşmayla birlikte dostluğa ve de özgürlüğe hazırlayan bir tanrı olduğuna inanmıştı. *Devlet* adlı eserinde Eros'un kenti güvende tutan bir tanrı olduğunu söylemesinin nedeni budur.

D180

a Clem. Al. *Strom.* 5.12.76 (> SVF 1.264)

Stoa ekolünün kurucusu olan Zenon *Devlet* adlı eserinin bir kitabında "tanrılar için ne tapınaklar ne de heykeller yapalım, zira hiçbir insan eseri layık değil tanrılara" der. Şu sözleri sarf etmekten de kaçınmaz: "Tapınak inşa etmeye gerek yok. Zira bir tapınak hiç de değerli değildir, kutsal olarak da değerlendirilmemelidir. Yapı ustalarının ve inşaatçıların bir eseri ne değerlidir ne de kutsal." Nitekim Platon da haklı olarak dünyayı tanrının tapınağı olarak görüyordu.

b Plut. *De Stoic. Rep.* 1034b (> SVF 1.264)

Tanrılara tapınak inşa etmemek Zenon'un düşüncesidir, zira ona göre bir tapınak ne değerli ne de kutsaldır, yapı ustalarının

veya inşaatçıların hiçbir eseri değerli değildir. Stoacılar bu düşüncenin doğru olduğunu söyleyerek, yüceltikleri hâlde tapınaklardaki gizem tapılarına katılıyor, Akropolis'e çıkıyor, heykellere saygı gösteriyor ve sunaklara çelenk bırakıyor, oysa bunlar yapı ustalarının ve inşaatçıların eserleridir.

c Theodoret. 3.74 (< SVF 1.264)

Kitionlu Zenon *Devlet* adlı eserinin bir kitabında, “tanrılar için ne tapınaklar ne de heykeller yapalım” der.

d Epiph. *Adv. Haeres.* 3.2.9 (< SVF 1.146; 264)

Stoacı Kitionlu Zenon’un söylediğine göre tanrılara tapınaklar yapmamalı, aksine tanrısallığı sadece zihinde tutmalı veya daha doğrusu zihni tanrı olarak düşünmeliyiz, zira o ölüm-süzdür.

e Origen. *C. Cels.* 1.5 (> SVF 1.265)

Kitionlu Zenon *Devlet* adlı eserinde şöyle der: “Tapınak inşa etmeye gerek yok, zira yapı ustalarının ve inşaatçıların hiçbir eseri değerli ve kutsal değildir.” Diğerleri gibi bu düşünceden de anlaşıldığı üzere, gerekli sorumluluk bilinci Tanrı’nın parmağı tarafından insanların yüreklerine işlenmiş.

f Diog. Laert. 7.33 (= SVF 1.267)

Yine *Devlet*’te iki yüz satırda kadınların ortak olmasını, kentlerde tapınak, mahkeme salonu ve gymnasion yapılmamasını buyuruyordu.

D181 Stob. *Floril.* 43.88 (= SVF 1.266)

Kentleri insanların erdemleriyle onurlandırmalıyız, anıtlarla değil.

D182 Diog. Laert. 7.33 (= SVF 1.268)

Parayla ilgili olarak şöyle yazmıştır: “Paranın değişim veya seyahat amacıyla basıldığını düşünmemeliyiz.”

D183 (= SVF 1.269)

a Diog. Laert. 7.131

Kadınlar bilgelerin ortak malı olmalı, [...] Zenon *Devlet* adlı eserinde böyle diyor.

b Diog. Laert. 7.33

Platon gibi o da *Devlet* adlı eserinde kadınların ortak mal olması gerektiğini öğretiyordu.

D184 Diog. Laert. 7.121 (= SVF 1.270)

Zenon *Devlet* adlı eserinde bilgenin evlenip çocuk sahibi olabileceğini söyler.

D185 (= SVF 1.271)

a Sen. *Ot.* 3.2

Zenon şöyle diyor: “Bir şey kendisine engel olmadıkça, bilge devlet işiyle ilgilenecek.”

b Sen. *Tranq.* 1.7

Zenon, Kleantes ve Khrysippos, bunların hiçbiri devlet işiyle ilgilenmedi ve hiçbiri <başkalarını> bunu yapmaya yönlendirmedir.

Sözler (D186-D231)

D186 Gal. *De Plac. Hippocr. et Plat.* 2.8 (= SVF 1.282)

Zenon, “tartıştığın tüm argümanları ağzında taşıyorsun” diyerek kendisini eleştirenlere “ama hepsini yutmuyorum” cevabını vermişti.¹⁰⁶

D187 Diog. Laert. 7.24 (= SVF 1.283)

Kendisine hakaret edene nasıl davrandığı sorulunca, “yanıtsız geri gönderilen bir elçi gibi” cevabını verdi.

D188

a Diog. Laert. 7.24 (= SVF 1.284)

Bir gün bir ziyafette sessizce oturuyordu, bunun nedenini soran kişilere orada dilini tutmasını bilen bir kişi olduğu bilgisini krala iletmelerini söyledi. Ona bu soruyu soran kişi-

ler Kral Ptolemaios'un elçileriydi ve ondan krala mesaj götürmek istiyorlardı.

b Plut. *De Garr.* 504a (= SVF 1.284)

Atina'da bir adam kralın elçilerini cömert bir ziyafette ağırlarken filozofları onlarla tanıştırmak için büyük bir gayret sarf ediyormuş, diğer filozoflar elçilerle yapılan sohbeteye katılırken Zenon sessiz kalmış, yabancı elçiler, "Krala seninle ilgili ne anlatalım Zenon?" diye sorunca, o "Atina'da ziyafette dilini tutabilen yaşlı bir adam olduğunu söyleyin yeter" cevabını vermiş.

D189

a Ath. 2 55f (= SVF 1.285)

Kitionlu Zenon tanıdıklarının yanında sert ve sıkıcı biri olmasına rağmen, bir süre içtikten sonra nazik ve anlayışlı birine dönüşüyordu. İnsanlar ona davranışlarındaki bu değişimin nedenini sorunca, o da acı baklanın da başına aynısının geldiğini söylüyordu, zira o da ıslanmadan önce oldukça kötüymüş, ancak suyu içince tatlı ve yumuşak olurmuş.

b Diog. Laert. 7.26 (= SVF 1.285)

Ciddi bir insan olmasına rağmen içki sofrasında nasıl neşeli birine dönüştüğü sorulunca, "bakla da acıdır ama ıslanınca tatlanır" demiştir.

D190 Diog. Laert. 7.17 (= SVF 1.286)

Khremonides adında birine âşık olmuş, bir gün Kleanthes'le birlikte onun yanında otururken ayağa kalkmış, Kleanthes'in şaşırdığını görünce de şöyle demiş: "İyi hekimlerin söylediğine göre iltihabın çaresi dinlenmekmiş."

D191 Stob. *Floril.* 17.42 (< SVF 1.287)

Kitionlu Zenon hastalanınca bile kendisine alışkın olmadığı türde lezzetli bir yiyecek getirilmemesini istedi, hekim ona güvercin yavrusu yemesini buyurunca, o bunu kabul etmedi ve "bana kölem Manes'e davrandığın gibi davran" dedi.

D192 Ael. VH 9.26 (= SVF 1.289)

Bir gün <Kral Antigonos> aşırı şarap içip sarhoş olunca Zenon'un yanına gelmiş, sarhoş hâliyle onu öpüp kucaklamış ve kendisine ders vermesini istemiş ve reddedilmesi zor bir gençlik heyecanıyla yemin etmiş. Zenon ise ona, "git buradan ve hasta ol" diyerek cevap vermiş, bu kralın aşırılığından ötürü yıkıma sürüklenebileceğini düşünerek sarhoşluğuna gösterdiği sert ve cesurca bir tepkidir.

D193

a Ath. 8 345c (= SVF 1.290)

Karystoslu Antigonos'un *Zenon'un Yaşamı* adlı eserinde yazdığına göre Stoa ekolünün kurucusu olan Kitionlu Zenon uzunca bir süre evini bir oburla paylaşmış. Bir gün büyük bir balığı servis edilecekmiş ve başka hiçbir yemek hazırlanmamış, Zenon tüm balığı tabaktan almış ve yemiştir. Diğer adam öfkeyle kendisine bakınca, Zenon şöyle demiştir: "Başkasının oburluğuna bir gün bile katlanamıyorsan, ev arkadaşlarından sana katlanmalarını nasıl beklersin?"

b Diog. Laert. 7.19 (≠ SVF)

Ev arkadaşlarına hiçbir şey bırakmayıp her şeyi yiyen bir obura <şöyle yaptı>: Sofraya büyük bir balık getirdi ve hepsini yiyecekmiş gibi önüne çekti, adam şaşkınlık içinde bakınca da "sen benim oburluğuma katlanamıyorsan, ev arkadaşlarından sana her gün katlanmalarını nasıl beklersin?"

D194 Ath. 5 186d (= SVF 1.291)

Oburun biri bir ziyafette servis sırasında balığın üst tarafını çıkarıp alınca, Zenon balığı çevirip diğer tarafını kendi tabağına aldı ve onun da böyle yaptığını söyledi.¹⁰⁷

D195 Diog. Laert. 7.17 (= SVF 1.292)

İçki sofrasında yan yana oturan iki kişiden Zenon'un yanında bulunan diğerine ayağıyla vurunca, Zenon da diziyile onun ayağına vurdu, adam dönüp kendisine bakınca Zenon, "Ya-

nındaki adamın ona yaptığın şeyden hoşlandığını mı düşünüyorsun?” diye sordu.

D196 Diog. Laert. 7.16-17 (= SVF 1.293)

Kendini beğenmiş birine söylediği sözü örnek gösterebilirim. Adam bir su akıntısı önünde duraksayınca, Zenon şöyle dedi: “Haklı bir şekilde çamura göz ucuyla bakıyor, zira kendi yüzünü göremiyor.”

D197 Diog. Laert. 7.18 (= SVF 1.295)

Bir oğlancıya şöyle dedi: “Tüm vaktini oğlanlarla geçiren öğretmenler gibi sen de kavrayış gücünden yoksunsun.”

D198 Diog. Laert. 7.17 (= SVF 1.296)

Bir Kinik şişesinde yağ kalmadığını söyleyerek Zenon’dan isteyince, o “vermem” cevabını verdi, ardından uzaklaşmakta olan adama “hangimizin daha utanmaz olduğunu düşün” dedi.

D199 Origen. *C. Cels.* 8.35 (= SVF 1.297)

Biri “senden intikam alamamaktansa öleyim daha iyi” deyince, Zenon “senden bir dost çıkarmazsam öleyim daha iyi” cevabını verdi.

D200 Diog. Laert. 7.23 (= SVF 1.298)

Hırsızlık yapan bir köleyi kırbaçlıyordu, köle “hırsızlık benim kaderim” deyince, Zenon “kırbaçlanmak da” cevabını verdi.

D201 Plut. *De Virt. Mor.* 443a (= SVF 1.299)

Zenon’un bile tiyatro yolunda, Amoi-beos liriyle şarkı söylerken, öğrencilerine şöyle dediği söylenir: “Gelin akıl, denge ve düzene dâhil olduklarında bağırsak ve sinirlerin, tahta ve kemiğin nasıl armoni ve müzik meydana getirdiğini gözlemleyin.”

D202 Stob. *Floril.* 36.26 (= SVF 1.300)

Zenon öğreten insanlardan olan filologların söz sevenler olduğunu söyledi.

D203 Diog. Laert. 7.23 (= SVF 1.303)

Dönek Dionysios ona, “beni niye düzeltmiyorsun?” diye sorunca, o “çünkü sana güvenmiyorum” diye cevap verdi.

D204 Stob. *Floril.* 36.23 (< SVF 1.304)

Academia’daki gençlerden biri saçma konular üzerine konuşurken Zenon ona şöyle dedi: “Eğer dilini akla uygun kullanmazsan, konuşmanda daha büyük yanlışlar yapacaksın.”¹⁰⁸

D205 Diog. Laert. 7.19 (= SVF 1.305)

Antisthenes’in birçok görüşünü beğenmediğini söyleyen bir kişiye, onun Sophokles’le ilgili bir sözünü hatırlattı ve bunu güzel bulup bulmadığını sordu, adam “bilmiyorum” deyince, “Antisthenes’in söylediği yanlış bir sözü aklında tutarken güzel bir sözünü aklında tutmak için bir an bile çaba göstermedin, bu yaptığın ayıp değil mi?” diye cevap verdi.

D206 Diog. Laert. 7.20 (= SVF 1.306)

Polemon önceden bildirdiği konuda değil, başka bir konuda konuşunca, Zenon yüzünü asarak, “bildirdiğin konuda ne düşünüyorsun?” diye sordu.

D207 Diog. Laert. 7.21 (< SVF 1.307)

Kaphisias’ın sözünü hatırlatıp dururdu: Kaphisias’ın bir öğrencisi flütü üflemek için kendini zorlayınca, Kaphisias ona tokat vurup şöyle dedi: “İyi flüt çalmak kuvvetle üflemeye değil, kuvvetle üflemek iyi çalmaya bağlıdır.”¹⁰⁹

D208 Diog. Laert. 7.20 (= SVF 1.308)

İyi ustaların yaptıklarından farklı olarak üstün tarafları düşünülün diye konuşmaya ara verilmemeli, aksine dinleyici kendini konuşmaya öyle kaptırsın ki not almaya bile vakit bulamasın.

D209 Diog. Laert. 7.22 (= SVF 1.309)

Hatırlamak zorunda olduğumuz deyişler ve sözler değildir, aksine iyi pişmiş veya iyi hazırlanmış bir yemeği tatmak yerine

zihnimizi duyduklarımızdan nasıl yarar sağlayacağımız konusunda alıştırtma yaparak eğitmeliyiz.

D210 (< SVF 1.310)¹¹⁰

a Stob. *Floril.* 36.19

Zenon şöyle derdi: “Doğa konuştuğumuzun iki katı kadar dinleyelim diye bize bir dil iki kulak verdi.”

b Diog. Laert. 7.23

Saçmalayan bir gence şöyle dedi: “Daha çok dinleyelim ve daha az konuşalım diye iki kulağımız ve bir ağzımız var.”

D211 Diog. Laert. 7.21 (= SVF 1.311)

Çok konuşan bir gence, “senin kulakların kayarak diline gömülmüş” dedi.

D212 Stob. *Floril.* 57.12 (= SVF 1.312)

Stoacı filozof Zenon yakın bir dostunun bir tarlayı ekip biçmekle uğraştığını görünce, “onu yarmazsan, o seni yarar” dedi.

D213 Plut. *De Vit. Pud.* 534a (> SVF 1.313)

Başka bir bakış açısı daha vardır. Makul ve akla uygun hizmetleri talep edenlere çaresiz bir şekilde boyun eğdikleri için değil, talep ettikleri için içtenlikle sunmalıyız. Ancak hizmet zararlı ve haksız olduğunda Zenon’un sözünü hatırlamalıyız. Kent surlarının yanında yavaşça yürüyen genç bir adamla karşılaşmış ve onun kendisi lehine yalan tanıklık yapmasını bekleyen bir dostundan kaçtığını öğrenince Zenon şöyle demiş: “Seni aptal, haksız ve adaletsiz bir işe giren o adam senden korkmuyor ve sana saygı duymuyorken, sen doğruyu savunmak için onun karşısına çıkmaya cesaret edemiyor musun?”

D214 Diog. Laert. 7.19 (= SVF 1.314)

Bir genç yaşına uygun olmayan saçma bir soru sorunca, onu bir aynanın karşısına götürüp bakmasını istedi, ardından sorduğu sorunun aynadaki yüzüne uygun olup olmadığını sordu.

D215 Diog. Laert. 7.21 (= SVF 1.315)

Kendisiyle saygısız bir şekilde konuşan bir gence, “aklıma gelenleri sana söyleyemem genç” dedi.

D216 Diog. Laert. 7.21 (= SVF 1.316)

Bilgenin âşık olmayacağını söyleyen güzel bir gence şöyle cevap verdi: “O hâlde kim siz güzel gençlerden daha bahtsız olabilir?”

D217 Diog. Laert. 7.22 (= SVF 1.317)

En uygunsuz şey böbürlenmedir, özellikle de gençlerde.

D218 Diog. Laert. 7.23 (= SVF 1.318)

Koku sürünmüş birini kastederek, “kadın gibi kokan bu kişi de kim?” diye sordu.

D219 Stob. *Ecl.* 2.31.81 (= SVF 1.319)

Bir gencin en kolay nasıl çürütülebileceği sorulunca, “en değer verdiği ve en fazla saygı gösterdiği şeyleri ona hatırlatarak” cevabını verdi.

D220 Diog. Laert. 7.23 (= SVF 1.320)

Bir tanıdığının kölesini mosmor görünce “öfkenin izini görüyorum” dedi.

D221 Gnom. Monac. 198 (= SVF 1.322)

Görme yeteneğinin havadan, ruhun da öğrenilen şeylerden ışık aldığını iddia etti.

D222 (= SVF 1.323)

a Stob. *Floril.* 98.68

Zenon hiçbir şeyin bizim için zaman kadar gerekli olmadığını, çünkü özellikle de ruhun hastalıklarını tedavi etmeyi bilen biri için yaşamın kısa, ilmin ise uzun olduğunu söyledi.

b Diog. Laert. 7.23

Zaman kadar ihtiyaç duyduğumuz hiçbir şey yok.

D223 (= SVF 1.324)

a Gnom. Monac. 197

Dostun ne olduğu sorulunca, “öteki ben” cevabını verdi.

b Diog. Laert. 7.23

Dostun ne olduğu sorulunca, “öteki ben” cevabını verdi.

D224 Diog. Laert. 7.26 (= SVF 1.325)

İyi bir şeyi yavaş yavaş yapmak hiç de değersiz bir şey değildir.

D225 Maximus, Serm. 26 (= SVF 1.326)

Şu da Zenon’un bir sözüdür: “Yiyip içmek için değil, yaşamını güzelleştirmek için yaşa.”

D226 Diog. Laert. 7.20 (= SVF 1.327)

Söylediğine göre, konuşmamızın etkili olması için taklitçiler gibi yüksek bir sese ve büyük bir güce sahip olmalıyız, buna karşılık ağzımızı çok açmamalıyız.

D227 Diog. Laert. 7.20 (= SVF 1.328)

Biri filozofların argümanlarının kısa ve sert olduğunu düşündüğünü söyleyince, Zenon şöyle cevap verdi: “Haklısın, mümkünse heceleri de kısa olmalı.”

D228 Diog. Laert. 7.26 (= SVF 1.329)

Söylediğine göre ayağın kayması, dilin sürçmesinden iyiymiş.

D229 Diog. Laert. 7.23 (= SVF 1.330)

[Hicks’e göre:] Ona göre güzellik ölçülülüğün çiçeğidir, başkalarına göreyse ölçülülük güzelliğin çiçeğidir.

[SVF’ye göre:] Ona göre güzellik sesin çiçeğidir, başkalarına göreyse ses güzelliğin çiçeğidir.

D230 Diog. Laert. 7.21 (= SVF 1.331)

Çoğu filozofun bile birçok konuda bilgelikten uzak, küçük ve önemsiz konularda ise cahil olduğunu söylerdi.

D231 Theodor. *Metoch.* 812 (= SVF 1.332)

Zenon burada olup bitenle ve filozofların yaşamıyla ilgili olarak, “Geldi, geçti ve beni ilgilendirmede” dedi.

Gönderme (D232)

D232 Sen. *Ep.* 33.7 (≠ SVF)

“Bunu Zenon söyledi, peki sen ne diyorsun?”

Kleanthes Fragman Bölümleri

Biyografi (B1-B15)

Yaşamı ve Karakteri (B1-B15)

Eserleri (B16)

Doktrin (D1-D127)

Felsefenin Bölümleniş i (D1)

Mantık ve Retorik (D2-D11)

Mantığın Faydası (D2)

Görünümler (D3)

İşaret ve İşaret Edilen Şey (D4-D9)

Retorik (D10-D11)

Fizik ve Teoloji (D12-D65)

Kozmoloji (D12-D31)

Canlılar (D32-D43)

Kader, Tanrıların Doğası, Tanrısal Öngörü, Kehanet (D44-D65)

Etik (D66-D127)

İyi Şeylerin Ereğ i (D66-D70)

İyi ve Onurlu (D71-D72)

Farksızlık (D73-D76)

Erdem (D77-D83)

Duygular (D84-D89)

Teselli (D90-D91)

Yükümlölükler (D92-D100)

Kent-Devlet (D101-D102)

Çeşitli Atıflar (D103-D105)

Sözler (D106-D127)

KLEANTHES

Biyografi (B1-B15)

Yaşamı ve Karakteri (B1-B15)

B1 Diog. Laert. 7.168-174 (= SVF 1.463)

Phanias'ın oğlu Kleanthes Assosluydu. Antisthenes'in *Filozoflar Zinciri* adlı eserinde söylediğine göre ilk zamanlar bir boksördü. Bazıları onun dört drakhmeyle Atina'ya gelince Zenon'la karşılaştığını ve büyük bir çabayla felsefeye başlayıp onunla aynı görüşleri benimsediğini söyler. Çalışkanlığıyla ünlüydü, çok fakirdi, hayatta kalabilmek için çalışması gerekiyordu. Geceleri bahçelerde su çekerken, gündüzleri felsefi konularda alıştırma yapıyordu. Bu yüzden kendisine Phreantlês¹¹¹ lakabı takılmıştı. Anlatılanlara göre kendisine mahkemede böyle kuvvetli biri olarak geçimini nasıl sağladığı sorulmuş, o da su çektiği bahçe-deki bahçıvanı ve birlikte un öğüttüğü kadını şahit göstererek beraat etmiş. ^[169] Areopagos üyeleri bu kararı kabul etmiş ve ona on mina verilmesini kararlaştırmış, Zenon ise ona bu parayı almasını yasaklamış. Antigonos'un ona hediye olarak üç bin drakhme gönderdiğini de anlatırlar. Halka açık bir gösteride gençleri yönlendirirken, rüzgâr harmanisini havalandırınca altına

hiçbir şey giymediği görülmüş, Atinalılar da onu alkışlamış, Magnesialı Demetrios *Aynı Adlı Kişiler* adlı eserinde böyle söyler. [...] ^[170] Bir gün bir avuç bozuk parayı yakınlarının önüne döktü ve şöyle dedi: “Kleanthes istese ikinci bir Kleanthes’i bile besleyebilir, ancak kendi başına geçinebilecek kişiler yine de başkalarının sırtından geçinmeye çalışıyor, bununla birlikte felsefe çalışmaya zaman bulamıyorlar.” Bu yüzden Kleanthes’e ikinci Herakles dendi. Çalışmaya hevesliydi, ancak bedeni <felsefeye> uygun değildi, fazlasıyla yavaş hareket eden biriydi. Timon bu durumu göz önünde tutarak onu şu şekilde betimler: “Kim bu koç gibi olup da insanların mevkilerini değerlendiren, Sözcükleri kaynatan, Assoslu bir kaya, korkak bir taş?”¹¹²

[...] ^[174] Kâğıt alacak parası olmadığı için Zenon’un derslerini istiridye kabuklarına ve sığır kemiklerine yazdığını anlatırlar. Zenon’un başka birçok önemli öğrencisi olduğu hâlde ondan sonra okulun başına geçmiştir.

B2 Plut. *De Aud.* 47e (= SVF 1.464)

Kleanthes ile Ksenokrates, okul arkadaşlarından daha yavaş öğrenen kişiler olarak görünseler de yine de öğrenmekten kaçmaya çalışmamış veya umutsuzluğa kapılıp vazgeçmemiş, aksine herkesten önce kendileriyle alay etmiş ve kendilerini dar boğazlı şişelerle ve bronz tabletlerle kıyaslamışlardır, hatta anlatılanları anlamakta büyük güçlük çektiklerini, ancak anlayınca da onları güvenli ve dikkatli bir şekilde koruduklarını söylemişlerdir.

B3 Plut. *De Vit. Aer. Al.* 830d (> SVF 1.465)

[...] Bu adamın ne kadar büyük bir cesareti ve asaleti vardı, değirmenden ve yoğurma alanından geliyor, taşı döndürürken ve hamuru yoğururken kullandığı eliyle tanrılar, Ay, yıldızlar ve Güneş hakkında yazı yazıyordu. Biz ise bunların kölelere özgü işler olduğunu düşünüyoruz!

B4 (= SVF 1.466)

a Sen. *Ep.* 44.3

Kleanthes su çekti ve eliyle bahçeyi sulayarak düzene soktu.

b Sen. *Ep.* 6.6

Kleanthes sadece dinlemiş olsaydı, Zenon'u anlatamazdı. Onun yaşamına girdi, gizli yanlarını öğrendi ve ilkelerine uygun yaşayıp yaşamadığını gözlemledi.

B5 Quint. *Inst.* 12.7.9 (= SVF 1.467)

Sokrates'in desteklenmesi için para toplandı ve Zenon, Kleantes, Khrysispos öğrencilerinden para almıştı.

B6 Ind. Stoic. Herc. 19 (< SVF 1.468)

<Kleanthes> parayı aldıktan sonra <öğrencisinden> ailesinin yanına dönmelerini rica etti. Bu yüzden bazıları zengin olmasa da paraya düşkün olduğu için onu kınadı.

B7 Stob. *Floril.* 17.28 (= SVF 1.469)

Ailianos, Tarih eserinde şöyle der: "Soloilu Khrysispos'un yaşamak için az şeye ihtiyacı vardı, Kleantes'in ise daha az."

B8 Plut. *Quomodo Adul.* 55c (= SVF 1.470)

Arkhesilaos, bir komedi eserinde Kleantes'in aleyhine bir dize yazdı diye Baton'un kendi derslerine katılmasını yasakladı, sonra Baton pişman olup Kleantes'in gönlünü alınca <Arkhesilaos tarafından> affedildi.¹¹³

B9 Diog. Laert. 7.176 (= SVF 1.474)

Ölümü şöyle oldu: Dış etleri iltihaplandı, hekimlerin tavsiyesine uyarak iki gün boyunca yemek yemedi, sonra hekimler her zamanki perhizini uygulamasına izin verdi, ancak o bunu kabul etmedi ve bir hayli yol aldığını söyleyerek yemek yememeye devam etti ve bazılarına göre Zenon gibi o da seksen yaşında öldü, böylece on dokuz yılı Zenon'un öğrencisi olarak geçmiş oldu.

B10 Luc. *Macr.* 19 (= SVF 1.475)

Zenon'un öğrencisi ve halefi olan Kleantes dudaklarında tümör çıktığında doksandokuz yaşındaydı, yemek yemeyerek günlerini

geçirmeye karar verdi. Bu süre içinde bazı dostlarından mektuplar aldı. Dostlarının isteğine uyarak bir şeyler yedi ama sonra yine yemek yemeyi reddetti ve bu şekilde öldü.

B11 Stob. *Floril.* 7.54 (= SVF 1.604)

Kleanthes dilinde bir yara olduğu için yiyecekleri yutamıyordu. Kendini daha iyi hissedince, hekim tekrar yemek yemesine izin verdi ama Kleanthes, “yolun çoğunu geçtim, şimdi geri dönüp yeniden yola çıkmamı mı istiyorsun?” diyerek yaşamına son verdi.

B12 Ind. Stoic. Herc. 26 (< SVF 1.476)

Ölümünden kısa bir süre önce dudağında bir döküntü belirdi ve hekimler bunun bir hastalık olduğunu düşündü. Bu döküntüye katlandı ve Dionysios’a bunun yaşamını sonlandırmak için doğru zaman olduğunu söyledi.

B13 (< SVF 1.477)

a Ind. Stoic. Herc. 28.8

Iason’un yönetimi sırasında uzun süren bir hastalıktan sonra öldü.

b Ind. Stoic. Herc. 29

Kleanthes, Aristophanes’in döneminde doğdu ve otuz iki yıl boyunca okulun başında kaldı.

B14 Strabon 13.610 (= SVF 1.479)

Kitionlu Zenon’un halefi olan ve önderliği kendisinden sonra Soloilu Khryssippos’a bırakan Stoacı filozof Kleanthes buralıydı.¹¹⁴

B15 Cic. *Acad. Pr.* 2.73 (= SVF 1.480)

Kim bu filozofu¹¹⁵ Kleanthes, Khryssippos ve daha sonraki çağlardaki diğer kişilerin önüne koymaz? Onunla karşılaştırıldığında bu kişiler bana beşinci sınıfa aitmiş gibi görünüyor.¹¹⁶

Eserleri (B16)

B16

a Diog. Laert. 7.174 (= SVF 1.481)

Ardında bıraktığı güzel kitaplar şunlardır: *Zaman Üzerine*, *iki kitap hâlinde Zenon'un Doğa Açıklamaları*, dört kitap hâlinde *Herakleitos Yorumları*, *His Üzerine*, *Sanat Üzerine*, *Demokritos'a Cevap*, *Aristarkhos'a Cevap*, *Herillos'a Cevap*, iki kitap hâlinde *Dürtü Üzerine*, *Arkaikler*, *Tanrılar Üzerine*, *Devler Üzerine*, *Evlilik Üzerine*, *Homeros Üzerine*, üç kitap hâlinde *Yükümlülük Üzerine*, *Öğüt Üzerine*, *Minnettarlık Üzerine*, *Teşvik Üzerine*, *Erdemler Üzerine*, *Doğal Yetenek Üzerine*, *Gorgippos Üzerine*, *Kıskançlık Üzerine*, *Aşk Üzerine*, *Özgürlük Üzerine*, *Aşk Sanatı*, *Onur Üzerine*, *Ün Üzerine*, *Devlet Adamı*, *Danışma Üzerine*, *Yasalar Üzerine*, *Dava Üzerine*, *Eğitim Üzerine*, üç kitap hâlinde *Mantık Üzerine*, *Erek Üzerine*, *Güzellik Üzerine*, *Davranış Üzerine*, *Bilgi Üzerine*, *Krallık Üzerine*, *Dostluk Üzerine*, *Şölen Üzerine*, *Erdemin Erkek ve Kadında Aynı Olduğu Tezi Üzerine*, *Sofiste Dönüşen Bilge Üzerine*, *Uygulamalar Üzerine*, iki kitap hâlinde *Dersler*, *Haz Üzerine*, *Nitelikler Üzerine*, *Çözülemeyen Problemler Üzerine*, *Diyalektik Üzerine*, *Kipler Üzerine*, *Yüklemler Üzerine*. Eserlerinin listesi budur.

b Diog. Laert. 7.134 (< SVF 1.493)

Kleanthes *Atomlar Üzerine* adlı eserinde [...]

Doktrin (D1-D127)

Felsefenin Bölümlenişi (D1)

D1 Diog. Laert. 7.41

Kleanthes <felsefeyi> alt bölüme ayırır: Diyalektik, retorik, etik, politika, doğabilim, teoloji.

Mantık ve Retorik (D2-D11)

Mantiğın Faydası (D2)

D2 Arr. *Epict. Diss.* 1.17.10-11 (> SVF 1.483)

[10] Mantiğın [...] [11] diğer her şeyi ayırt etme ve inceleme, yani denilebilir ki ölçme ve tartma gücü vardır. Kim söylüyor bunu?

[12] Sadece Khryssippos, Zenon ve Kleanthes mi? Antisthenes de söylemiyor mu? Kim “terimlerin analizi eğitimin başlangıcıdır” diye yazmıştı? Sokrates de aynı şeyi söylemiyor mu?

Görünümler (D3)

D3¹¹⁷a Sext. Emp. *Math.* 7.228 (= SVF 1.484)

Görünüm onlara göre ruh üzerindeki bir izlenimdir.¹¹⁸ Ancak bu konuda tartışmaya başladılar, Kleanthes izlenimin mühür yüzüğüyle balmumu üzerinde bırakılan iz gibi, çıkıntı ve çöküntü içerdiğini düşündü.

b Sext. Emp. *Math.* 7.372 (> SVF 1.484)

Nitekim görünüm ruh üzerindeki bir izlenimse, izlenim ya Kleanthes’in varsaydığı gibi çöküntü ve çıkıntı yoluyla ya da Khryssippos’un düşündüğü gibi sadece değişimle gerçekleşir.

c Sext. Emp. *Math.* 8.400 (= SVF 1.484)

Kleanthes izlenimi çöküntü ve çıkıntı içeren bir şey olarak düşündü.

d Sext. Emp. *Pyr.* 2.70 (= SVF 1.484)

Görünüm aklın yönetici kısmında izlenim bırakır. Ruh ve yönetici kısım soluk veya soluktan daha hafif bir şey olduğuna göre onların da onayladığı gibi kimse onun üzerinde mühürlerde gördüğümüz türden çöküntü ve çıkıntı şeklinde bir izlenim veya bahsettikleri türden büyümlü bir dönüşüm göremeyecektir.

İşaret ve İşaret Edilen Şey (D4-D9)

D4 (= SVF 1.485)

a Varro, *Ling.* 5.9

En üst aşamaya ulaşmasam bile ikinci seviyeden daha yukarıya çıkmış olacağım, zira sadece Aristophanes'in değil, aynı zamanda Kleanthes'in kandiliyle de çalıştım.

b Varro, *Ling.* 5.7

Eski gramerin yükseldiği ikinci aşama şairin bir sözcüğü nasıl yarattığını, kullandığını ve çektiğini gösterir.

D5 Phld. *Mus.* 28.1.79 (< SVF 1.486)

Kleanthes şiir kompozisyonlarının ve müzikal örneklerin daha iyi olduğunu iddia eder, zira felsefe tartışması tanrısal ve insani meseleleri açıkça ortaya koysa bile mutlak tanrısal yücelik için doğru sözcükleri bulamazmış.

D6 Sen. *Ep.* 108.10 (= SVF 1.487)

Kleanthes hep şöyle derdi: “Nasıl nefesimiz trompetin uzun ve dar ağzından geçip sonda genişleyen bir delikten çıktığında daha yüksek ses çıkarırsa, şiirin kısıtlayıcı zorunluluğu da hissimizi öyle berraklaştırır.”

D7 Clem. Al. *Strom.* 8.9.26 (= SVF 1.488)

Kleanthes ile Arkhedemos *lekton*'ları (*lekta*'yı) “yüklemeler” olarak adlandırır.¹¹⁹

D8 (< SVF 1.489)

a Arr. *Epict. Diss.* 3.21.19

Temel Argümanın¹²⁰ şu türden bazı ilkelerin gücüne dayandığı görülmektedir: Şu üç önerme birbirleriyle çelişmektedir: (1) Gerçek olan her şey geçmişte gerçekleşmiş bir olay olarak zorunludur, (2) mümkün olmayan bir şey mümkün olan bir şeyi izlemez ve (3) şimdi gerçek olmayan ve gerçek olmayacak olan mümkün değildir. Diodoros bu çelişkinin farkına varınca, ilk iki önermenin inandırıcılığından faydalananarak, “Şimdi gerçek

olmayan ve gerçek olmayacak olan hiçbir şey mümkün değildir” ilkesini ortaya koydu. Ancak birisi aynı anda iki olası birleşim arasında şunu da savunmayı sürdürecektir: (3) “Şimdi gerçek olmayan ve gerçek olmayacak olan bir şey mümkündür” ve (2) “Mümkün olmayan bir şey mümkün olan bir şeyi izlemez.” Ancak üçüncü önerme olarak şunu savunmayacaktır: “Gerçek olan her şey geçmişte gerçekleşmiş bir olay olarak zorunludur.” Kleanthes ve peşinden gidenler bunu düşünüyor görünmektedir ki Antipatros da onları sağlam bir şekilde desteklemektedir.

b Cic. *Fat.* 7.14

Hocası Kleanthes’ten farklı düşünen Khrysippos’a göre geçmişte gerçekleşmiş olan her gerçek olay zorunludur, zira geçmişte olan olaylar değişmez ve onların gerçekten yanlışa çevrilmeleri mümkün değildir.

D9 (= SVF 1.490)

a Olymp. *In Plat. Gorg.* 53

Bu yüzden Kleanthes sanatın her zaman yöntemli hareket etme kabiliyeti olduğunu savunur.

b Quint. *Inst.* 2.17.41

Kleanthes’in düşüncesine göre sanat yöntemli, yani düzenli bir şekilde hareket etme kabiliyetidir.¹²¹

Retorik (D10-D11)

D10 Quint. *Inst.* 2.15.33-35 (> SVF 1.491)

Bazıları retorik ile politikanın aynı şey olduğunu düşünmüştür, Cicero retoriği politik bilginin bir parçası olarak adlandırır¹²² (burada politik bilgi bilgelik anlamındadır), bazıları da retorik ile felsefenin aynı şey olduğunu düşünmüştür, onlardan biri de Isokrates’tir. ^[34] “Retorik iyi konuşma bilgisidir” bu kavramın özüne en uygun tanımdır. Zira insan iyi olmadan iyi konuşamayacağı için, <retorik bilgisi> hitabetin tüm erdemlerini ve aynı anda hatibin karakterini içerir. ^[35] Khrysippos’un Kleanthes’ten

aldığı “<retorik> doğru konuşma bilgisidir” tanımını da aynı anlama gelir.

D11 Cic. *Fin.* 4.7 (< SVF 1.492)

Kleanthes retorik sanatı üzerine yazdı, Khrysippos da [...]

Fizik ve Teoloji (D12-D65)

Kozmoloji (D12-D31)

D12 Diog. Laert. 7.134 (= SVF 1.493; 85)

Bütünde biri etken diğeri edilgen olmak üzere iki ilke olduğunu düşünüyorlar. Edilgen ilke nitelikten yoksun olan töz, yani maddedir. Etken ilke ise tözün içindeki akıl, yani tanrıdır. Zira tanrı ebedîdir ve var olan her bir şeyi tüm kapsam içinde yaratmış olandır. [...] Kleanthes *Atomlar Üzerine* adlı eserine bu düşünceyi savunur.

D13 Herm. *Irris. Gent. Phil.* 14 (= SVF 1.495)

Ancak başını kuyudan dışarı çıkaran Kleanthes sizin öğretinize güler ve gerçek ilkeleri şöyle sunar: Tanrı ve madde. Toprak suya dönüşür, su havaya, hava yukarı çıkınca ateş dünyaya gider. Ruh tüm evrene yayılır ve bizim ruhumuz da ondan bir pay almıştır, bu sayede canlı oluruz.

D14 Probus, *Ad Verg. Ecl.* 6.31 (SVF 1.496)

<Vergilius> başlangıçta boş kütleyle saçılmış olan nesnelerin doğasının tüm bu şeklini dört elementte toplar ve her şeyin onlardan oluştuğunu söyler. Stoacılar Kitionlu Zenon, Speusippos, Soloilu <Khrysippos> ve Assoslu Kleanthes de bunu savunur.

D15 Stob. *Ecl.* 1.17.3 (= SVF 1.497)

Kleanthes şöyle söyler: Bütün ateşe verildikten sonra, önce orta kısım çöker, sonra ona en yakın kısımlar soğur. Bütün nemlendikten sonra orta kısım parlarken uçtaki ateş tam ters tarafa doğru döner ve yukarı taşınır ve bütünün yapısı bu şekilde düzene

sokulmuş olur, bütünü bu yapısındaki devinim hiçbir zaman sonlanmaz. Nasıl ki bir varlığın organları vakti gelince tohumlardan doğarsa, aynı şekilde hayvanlar ve bitkiler de dâhil olmak üzere, bütünü parçaları da vakti gelince oluşur. Nasıl ki parçaların nedenleri tohumda birbirine karışır ve sonra yeniden birbirinden ayrılırsa, aynı şekilde düzenli ve daimî bir devinim içinde bir şeyden her şey ve her şeyden bir şey meydana gelir.

D16

a Aet. 1.14.5 (= SVF 1.498)

Stoacılar içinde sadece Kleanthes ateşin koni şeklinde olduğunu söyledi.

b Stob. *Ecl.* 1.16.6 (≠ SVF)

Stoacılar içinde sadece Kleanthes ateşin koni şeklinde olduğunu söyledi.

D17 (= SVF 1.499)

a Euseb. *Praep. Evang.* 15.15.7

Kleanthes evrenin yönetici kısmının Güneş olduğuna inanır, zira o yıldızların en büyüğüdür. Evrenin işleyişine ondan daha fazla katkı sağlayan yoktur, günü, yılı ve zamanın diğer bölümlerini meydana getirir.

b Censorinus, *NI* 1.4

Evren dört elementten, toprak, su, ateş ve havadan oluşmuştur. Kleanthes gibi bazılarının düşüncesine göre yöneticisi de Güneş'tir.

c Diog. Laert. 7.139 (= Aet. 2.4.16)

Stoacı Kleanthes evrenin yöneticisinin Güneş olduğunu iddia etti.

d Cic. *Acad. Pr.* 2.126

Daha eski kesime mensup olan Zenon'un dinleyicisi Stoacı Kleanthes, Güneş'in nesnelerin yöneticisi ve efendisi olduğunu düşünüyor.

D18 Plut. *De Fac. Or. Lun.* 923a (= SVF 1.500)

Kleanthes'in düşüncesine göre Yunanlar Samoslu Aristarkhos'a dinsizlere davrandığı gibi davranmalıdır, zira o göğün hareketsiz olduğunu ve dünyanın hem ekliptik düzlemde hem de kendi eksenini etrafında döndüğünü söyleyerek evrenin kalbini rahatsız etmiştir.

D19 (= SVF 1.501)

a Aet. 2.20.4

Kleanthes Güneş'in denizden yükselen bir ateş kütlesi olduğunu söyledi.

b Cic. *Nat. D.* 3.37

Yine siz ateşin yakıtı ihtiyaç duyduğunu ve yakıtı tükendiğinde dayanmasının mümkün olmadığını düşünmüyor musunuz? Güneş, Ay ve diğer gökssel cisimler bazen tatlı suyla bazen de deniz suyuyla beslenmiyor mu? Kleanthes de Güneş'in geri dönmesini, yaz ve kış gündönümlerinde daha ileriye gitmemesini, besininden uzaklaşmamasını aynı nedene bağlar.

c Macrob. *Sat.* 1.23.2

Nitekim Poseidonios ile Kleanthes'in de onayladığı gibi, Güneş'in yolu kavru lan bölge adındaki yerden uzaklaşmaz, bu yerin altında okyanus bulunur ve yeri çevreleyerek onun sınırlarını çizer.

d Aet. 2.23.5

Stoacılar Güneş'in hareketinin altında besin kaynağının bulunduğu yer tarafından belirlendiğine inanır. Bu besin kaynağı okyanus veya toprakmış, zira Güneş onlardan çıkan buharla beslenirmiş.

D20 Clem. Al. *Strom.* 5.8.48 (= SVF 1.502)

Ancak bu kişiler Güneş'i tezene olarak adlandıran filozof Kleanthes'i okumadılar, ona göre Güneş ışınlarını dünyayı vururcasına doğudan fırlatıyor, ışığını da rotasına uygun bir şekilde yönlendiriyormuş.¹²³ Diğer yıldızlar da Güneş sayesinde görünüyor muş.¹²⁴

D21 Cornutus 32 (= SVF 1.503)

<Apollon yani Güneş> bir müzisyen ve kithara çalgıcısı olarak resmedildi, zira evrenin her bir parçasına titizlikle vurur ve tüm parçaların birbirleriyle uyumlu olmasını sağlar, var olan şeylerin hiçbirinin bu uyumun dışında olduğu düşünülemez. Aksine o şeylerin zamanlamasındaki müşterek dengeyi korumaya özen gösterir, canlı varlıkların seslerinin ve diğer tüm cisimlere ait seslerin oluşmasını da aynı şekilde sağlar, nitekim kurutma işlemi aracılığıyla gerekli havayı oluşturur ve onu harika bir şekilde işitmeye uygun hâle getirir.

D22 Cic. *Nat. D.* 2.40-41 (=SVF 1.504)

Kleanthes yıldızların tümüyle ateşten olduğunun duyuların ikisiyle dokunma ve görme kanıtıyla doğrulandığını varsayar. Zira Güneş'in ışıını herhangi bir ateşten daha parlaktır, nitekim ışığını sonsuz evren boyunca uzun ve geniş bir şekilde yayar, ışınların teması o kadar kuvvetlidir ki sadece ısıtmaz, çoğu kere yakar da, Güneş ateşten olmasaydı, bunların hiçbirini yapamazdı. "Dolayısıyla," der "Güneş ateşten olduğuna ve okyanustan çıkan buharlarla beslendiğine göre, ayrıca hiçbir ateş böyle bir besleme olmadan varlığını sürdüremediğinden, Güneş'in gündelik yaşamda kullandığımız ve canlıların bedenlerinde bulunan ateşe benzemesi kaçınılmazdır. ^[41] Yaşamdaki kullanım için gerekli olan ateşimiz yıkıcıdır ve ele geçirdiği her şeyi tüketen bir karakteri vardır, her şeyi bozar ve dağıtır. Buna karşılık beden için yaşamsal ve yararlı olan ateş her şeyi korur, besler, büyütür, destekler ve duyumla donatır." Buna bağlı olarak Güneş'in bu ateşlerden hangisine benzediği konusunda kuşkusu olmadığını söyler, zira Güneş her şeyin kendi türünde ortaya çıkmasının ve gelişmesinin nedeni- dir. Dolayısıyla Güneş canlıların bedenlerinde bulunan ateşlere benzediğinden, onun kendisi de canlı olmalıdır, keza aithêr veya gökyüzü olarak adlandırılan göğün ısısında doğmuş diğer gök- sel cisimler de öyledir.

D23 Gem. *Elem. Astron.* 53 (=SVF 1.505)

İçlerinde Stoacı filozof Kleanthes'in de bulunduğu eskilerden bazıları okyanusun tropikal bölgeler arasındaki yakıcı alanın altında uzandığına inanır.

D24 Stob. *Ecl.* 1.26.1i (=SVF 1.506)

Kleanthes'in söylediğine göre Ay ateştenmiş ve şekli bir şapkayı andırıyormuş.

D25 (= SVF 1.507)

a Act. 2.16.1

Anaksagoras, Demokritos ve Kleanthes tüm yıldızların doğudan batıya doğru hareket ettiğine <inanır>.

b Gal. *Hist. Philos.* 58

Anaksagoras, Demokritos ve Kleanthes tüm yıldızların doğudan batıya doğru hareket ettiğine inanır.

D26 (= SVF 1.508)

a Act. 2.14.2

Diğer Stoacılar yıldızların küre şeklinde olduğunu düşünürken Kleanthes onların koni şeklinde olduğunu düşünür.

b Gal. *Hist. Philos.* 56a

Kleanthes yıldızların koni şeklinde olduğunu düşünür.

c Achilles Tat. 133c

Kleanthes onların¹²⁵ koni şeklinde olduğunu söyler.

d Theodoret. 4.20

Stoacı Kleanthes onların koni şeklinde olduğunu <düşünmüştür>.

D27 Philo, *De Prov.* 2.48 (= SVF 1.509)

Bir an için aramızda evrenin yaratılmamış ve ebedî olduğunu varsayalım, nitekim Empedokles, Zenon, Kleanthes ve diğer kutsal adamlar gibi birçok ünlü filozof bu düşünceyi savunmuştur, ortada tanrısal bir uzlaş olduğu da söylenebilir. Evrenin yaratılmamış olduğu düşüncesine göre, maddenin bir bölümü

kısmen tanrının öngörüsünden, kısmen de nesnelerin düzeninden ötürü doğup yok oluyorsa buna niye şaşırıyım? Zira diğer sanatçıların biri bile madde yaratamaz, sadece her biri kullandığı malzemeye bir şekil ve görünüm kazandırır, ona sanatsal bir düzen verir. [...] Dolayısıyla bu varsayıma göre tanrı sonsuza dek hammaddeyi yaratamaz, kullanacağı maddeyi seçtikten sonra ondan gökyüzünü, toprağı, hayvan türlerini ve bitkileri, kısacağı her şeyi meydana getirirdi. [...] Ancak evrenin maddeyle birlikte yaratılmamış olduğunu varsaysak bile bu tanrısal öngörünün var olduğu gerçeğini değiştirmez. Niçin? Çünkü tanrısal öngörü sadece yaradılış ve maddenin ortaya çıkarılmasıyla değil, aynı zamanda yapılan her şeyin korunması ve yönetilmesiyle de ilgilidir.

D28 Plut. *Comm. Not.* 1075d (= SVF 1.510)

Dahası Kleanthes'in küresel yangın teorisi¹²⁶ kapsamında söylediğine göre yönetici unsur olan Güneş, Ay'ı ve diğer yıldızları kendine benzetip dönüştürür. Her biri tanrı olan yıldızlar Güneş'le iş birliği hâlinde küresel yangına katılarak kendilerini yıkıma uğratiyorsa, onlarda kendi yıkımlarını getirme ve yok olma yönünde bir doğal eğilim varken, bizim kendi esenliğimiz için onlara dua etmemiz ve onların insanların kurtarıcısı olduğuna inanmamız tam anlamıyla saçmalık değil midir?

D29 Philo, *De Aet. Mun.* 18 (= SVF 1.511)

Dolayısıyla evrenin Kleanthes'in dediği gibi ateşe veya Khryssippos'un dediği gibi ışığa dönüşmesi kaçınılmazdır.

D30 Stob. *Ecl.* 1.20.1e (= SVF 1.512)

Zenon, Kleanthes ve Khryssippos tüm tözün <küresel yangınla birlikte> tohuma dönüşür gibi ateşe dönüştüğünü söyler. Sonra <ateş> geri dönerek dünya düzeninin önceki gibi olmasını sağlar.

D31 (= SVF 1.513)

a Cic. *Nat. D.* 2.24

Kleanthes tüm bedendeki ısıнын ne kadar büyük bir gücü olduğu konusunda şu argümanları savunur: Bir gecede ve bir günde hazmedilemeyecek kadar ağır bir yiyecek olmadığını, hatta doğal yolla dışarı atılan yiyecekte bile bir miktar ısı bulunduğunu söyler.¹²⁷

b Cic. *Nat. D.* 2.23

Gerçekten de beslenen ve büyüyen her şey kendinde ısı gücünü barındırır, bir şey o olmadan ne beslenebilir ne de büyüyebilir. Zira sıcak ve ateşten olan her şey kendi hareketiyle kıvılgılar ve devinir, belli ve dengeli bir hareketten yararlanarak beslenir ve büyür, bu ısı bizde ne kadar uzun süre kalırsa, duyularımız ve yaşamımız da o kadar uzun sürer. Soğuyup ısıımızı kaybettiğimizde ölür ve tükeniriz.

Canlılar (D32-D43)

D32 (= SVF 1.515)

a Plut. *De Soll. An.* 967e

Kleanthes hayvanların akılla donatılmadığını söylese de şu manzaraya tanıklık ettiğini belirtir: Bazı karıncalar ölü bir karıncayı taşıyarak tuhaf bir karınca yuvasına gelmiş. Yuvadın başka karıncalar çıkmış ve âdeta onlarla konuşur gibi görünüyörlarmış. Bu iki üç defa olmuş, sonunda ölü karınca için fidye öder gibi yiyecek getirmişler, bunun üzerine ilk karıncalar yiyeceği almış, ölü karıncayı bırakıp gitmişler.

b Ael. *NA* 6.50

Şu öykü Assoslu Kleanthes'i kendi iradesine karşı ve aksi yöndeki güçlü iddialarına rağmen hayvanların da akletme yeteneğinden yoksun olmadığını düşünmeye zorlamıştır: Kleanthes bir yerde oturup dinleniyormuş. Ayaklarının etrafında çok sayıda karınca belirmiş. Bazı karıncaların kendi türlerinde olmayan ölü bir karıncayı taşıdığını görmüş. Cesetle birlikte bir yuvanın kenarında durmuşlar, yuvanın içinden başka karıncalar çıkmış ve iki karınca

grubu konuşur gibi bir araya gelmiş. Bu birkaç defa olmuş, sonunda âdeta bir fidye gibi bir kurtçuk bırakmışlar. Diğer karınca grubu onu almış ve getirdikleri ölü karıncayı bırakmış. Yuvadandan çıkan karıncalar ölü karıncayı alınca sanki oğullarını veya kardeşlerini almışlar gibi mutlu görünüyormuş.

D33 Clem. Al. *Strom.* 7.6.33 (= SVF 1.516)

Bu nedenle Kleanthes domuzların ruhunun tuz işlevi gördüğünü, böylece etlerinin bozulmadığını söyler.

D34 Stob. *Floril.* 4.90 (= SVF 1.517)¹²⁸

Kleanthes'in söylediğine göre cahil insanlar hayvanlardan sadece görünüşte farklıdır.

D35 (= SVF 1.518)

a Tert. *De Anim.* 5

Kleanthes sadece beden özellikleri değil, ruhun karakteri açısından da ebeveynlerden çocuklara bir benzerlik aktarıldığını düşünür, aynadan yansır gibi yansıyanlar mizaç, yetiler ve duygulardır. Bedenin benzerliği ve benzemezliği ruh tarafından da kavranır. Dolayısıyla ruh da benzerliğe ve benzemezliğe maruz kalan bir bedendir. Bununla birlikte beden hâlinde olan şeyler ile bedensiz şeylerin duyguları¹²⁹ arasında ortak bir paylaşım yoktur. Dahası ruh bedenle ortak bir duygulanım içindedir, o yaralandığında ondaki çürüklerin, yaraların ve eziklerin ortak acısını duyar ve beden de ruh kaygı, ızdırap ve aşkın tesiri altındayken onunla birlikte kötüleşir, ortak olan güçlerini yitirdikçe, ondaki utancı ve huzursuzluğu kızarıp bozarak onaylar. Dolayısıyla ruh bedensel duyguları paylaştığı için bir bedendir.

b Nemes. *De Nat. Hom.* 32

Kleanthes şu muhakemeyi yürütüyor: Biz anne babamıza sadece beden değil, tutkular, alışkanlıklar ve mizaç aracılığıyla ruhen de benziyoruz. Ancak benzerlik ve benzemezlik bedenle ilgili bir şeydir, o hâlde ruh da bedendir. Kleanthes şunu da ekler: Bedensiz bir şey bedenle aynı etkiye maruz kalmaz, keza beden

de bedensiz olanla aynı etkiye maruz kalmaz. Sadece bir beden başka bir bedenle aynı etkiye maruz kalabilir. Bu yüzden beden yaralandığında veya hastalandığında, ruh da <bir beden olduğu için> bundan etkilenir. Nitekim ruh utandığında beden kızarır ve ruh korktuğunda beden solgunlaşır. Bu yüzden ruh da bir bedendir.

c Tert. *De Anim.* 25

Kleanthes'in tanıklığında ben de sana ruhun benzerliğini anne babadan alıp yansıttığımızı söylüyorum. Ya ruhun tohumundan gelmeseydik?

D36 Euseb. *Praep. Evang.* 15.20.2 (= SVF 1.519; 141)

Kleanthes ruhla ilgili olarak diğer doğa filozoflarıyla bir karşılaştırma yapmak için Zenon'un öğretilerini alıntılarla şöyle der: Zenon ruhu duyumsamayla donanmış bir buharlaşma olarak tanımlar, tıpkı Herakleitos gibi. Nitekim <Herakleitos> buharlaşmadan kaynaklanan ruhların her zaman zeki olduğunu gösterme ihtiyacını hisseder ve şöyle diyerek onları nehirlerle karşılaştırır: "İnsanlar aynı nehirlerle girseler de zaman içinde üzerlerinden akan sular farklıdır." Aynı şekilde ruhlar da nemden buharlaşır. Herakleitos gibi Zenon da ruhu bir buharlaşma olarak tasvir eder. Onun duyumsama kabiliyetinin olduğunu söyler.

D37 (> SVF 1.520; 139)

a Euseb. *Praep. Evang.* 15.21.3

(Longinos'a atfen) <Zenon ve Kleanthes'in> ikisi de ruhun katı beden buharlaşması olduğunu söyler. Tanrı aşkına, buharlaşma ile ruh arasında nasıl bir ortak nokta olabilir ki?

b Theodoret.5.27

İkisi de ruhun katı beden buharlaşması olduğunu söyler. Pythagoras ile Platon onlara tümüyle karşı çıkararak zihnin tanrısal bir parçacık olduğunu söylerler.

D38 Gal. *De Plac. Hippocr. et Plat.* 2.8 (< SVF 1.521; 140)

[...] Kleanthes, Khrysippos ve Zenon'a göre [...] ruh kanla beslenir, nefes da onun tözüdür.

D39 Diog. Laert. 7.157 (= SVF 1522)

Kleanthes tüm ruhların, Khrysippos ise sadece bilgelerin ruhlarının küresel yangına kadar var olduğunu söyler.

D40 Act. 4.5.11 (= SVF 1.523)

Pythagoras, Anaksagoras, Platon, Ksenokrates ve Kleanthes zihnin dışarıdan geldiğini söyler.

D41 Schol. Ad Nic. Ther. 447 36.12 (= SVF 1.524)

Dişler olgunluk döneminde büyüyerek gelişen ve kusursuz hâle gelen kütlelerdir. Çünkü genç yaşta ortaya çıkarlar. Kleanthes onlara zihin kütleleri der, şimdi ise sadece diş denir. <Kleanthes'in> zihin kütleleri demesinin nedeni, ortaya çıktıkları dönemde akletme yeteneğini de kazanıyor olmamızdır.

D42 Sen. *Ep.* 113.18 (= SVF 1.525)

Kleanthes ile öğrencisi Khrysippos arasında yürümenin ne olduğu konusunda bir görüş ayrılığı vardır. Kleanthes temel özden ayağa yansıyanın ruh olduğunu, Khrysippos ise temel özün kendisi olduğunu söyler.

D43 Apoll. Soph. *Lex. Hom.* 114 (= SVF 1.526)

Filozof Cleanthes, bu terimin¹³⁰ alegorik olarak dürtüleri ve tutkuları yatıştıran bir anlamı ifade edecek şekilde anlaşılması gerektiğini savunur.

Kader, Tanrıların Doğası,
Tanrısal Öngörü, Kehanet (D44-D65)

D44 (= SVF 1.527)

a Epict. *Ench.* 53

“Ey Zeus ve Kader, götürün beni

Çok önceden beni uygun gördüğünüz yere,

Geleceğim durmadan, iradem zayıf ve korkak olsa da,
Geleceğim yine de.”¹³¹

b Sen. *Ep.* 108.10

Kaptanlığıyla bu büyük kütleyi süren Iuppiter'den bahsedelim, nitekim bizim büyük Kleanthes de en belagatli dizelerle bahsetmişti ondan, oldukça belagatli biri olan Cicero'nun örnekliğinden ötürü bu dizeleri dilimize çevirme hakkını kendimde görüyorum. Hoşunuza giderse olumlu yorum yaparsınız, hoşunuza gitmezse burada Cicero'nun örnekliğine uygun davrandığımı bilmiş olursunuz:

“Götür beni, ey yüce göğün efendisi olan baba,
Dilediğin yere; gecikme yok boyun eğmemde.

Hazırım yavaş olsam da. İsteksiz olduğumu varsay, eşlik edeceğim
İnleyerek ve katlanacağım kötü biri olarak, budur iyi birinin yapması gereken,

Götürür isteyeni kader, istemeyeni de sürükler.”¹³²

D45 (= SVF 1.528)

a Cic. *Nat. D.* 2.13-15

Kleanthes'imiz tanrılarla ilgili kavramların insanların zihninde oluşmasının dört nedeninin olduğunu söyledi.¹³³ Birincisi daha önce de bahsettiğim gelecekteki olaylara ilişkin önseziden doğmuştur. İkincisi göğün ölçülü havasından, toprakların bereketinden ve daha birçok kaynağın bolluğundan elde ettiğimiz yararların büyüklüğünden doğmuştur.¹³⁴ Üçüncüsü yıldırım, fırtınalar, yağmur, kar, dolu, seller, salgınlar, depremler ve bazen yer altındaki gürültüler, taş yağmurları ve kan rengi yağmurlar, birden gerçekleşen toprak kaymaları ve yarıklar, insan ve hayvanlar arasındaki doğal olmayan yaratıklar, meteor ışıklarının görüntüsü, Yunanların *cometes* dediği, bizim dilimizde ise uzun saçlı yıldızlar denilen¹³⁴ cisimler [...] iki Güneş'in görünmesi [...] korku salan tüm bu alametler insanlarda göksel ve tanrısal bir

gücün var olduğu düşüncesini doğurmuştur. ^[15] Dördüncü ve en önemli neden ise göğün tek biçimli ve devinimi, Güneş'in, Ay'ın ve tüm yıldızların farklı ve düzenli güzelliği ki bu görüntü kendi başına tüm bu şeylerin tesadüfî olmadığını kanıtlamaya yeter.

b Cic. *Nat. D.* 3.16

Zira senin de söylediğin gibi, Kleanthes tanrılarla ilgili kavramların insanların zihninde dört nedenle oluştuğunu varsayar. Bunlardan biri yeterince anlattığım gelecekteki olaylara ilgili önseziden kaynaklanır. İkincisi fırtınaların karmaşalarından ve diğer hareketlerden kaynaklanır. Üçüncüsü elde ettiğimiz şeylerin yararından ve bolluğundan kaynaklanır. Dördüncüsü ise yıldızların düzeninden ve göğün istikrarından kaynaklanır.

D46 Sext. *Emp. Math.* 9.88-91 (= SVF 1.529)

Kleanthes şunu savundu: “Bir doğa diğerinden daha iyi olabiliyorsa, en iyi doğa diye bir şey de olacaktır. Bir ruh diğerinden daha iyi olabiliyorsa, en iyi ruh diye bir şey de olacaktır. Keza bir canlı diğerinden daha iyi olabiliyorsa, en iyi canlı diye bir şey de olacaktır. Bunlar sonsuza dek devam etmeyen şeylerdir. O hâlde doğa sonsuza dek iyilik artışına açık değildir, bu ruh ve canlı için de geçerlidir. ^[89] Bununla birlikte bir canlı bir diğerinden daha iyidir, örneğin at kaplumbağadan, boğa eşekten, aslan da boğadan daha iyidir. İnsan tüm kara canlıları içinde hem beden hem de ruh açısından en yüce ve en iyi olandır, dolayısıyla en iyi ve en mükemmel canlı diye bir şey de var olacaktır. ^[90] Buna karşılık insan mutlak bir şekilde en iyi canlı olamaz, zira tüm yaşamı boyunca veya en azından yaşamının büyük bir bölümünde kötülük içinde hareket eder, nitekim erdeme erişse de ona ancak geç ve Güneş'i batmak üzereyken erişir ve kaderin kurbanıdır, zayıftır ve yeme, örtünme ve bedeninin diğer gereksinimleri gibi sayısız yardıma muhtaçtır, beden acımasız bir tiran gibi karşımıza dikilir ve bizden günlük haracını talep eder, yıkanma, yağlanma, giyinme ve beslenme

ihtiyaçlarını karşılamazsak bizi hastalık ve ölümle tehdit eder.
 [91] Dolayısıyla insan kusursuz bir canlı değildir, aksine kusurludur, hatta kusursuz olmaktan çok uzaktır. Kusursuz ve insandan daha iyi, tüm erdemlerle donatılmış olmakla birlikte hiçbir kötülüğü olmayan bir varlık tanrıdan farksız olacaktır. O hâlde tanrı vardır.¹³⁵

D47 Cic. Nat. D. 1.37 (= SVF 1.530)

Az evvel bahsettiğim kişiyle¹³⁶ Zenon'u dinlemiş olan Kleanthes bazen evrenin tanrı olduğunu söyler, bazen tüm doğanın zihnine ve ruhuna bu adı yakıştırır, bazen en uzak noktada ve en yukarıda bulunan, her şeyi her yerden çevreleyip tümüyle kucaklayan, saran aithêr adı verilen ateşin en kesin tanrı olduğu sonucuna varır. Yine o hazza karşı yazdığı kitaplarında çıldırmışçasına bazen tanrıların biçimini ve şeklini tasarlar, bazen yıldızlara bir tanrısallık atfeder bazen de hiçbir şeyin akıldan daha tanrısallık olmadığı sonucuna varır.

D48 (= SVF 1.531)

a Phld. De Piet. 9

Evrende yönetici olan akıldır.

b Cic. Nat. D. 1.37 < D47

Hiçbir şeyin akıldan daha tanrısallık olmadığı sonucuna varır.

D49 (= SVF 1.532)

a Aet. 1.7.17

Diogenes, Kleanthes ve Oinopides'in düşüncesine göre tanrı evrenin ruhudur.

b Cic. Nat. D. 1.37 < D47

Bazen tüm doğanın zihnine ve ruhuna bu adı yakıştırır.

c Min. Fel. 19.10

Theophrastos, Zenon, Khrysisippos ve Kleanthes farklı biçimlerden söz eder, ancak hepsi tanrısallık öngörünün tek olduğu düşüncesi etrafında dolaşır. Nitekim Kleanthes tanrının bazen zihin,

bazen ruh, bazen aithêr ve çoğu zaman akıl olduğunu iddia etmiştir.

D50 Tert. *Apol.* 21 (= SVF 1.533)

Kleanthes bu şeyleri her şeye nüfuz ettiğini söylediği ruha atfediyor.

D51 (= SVF 1.534)

a Cic. *Nat. D.* 1.37 = D47

Bazen en uzak noktada ve en yukarıda bulunan, her şeyi her yerden çevreleyip tümüyle kucaklayan, saran aithêr adı verilen ateşin en kesin tanrı olduğu sonucuna varır.

b Lactant. *Div. Inst.* 1.5

Kleanthes ile Anaksimenes aithêr'in en yüce tanrı olduğunu söyler.

D52 Plut. *Quomodo Adul.* 31d (< SVF 1.535)

Sözcükleri dikkatsizce es geçmemek gerekir, ancak Kleanthes'in çocukça davranışından da uzak durulmalı. Zira sözcükleri yorumluyormuş gibi yapıp alaycı bir ciddiyetle bazen "İda'da hüküm süren Zeus Baba" ve "Dodona'nın efendisi Zeus" diyor, ikinci örnekte son iki sözcüğü birleştirmemizi salık veriyor ve topraktan yükselen buharmış gibi anadôdônaion¹³⁷ sözcüğünü kullanıyor.

D53 Plut. *Comm. Not.* 1066a (= SVF 1.536)

Khryssippos ile Kleanthes'in düşüncesine göre gökyüzü, yeryüzü, hava ve deniz tanrılarla doludur, çok sayıda olan bu şeylerin hiçbirisi yıkıma uğramaz değildir veya sonsuza dek kalan sadece Zeus'tur, diğer her şeyin onun bünyesine karışarak tükendiğini düşünüyorlar. [...] Diğerlerinin birçok saçmalığından farklı olarak bunları öğretilerinin öncülleri ve sonuçları olarak değerlendirmiyoruz, aksine onlar tanrılar, tanrısal öngörü, kader ve doğayla ilgili yazılarında kendilerini ifade ediyorlar ve diğer tanrıların da doğduğunu, mumdan ve kalaydan yapılmış gibi, ateşle yıkıma uğrayacağını açıkça söylüyorlar.

D54 Stob. *Ecl.* 1.1.12 (= SVF 1.537)

Zeus İlahisi

Ey ölümsüzlerin en soylusu, birçok adı olan, her şeye gücü yeten,
 Doğanın önderi, her şeyi daima yasayla yönlendiren Zeus,
 Selam sana! Doğrudur tüm ölümlülerin sana dua etmesi
 Zira senden gelir hepsi ve sadece onlar taklit eder sesini
 Yeryüzünde yaşayan ve sürünen tüm ölümlüler arasında.
 Bu yüzden övüyorum seni ve ilahi okuyacağım daimî gücüne.
 Boyun eğer sana yeryüzünü çevreleyen bu evren,
 Senin yönlendirmenle nereye giderse ve sevinçlidir hükmün
 altında,
 Ne yüce bir hizmetkârdır yenilmez ellerinde tuttuğun,
 O iki keskin kenarlı şimşek çatallı yıldırım.
 Vuruşlarıyla tamamlandı doğanın tüm işleri,
 Onunla yönlendiriyorsun tüm yaratımın içinde işleyen aklın
 evrensel sözünü,
 Karıştırarak büyük Güneş ile küçük yıldızları.
 Ey tanrım, sensiz ne bir şey olur yeryüzünde
 Ne göğün kutuplarında ne de denizde,
 Kötü insanların yaptığı budalalıklar dışında.
 Ama sen bilirsin olağanüstü şeyleri nasıl uygun hâle getireceğini,
 Kaostan düzeni nasıl sağlayacağını
 Senin için sevimsiz olanı bile nasıl sevimli hâle getireceğini.
 Bu yüzden karıştırdın her şeyi birbirine, iyiyi kötüye,
 Böylece bir oldu ebedî söz.
 Kötüler aldırış etmez ona ama öderler bedelini,
 Kaçarken uğrarlar yıkıma, iyi şeyleri elde etmeyi arzularken
 Ne görür ne duyarlar tanrının evrensel yasasını,

Her şeye rağmen akıllarını kullanıp boyun eğerse,
İyi bir yaşamları olur. Aksi hâlde budalaca sürüklenirler bir kötülükten diğerine.

Bazıları şöhret peşinde koşar ne kadar imansızca olursa olsun,
Bazıları para kazanma telaşı içindedir yaşamlarında hiçbir ahlak ilkesi olmadan,

Bazıları da düşkündür rahatlığa, bedenin zevklerine ve hazlarına.

Bu aptallıkları yapar dururlar sürekli,

Sürüklenip giderler çok istedikleri şeylere kavuşarak

Ey her şeyi veren, kara bulutları örtünen

Parlak yıldırımını elinde tutan Zeus,

Kurtar insanları bu acı cehaletten.

Uzaklara savur bu cehaleti yüreklerinden.

İkna olsunlar her şeyi adaletli yönetmeye.

Onurlandırırırsan bizi bu şekilde, biz de onurlandırırız seni

Durmadan ilahiler okuruz yaptıkların üzerine,

Budur yakışan ölümlülere, zira insanlar ve tanrılar için

Daha büyük bir onur yoktur evrensel yasayı hakça yüceltmekten.¹³⁸

D55 Epiph. *Adv. Haeres.* 3.2.9 (= SVF 1.538)

Kleanthes hazların iyiyi ve güzelliği yansıttığını söyler ve insana sadece ruh adını verir. Ayrıca tanrıların gizem figürleri ve kutsal isimler olduğunu, Güneş'in de bir meşale taşıyıcı olduğunu iddia eder. Söylediğine göre evren bir gizemmiş ve ondaki kutsallığı bilenler gizem rahipleriymiş.

D56 Phld. *De Piet.* 13 (= SVF 1.539)

Kleanthes gibi Khrysispos da tanrılarla ilgili eserinin ikinci kitabında kendi öğretisini Orpheus ile Musaios kadar Homeros, Hesiodos, Euripides ve diğer şairlere de atfedilen sözlerle birleştirmektedir.

D57 Macrob. *Sat.* 1.17.8 (= SVF 1.540)

Kleanthes <Apollon adının> her zaman farklı yerlerde doğan anlamına geldiğini düşünüyor.

D58 Macrob. *Sat.* 1.17.36 (= SVF 1.541)

Kleanthes'e göre Güneş tanrısı Apollon'a Lykios denmesinin nedeni kurdun koyunları kaçırmaması gibi onun da ışınlarıyla nemi ortadan kaldırmasıdır.¹³⁹

D59 (= SVF 1.542)

a Macrob. *Sat.* 1.17.31

Oinopide'se göre Apollon batıdan doğuya doğru ilerlediği için Loksias¹⁴⁰ adıyla anılır veya Kleanthes'in yazdığı gibi o yana doğru spiral hareket eder, dairesel bir yörüngede ilerler.

b Achilles Tat. *Isag.* 169a

Bazıları Zodyak'a "Loksias" der, zira Güneş onun içinden geçerek yan bir yörüngede ilerler. Şairlerin "Loksias" olarak adlandırdığı Apollon'un da Güneş olduğuna inanılır.

c Cornutus 32

Apollon'un eğik ve kuru kehanetler olarak verdiği cevaplara "Loksias" denir veya bu ad Güneş'in Zodyak içinde takip ettiği dairesel yörüngeden gelir.

D60 Schol. Hom. Il. 3 64 (= SVF 1.544)

Kleanthes, Leşbos'ta altın bir Afrodit'e tapıldığını söyler.

D61 Macrob. *Sat.* 1.18.14 (= SVF 1.546)

Bu yüzden Kleanthes, "Dionysos" adının "tamamlama" anlamındaki dianysai¹⁴² fiilinden geldiğini yazar, zira o her gün doğudan batıya doğru gökteki rotasını tamamlayarak günü ve geceyi yaratıyormuş.

D62 Plut. *De Is. et Os.* 377d (= SVF 1.547)

Kleanthes'in bir yerde söylediğine göre havadaki soluk ekinler aracılığıyla taşınır ve sonra dışarı atılır, işte bu Persephone'dir.

D63 Philo, *De Prov.* 2.74.94 (= SVF 1.548)

Gezegenerin uyumu evrene faydalıdır, aslında her şeyin ne kadar yararlı olduğunu belirlemeye çalışmak boş vakti olan insanların yapacağı bir şeydir. <Göksel unsurlar> sadece akılla değil, aynı zamanda hareketli tanrısal öngörü sayesinde hisle de öğrenilir. Khrysippos ile Kleanthes'e göre tanrısal öngörü en iyi şekilde belirlenmiş bu faydalı düzene katkı sağlayan hiçbir şeyi es geçmez. Evrendeki düzenin başka türlü yönetilmesi daha iyi olsaydı, tanrısal öngörü o sistemi tercih ederdi, keza Tanrı'yı engelleyebilecek hiçbir şey ortaya çıkmazdı.

D64 Cic. *Div.* 1.6 (= SVF 1.550)

Stoacılar neredeyse tüm <kehanet yöntemlerini> savunmuştur, nitekim Zenon yorumlarında âdeta bu düşüncenin tohumlarını saçmış, Kleanthes de onları az da olsa daha bereketli hâle getirmiştir.

D65 Chalcid. *In Tim.* 144 (= SVF 1.551)

Kaderden ötürü gerçekleşen tanrısal öngöründen ötürü gerçekleşmiştir, aynı şekilde tanrısal öngöründen ötürü gerçekleşen kaderden ötürü gerçekleşmiştir, Khrysippos böyle düşünmektedir. Ancak başkaları tanrısal öngörünün otoritesinden ötürü gerçekleşen şeylerin kadere uygun olarak oluştuğunu, kadere uygun olarak gerçekleşen şeylerin ise tanrısal öngöründen ötürü oluşmadığını düşünür, Kleanthes'e göre böyledir.

Etik (D66-D127)**İyi Şeylerin Ereği (D66-D70)****D66 (= SVF 1.552; 179)****a Stob. *Ecl.* 2.7.6a**

Kleanthes [...] şu tanıımı yapar: Amaç doğaya uygun yaşamdır.

b Diog. Laert. 7.87

Zenon *İnsanın Doğası Üzerine* adlı eserinde insanın ereğini “doğaya uygun bir şekilde yaşamak” olarak belirleyen ilk kişi olmuştur, bu erdemli bir yaşam sürmekle aynı şeydir. Zira doğa bizi ona yönlendirir. Kleanthes de *Hazlar Üzerine* adlı eserinde [...] böyle der.

c Clem. Al. *Strom.* 2.21.129

Kleanthes’in düşüncesine göre erek doğaya uygun yaşamdır [...] bunu da doğru akıl yürütme ve doğaya uygun tercihlerde bulunma olarak değerlendirir.

D67 (= SVF 1.553)

a Cic. *Fin.* 2.69

Kleanthes’in sözde makul ve uygun bir şekilde çizmeye alışkın olduğu tablo seni utandıracak. Kendisini dinleyenlere, hazzın bir tabloda çok güzel elbisesi ve kraliyet süslemesiyle tahtta oturur vaziyette resmedildiğini düşünmelerini buyuruyordu. Yanında da hazza hizmet etmek ve resim doğru anlaşılabilirse, insanların ruhuna zarar verecek ve kendisinden acı doğacak ölçüsüz bir davranıştan kaçınınsın diye kulağına nasihat fısıldamak dışında hiçbir şey yapmayan ve başka hiçbir görevi bulunmayan erdemler, yani hizmetçiler yer alacaktı. <Şöyle diyeceklerdi:> “Biz erdemler olarak sana hizmet etmek için doğduk, başka hiçbir işimiz yok.”

b August. *De Civ. D.* 5.20

İnsani iyyinin ereğini bizzat erdem üzerine inşa eden filozoflar, erdemleri kabul etmekle birlikte onları bedensel haz ereğiyle birlikte değerlendiren ve hazzın bizzat kendisinden ötürü arzulaması gerektiğini düşünen bazı filozofları utandırmak için hazza <hizmet için> var olan erdemleri sözde tabloya resmetme alışkanlığındadır. Bu tabloda haz şatafatlı bir kraliçe gibi kraliyet tahtında oturur, erdemler de onun buyruklarını gözeten ve emrettiği her şeyi yapan uşaklar olarak belirlenmiştir. Haz sağduyu erdemine nasıl hükmedeceğini ve esen kalacağını dikkatle dü-

şünmesini buyurur. Adalet erdemine bedensel tatmin amacıyla gerekli olan dostlukları kazanabilmek ve kimseye haksızlık yapmamak için sunabileceği tüm lütufları sunmasını buyurur, zira yasaların ihlal edildiği yerde haz da huzurlu bir yaşam süremez. Kurbanı intihara sürüklemeyen bedensel bir acı olduğunda, metanet erdemine görünüşte sadık metresi olmasını ve önceki zevkleri hatırlatarak mevcut acıdan kaynaklanan sızıları dindirmesini buyurur. Ölçülülük erdemine aşırılık sağlığına zarar verir korkusuyla, bazı yemek türleri çekici olsa bile, fazla yemek yemesine engel olmasını buyurur, nitekim aksi durumda bu Epikürosçuların düşüncesine göre beden sağlığını çok ciddiye alan hazzın engellenmesine neden olur. Bu şekilde erdemler tüm görkem ve onurlarıyla, baskıcı ve kaba bir kadını andıran hazzın köleleri olacaktır. <Stoacılar> iyi insanların bakmaya dayanamayacağı bu resimden daha utanç verici ve rezil hiçbir şey olmadığını söyler, bence doğru söylüyorlar.

D68

a Stob. *Ecl.* 2.7.6e (< SVF 1.554)

Mutluluk yaşamın sorunsuz akıp gitmesidir. Kleanthes, Khrysispos ve tüm öğrencileri yazılarında bu tanıma yer verdi, onlara göre mutluluk sorunsuz akıp giden bir yaşamdan başka bir şey değildir.

b Sext. Emp. *Math.* 11.30 (= SVF 1.554)

Zenon, Kleanthes ve Khrysispos'a göre mutluluk yaşamın sorunsuz akıp gitmesidir.

D69 Diog. Laert. 7.89 (= SVF 1.555)

Khrysispos yaşam için örnek almamız gereken doğanın hem ortak doğa hem de bireysel doğa olduğunu düşünür, buna karşılık Kleanthes bireysel doğayı değil, sadece insan doğasını kasteder.

D70 Stob. *Floril.* 6.66 (= SVF 1.556)

Kleanthes'in söylediğine göre haz ereğ olsa, sağduyu insanlara kötü davranış için verilmiş olur.

İyi ve Onurlu (D71-D72)

D71 (= SVF 1.557)

a Clem. Al. *Protr.* 6.72

Şiirsel bir theogonia değil, gerçek bir teoloji sunan Stoacı filozof Assoslu Kleanthes sağduyusuna dayanan Tanrı'ya ilişkin düşüncelerini gizlemedi:

“Madem sordun bana iyinin doğasını, dinle o hâlde
O düzenli, adil, kutsal ve dine uygun,
Özdenetimi olan, faydalı, düzgün, uygun,
Ağır başlı, özgür, daima lütufkâr,
Korku ve üzüntü duymayan, verimli, acısız,
Yardımsever, nazik, güvenli, dost canlısı,
Saygıdeğer, kendisiyle barışık, onurlu
Mütevazi, dikkatli, uysal, gayretli,
Kalıcı, suçsuz, daimî.”

b Clem. Al. *Strom.* 5.14.110¹⁴³

Kleanthes Tanrı'yla ilgili bir şiirinde şunları yazar: Bkz. D71a'daki şiir.

D72 (= SVF 1.558)

a Clem. Al. *Strom.* 2.22.131

Kleanthes *Haz Üzerine* adlı eserinin ikinci kitabında söylediğine göre Sokrates her yerde hem adil olanın gerçekten mutlu olduğunu öğretir hem de adaleti kazançtan ayıranları dinsizlik yapmışlaracasına lanetlermiş, zira kazancı yasaya göre adil olandan ayırmak dinsizlikmiş.

b Cic. *Off.* 3.11

Nitekim bize anlatıldığına göre, Sokrates doğanın bir arada tuttuğu şeyleri ayırmaktan hoşlanan insanları lanetlermiş. Stoacılar bu konuda onunla uzlaşır, zira ahlaken doğru olan her şeyin faydalı olduğunu ve faydalı olmayanın asla ahlaken doğru olamayacağını düşünürler.

c Cic. *Leg.* 1.33

İlkin Sokrates faydacılığı adaletten ayıran kişiyi haklı olarak lanetliyordu, zira bunun tüm yıkımların başlangıcı olduğundan şikâyet ediyordu.

Farksızlık (D73-D76)

D73 Clem. Al. *Strom.* 5.3.17 (= SVF 1.559)

Stoacı filozof Kleanthes'in *Şiir Sanatı*'nda şöyle denir:

“Şöhret peşinde koşma, hemen bilge sanılmayı arzulayarak
Korkma çoğunluğun kavrayıştan yoksun ve kaba kanaatinden,
Zira zekâsı yoktur çoğunluğun, bilgeliği ve doğru aklı
Bulacaksın bir avuç insanda.”

D74 Clem. Al. *Strom.* 5.14.110 (= SVF 1.560)¹⁴⁴

Yine o,¹⁴⁵ çoğunluğun putperestliğini açıkça kınayarak şöyle der:
“Özgür biri değildir bir kazanç sağlamayı umarak
şöhret peşinde koşan.”

D75 Mant. Proverb. 2 757 (= SVF 1.561)

Kleanthes'e atfen: “Kötü söz işitmek kötü söz söylemekten daha iyidir.”

D76 Plut. *Quom. Adol. Poet.* 33c (< SVF 1.562)¹⁴⁶

Kleanthes zenginlikle ilgili şu dizeleri yazdı:

“Paranı dostlarına ver ve bedenin hastalandığında
Harcama yaparak onu iyileştir.”

Değiştirerek şöyle yazdı:

“Kadınlara ver ve bedeninin hastalandığında
Harcama yaparak paranı bitir.”

Erdem (D77-D83)

D77 (= SVF 1.563)

a Plut. *De Stoic. Rep.* 1034d

Kleanthes de *Doğa Araştırmaları* adlı eserinde, “gerilim ateşin kendisidir, ruhta üzerine düşeni yerine getirmesi için elverişli hâle gelirse, ona güç ve kudret denir” dedikten sonra şu uzun açıklamayı yapıyor: “Bu güç ve kudret bir şeye açıkça bağlı kalınması gerektiğinde tutarlılık, bir şeye katlanılması gerektiğinde cesaret, hak söz konusu olduğunda adalet ve seçim ve kaçınmalar söz konusu olduğunda itidaldir.”

b Stob. *Ecl.* 2.7.5b

Beden gücünün sinirlerdeki uygun gerilime dayanması gibi ruhun gücü de yargı, eylem ve eylemsizlikteki doğru gerilimdir.

D78 (= SVF 1.564)

a Them. *Or.* 2 27c

Biri kralı Pytholu Apollon ile kıyaslamanın bir dalkavukluk biçimi olduğunu söylerse, Khryssippos, Kleanthes ve Stoa ekolüne mensup olan tüm filozoflar bunu reddedecektir, zira onlar insanın ve tanrının aynı erdeme ve aynı gerçek doğaya sahip olduğunu iddia ediyor.

b Proclus, *In Plat. Tim.* 2 106f

Stoacıların iddiasına göre tanrılarının ve insanların erdemi bir ve aynıdır.

c Cic. *Leg.* 1.25

Nitekim insanda ve tanrıda aynı erdem bulunur, başka hiçbir canlıda erdem yoktur.

D79 Diog. Laert. 7.92 (= SVF 1.565)

<Erdem> Kleanthes, Khrysippos, Antipatros ve takipçileri tarafından dörtten fazla türe ayrılır.

D80 Stob. *Ecl.* 2.65.7 (= SVF 1.566)

Erdem ile kusur arasında hiçbir ara kısım yoktur. Herkes erdeme doğa tarafından sürüklenir ve Kleanthes'e göre yarı-iambos ölçüsündeki kural burada da geçerlidir: Tamamlanmamışsa değersiz, tamamlanmışsa iyidir.

D81 Diog. Laert. 7.91 (< SVF 1.567)

Kleanthes [...] erdemini öğretebilen bir şey olduğunu savunur.

D82 Diog. Laert. 7.127 (= SVF 1.568)

Khrysippos erdemini yitirilebileceğini, Kleanthes ise yitirilemeyeceğini savunur. İlkine göre sarhoşluktan veya melankoliden ötürü erdem yitirilebilir, ikincisine göreyse zihinsel kavrayışımızın kesinliği sayesinde erdemimizden yoksun olmayız.

D83 Diog. Laert. 7.128 (= SVF 1.569)

Onların¹⁴⁷ içinde başka bir grup da erdemini daima etkin olduğunu savunur, örneğin Kleanthes ve takipçileri böyle düşünür. Çünkü erdem asla yitirilmezmiş, iyi insan kusursuz zihnini daima terbiye edermiş.

Duygular (D84-D89)

D84 Gal. *De Plac. Hippocr. et Plat.* 5.6 (= SVF 1.570)

Kleanthes duyguyu ruhun bir parçası olarak gördüğünü şu dizelerde açıklıyor:

AKIL: Ne istiyorsun, öfke? Söyle bana.

DUYGU: Ben mi, ey akıl? Her şeyi yapmayı istiyorum.

AKIL: Krallara özgü bir istek! Yine söyle.

DUYGU: İstedğim her şey yapılsın.¹⁴⁸

D85 Gal. *De Plac. Hippocr. et Plat.* 9.1 (= SVF 1.571)

Poseidonios [...] tutkular konusunu ele alırken üç yetiye göre hareket ettiğimizi gösterir: Arzu, duygu ve akıl yetisi. Poseidonios'un gösterdiğine göre Kleanthes de aynı fikirdeydi.

D86 Gal. *De Plac. Hippocr. et Plat.* 3.5 (= SVF 1.572)

Sadece Khrysispos değil, Kleanthes ile Zenon da bu düşüncüyü, yani korkuların, acıların ve diğer tüm duyguların kalpte oluştuğu düşüncesini savunur.

D87 Stob. *Floril.* 6.3 (= SVF 1.573)

“Haksız arzusunda ısrar eden

Fırsatını bulunca onu yerine getirecektir.”

D88 Sext. Emp. *Math.* 11.74 (= SVF 1.574)

Ancak Kleanthes'e göre haz doğaya uygun bir şey değildir ve olabileceğinden fazlası değildir, örneğin bir katırtırnağının yaşamda hiçbir değeri yoktur.

D89 Stob. *Floril.* 108.59 (= SVF 1.575)

Kleanthes'in söylediğine göre üzüntü ruh felcidir.

Teselli (D90-D91)

D90 Cic. *Tusc.* 3.76 (= SVF 1.576)

Kleanthes'in düşüncesine göre teselli veren bir insanın tek görevi kötülük diye bir şey olmadığında ısrar etmesidir.

D91 Cic. *Tusc.* 3.77 (= SVF 1.577)

Zira Kleanthes teselliye ihtiyaç duymayan¹⁴⁹ bilgeyi teselli eder. Nitekim ağıt yakan kişiyi utanç verici olmayan hiçbir şeyin kötü olmadığına ikna edersen onun kederini değil, budalalığını ortadan kaldırmış olursun. Şimdi bunu öğretmenin sırası değil. Ancak bana Kleanthes de böyle düşünüyormuş gibi geliyor, ona göre bazen keder en büyük kötülük olduğunu söylediği şeyden doğmaktadır.

Yükümlülükler (D92-D100)

D92 (= SVF 1.578)

a Sen. Ben. 6.12.2

Sadece kendi çıkarını gözeten ve başka türlü kendine yarar sağlayamadığı için bize yarar sağlayan biri bana göre [...] kölelerini sadece daha iyi bir fiyata satabilmek için besleyen biriyle aynı konumdadır. [...] Kleanthes'in dediği gibi, iyilik ile kazanç sağlama arasında büyük bir fark vardır.

b Sen. Ben. 2.31.2

Karşılığında kendisi için bir şey istemeyen biri <lütüfta bulunur>, aksi hâlde bu lütuf değil, kazanç sağlama olur.

D93 Sen. Ben. 6.10.2 (= SVF 1.579)

Salt istekle lütüfta bulunulmaz, aksine öncesinde iyi bir talih yoksa en iyi ve en verimli istek bile bir lütfâ dönüşmez. Nitekim sana borçlu olmam için sadece bana yarar sağlamış olman yetmez, aynı zamanda içinden gelerek yarar sağlamış olman gerekir. Kleanthes aynı konuyla ilgili şu örneği veriyor: "Platon'u bulup Akademia'dan bana getirmeleri için iki oğlan gönderdim. Biri tüm revakı aradı ve ders verirken bulabileceğini düşündüğü diğer tüm yerleri taradı, ancak amacına ulaşamayarak yorgun bir şekilde yanıma döndü, diğeri yakınlardaki bir şarlatanı izlemek için bir yere oturdu ve diğer kölelerle birlikte vaktini eğlenerek geçirirken aramadığı hâlde tesadüfen yanından geçen Platon'u buldu. İlk oğlanı öveceğiz, zira emredileni yerine getirmek için elinden geleni yapmış oldu, şansı yaver giden diğer oğlana ise kırbaç cezası vereceğiz."

D94 Sen. Ben. 5.14.1 (= SVF 1.580)

Kleanthes <bunu> daha şiddetli bir şekilde dile getirir: "Kişinin kabul ettiği bir lütuf olmasa bile, kabul ettiğinde karşılığını vermezse bir nankör olur. Aynı şekilde bir insan cinayet işlemek için silahlандığı, öldürme ve çalma arzusunda olduğu zaman elini kana bulamamış olsa bile bir haydut olur, kötülüğünü eyleme

döküp açıkça sergileyecektir ama henüz başlamamıştır. Kimse tanrılara el uzatamasa da kutsal şeyleri çalanı cezalandırırlar.

D95 Stob. *Floril.* 28.17 (= SVF 1.581)

Kleanthes bir insanın söz verirken bile ya doğru ya da yanlış bir şekilde yemin etmiş olduğunu söyler. Çünkü kişi uğruna yemin ettiği şeyi gerçekleştireceğini düşünerek yemin ediyorsa doğru yemin etmiş olur, buna karşılık böyle bir niyeti yoksa, yanlış yemin etmiş olur.

D96 Sen. *Ep.* 94.4 (= SVF 1.582)

Kleanthes <felsefenin kişinin bütün bir yaşam için bilgi edinmesini sağlayan, sadece karısıyla, oğluyla nasıl yaşayacağını değil, nasıl iyi yaşayacağını öğreten> bu bölümünün faydalı olduğu kanaatini taşır, ancak bu bölüm genel kurallardan edinilmezse, felsefenin başka varsayımlarını ve ana kurallarını bilmezse zayıf ve güçsüz kalır.

D97 Stob. *Floril.* 6.4 (= SVF 1.583)

“Nereden geliyor zina?

Aşkın hazlarına düşkün adamdan.”

D98 Theoph. *Ad Autol.* 3.5 119c (= SVF 1.584)

Çok okumuş birisin, Zenon, Diogenes ve Kleanthes’in ilkeleriyle ilgili görüşün nedir? Onların kitaplarında insan eti yemek öğretiliyor. Babalar çocukları tarafından pişirilip yenilebilirmiş. Eğer biri bu iğrenç yiyeceği yemeyi reddeder veya elinin tersiyle iterse, onun kendisi yenilebilirmiş.

D100 Stob. *Floril.* 42.2 (= SVF 1.586)

“Daha kötü bir şey yoktur iftiradan

Zira inananları kandırır gizlice

Nefret edilmesine neden olur masumdan.”

Kent-Devlet (D101-D102)

D101 Stob. *Ecl.* 2.7.111 (= SVF 1.587)

Kleanthes kentin iyi bir şey olduğu düşüncesiyle ilgili olarak şu akli sonuca varıyor: “Bir kent tatmin etmek veya tatmin olmak için sığınabileceğiniz barınma amaçlı bir yerleşim yeriye, iyi bir kurum olmaz mı? İşte kent tam da böyle bir yerdir, bu yüzden iyi bir kurumdur.”

D102 Sen. *Tranq.* 1.10 (= SVF 1.588; 28)

Hazır ve karar vermiş biri olarak Zenon, Kleanthes ve Khryssippos'u örnek alıyorum, onların hiçbirisi devlet işiyle meşgul olmadı ve hiçbirisi insanları bu işe yönlendirmedi.

Çeşitli Atıflar (D103-D105)

D103 Diog. Laert. 7.14 (> SVF 1.589; 4)

Kleanthes'in *Bronz Üzerine* adlı eserinde söylediğine göre <Zenon> bazen etrafındaki aylaklardan bakır para istemiş, böylece kendilerinden para istenmesinden çekinen kişilerin kendisini rahatsız etmesine engel olurmuş.

D104 Phld. *De Philos.* Hercul. 8.13.18 (= SVF 1.590)

Kleanthes'in *Yıldız Üzerine* adlı eserinde Diogene'se atfettiği *Devlet* adlı eserden bahseder ve onu över. Bu eserinde Diogene'sin eserini diğer eserlerinden daha fazla açıklar.

D105 (= SVF 1.591)

a Ath. 11 467d

Filozof Kleanthes *Değişim Üzerine* adlı eserinde Therikleia kupaları ile Deiniades'in adlarını onları yapan kişilerden aldıklarını söyler.

b Ath. 11 471b

Kleanthes'in *Değişim Üzerine* adlı eserinde söylediğine göre, Therikleia, Deinias ve Iphikratis gibi buluşlar da aynı kategoridedir, zira eskiden bu tür şeyler kendilerini bulan adamların adlarıyla anılırdı. Bu bugün de geçerlidir, bazı durumlarda ad

biraz değişmiş olabilir. Daha önce de belirtildiği gibi insanlara rastgele güvenemezsiniz.

Sözler (D106-D127)

D106 (= SVF 1.597)

a Diog. Laert. 7.169

Antigonos derslerine katıldığı sırada ona niçin su çektiğini sorunca o da “Tek yaptığım su çekmek mi? Kazmıyor muyum, bahçeyi sulamıyor muyum? Felsefe sevgisiyle başka bir görev üstlenmiyor muyum?” diye cevap vermiş. Zenon onu bu şekilde eğitiyor ve onun kendisine katkı payı olarak bir obolos getirmesini istiyordu.¹⁵⁰

b Plut. *De Vit. Aer. Al.* 830c

Kral Antigonos filozof Kleanthes'i uzun bir süre sonra görünce, ona şöyle dedi: “Ey Kleanthes, tahıl öğretmeye devam ediyor musun?” Kleanthes, “evet, yaşamak ve felsefeden kopmamak için tahıl öğretmeye devam ediyorum” diye cevap verdi.

D107 Diog. Laert. 7.171 (= SVF 1.598)

Kendi yaşamını zenginlerin yaşamından daha iyi olduğunu düşünüyor ve “onlar top oynarken, ben sert ve verimsiz toprağı kazıyorum” diyordu.

D108 Diog. Laert. 7.170 (= SVF 1.599)

Öğrenci arkadaşlarının küçük düşürücü sözlerine ve kendisine eşek demelerine aldırıyor, sadece kendisinin Zenon'un yükünü taşıyabilecek kadar güçlü olduğunu söylüyordu.

D109 Diog. Laert. 7.171 (= SVF 1.600)

Atak olmadığı için aşağılanınca, “bu sayede az hata yapıyorum” cevabını vermiş.

D110 Diog. Laert. 7.174 (= SVF 1.601)

Biri yaşlılığıyla alay edince, “ben de yaşamdan ayrılmak istiyorum ancak sağlıklı olduğumu ve hâlâ okuyup yazabildiğimi görünce yaşamaya devam ediyorum” cevabını vermiş.

D111 Diog. Laert. 7.171 (= SVF 1.602)

Kendini de eleştirirmiş, bir gün Ariston bunu görünce “kimi eleştiriyorsun?” diye sormuş, o da gülererek, “saçı ağarmış olup akli yerinde olmayan yaşlı bir adamı” cevabını vermiş.

D112 Diog. Laert. 7.173 (= SVF 1.603)

Şair Sositheos tiyatroydayken onunla ilgili olarak, “Kleanthes’in budalalığı onları sığır gibi güdüyor” deyince, o buna aldırış etmedi, dinleyiciler ise onun bu tavrına hayran olup onu alkışladı ve Sositheos’u dışarı attı. Daha sonra Sositheos yaptığı hareketten ötürü pişman olup özür dileyince, <Kleanthes> “Dionysos ve Herakles şairler tarafından alay konusu yapılmalarına kızmazken, benim böyle düşüncesizce bir aşağılamadan alınmam saçma olur” diyerek onun özrünü kabul etti.¹⁵¹

D113 Diog. Laert. 7.171 (= SVF 1.605)

Biri Arkesilaos’un yükümlülüklerini yerine getirmediğini söyleyince, ona “dur, böyle bir suçlama yapma. Söyledikleriyle yükümlülüğü ortadan kaldırıyorsa, yaptıklarıyla yerine koyuyor olmalı” cevabını vermiş. Arkesilaos “dalkavukluk yapıyorsun” deyince, Kleanthes ona cevaben, “evet, söylediklerinle yaptıkların birbirini tutmuyor, ben de bunu söyleyerek sana dalkavukluk yapıyorum” demiş.

D114 Diog. Laert. 7.173 (= SVF 1.606)

Peripatetiklerin güzel ses çıkarmakla birlikte kendi sesini duymayan lirle aynı durumda olduğunu söylüyordu.

D115 Cic. *Tusc.* 2.60 (= SVF 1.607)

Bunlardan¹⁵² pek azimli olmayan Heraklealı Dionysios, Zenon’dan cesur olmayı öğrendikten sonra acı tarafından kendisine tam tersi öğretilti. Zira böbrek ağrısıyla kıvrandığı sırada çığlık atarak acıyla ilgili önceden benimsediği görüşlerin yanlış olduğunu haykırdı. Öğrenci arkadaşı Kleanthes ona hangi gerekçeyle önceki düşüncesinden vazgeçtiğini sorunca, o şöyle cevap verdi: “Felsefeye böylesine ilgi gösterdikten sonra bile acıya katlanıla-

bileceği düşüncesini kanıtlayamadım, bu da acının kötü bir şey olduğunun yeterli bir kanıtı olacaktı. Felsefede yıllarımı harcadım ve acıya dayanamıyorum. Dolayısıyla acı kötüdür.” Bunun üzerine Kleanthes ayağıyla yere vurdu ve anlatılana göre *Epigoni*’den¹⁵³ şu dizeyi okudu: “Bunu duyuyor musun Amphiarauus, yerin altındaki evinde?”

Bununla Zenon’u kastediyor ve Dionysios’un onun öğretisinden sapmış olmasına üzülüyordu.

D116 Stob. *Floril.* 82.9 (= SVF 1.608)

“Günümüzdekilere kıyasla niçin eskiler arasında benzer şekilde felsefeyle ilgilenen kişilerin çoğu göze çarpmamış?” diye sorulunca, Kleanthes şöyle cevap verdi: “Çünkü onlar <felsefeyi> eyleme döküyordu, şimdi ise sadece laf var.”

D117 Diog. Laert. 7.172 (= SVF 1.609)

Bir gençle konuşurken, “anlıyor musun?” diye sordu, genç başını sallayınca, “Öyleyse neden anladığını anlamıyorum?” diye sordu.

D118 Diog. Laert. 7.172 (= SVF 1.610)

Biri oğluna ne öğretmesi gerektiğini sorunca, *Elektra*’dan şu sözü alıntılıyarak cevap verdi: “Sessiz sessiz, hafif adım <larla ilerlemeyi>.”¹⁵⁴

D119 (= SVF 1.611)

a Stob. *Ecl.* 2.31.125

Spartalı bir oğlan değil miydi filozof Kleanthes’e çalışmanın iyi bir şey olup olmadığını soran? O doğa tarafından iyi bir şekilde donatıldığını ve erdem uygulaması için yaptığı alıştırmayla çalışmanın kötüden ziyade iyinin doğasına yakın olduğunu düşünmeye başladığını açıkça ortaya koydu ve çalışmanın kötü olmamakla birlikte iyi bir şey olmama ihtimalini sordu. Bunun üzerine Kleanthes çocuğa şaşırıp hayranlıkla bakarak şöyle cevap verdi: “Sen soylu bir kandan geliyorsun çocuğum, söylediklerin de soylu sözlerdir.”

b Diog. Laert. 7.172

Bir Spartalı çalışmanın iyi olduğunu söyleyince, mutlu oldu ve “sen soylu bir kandan geliyorsun çocuğum”¹⁵⁵ dedi.

D120 Stob. *Ecl.* 2.31.63 (= SVF 1.612)

Kleanthes yolculuğa çıkmaya hazırlanan ve nasıl olabildiğince az şey yapabileceğini nasıl soran bir dostuna şöyle dedi: “Her bir şey yapmaya giriştiğinde benim burada olduğumu düşünürsen başarısın.”

D121 Diog. Laert. 7.172 (= SVF 1.613)

Hekaton’un *Özdeyişler* adlı eserinde anlattığına göre yakışıklı bir genç, “karnına vuran karnını dövüyorsa, kalçasına vuran da kalçasını dövüyor demektir” deyince o şöyle cevap vermiş: “Kalça hareketlerini kendine sakla, zira birbiriyle ilgili sözcükler her zaman birbiriyle ilgili anlamlar taşımaz.”

D122 Plut. *Alc.* 6 (< SVF 1.614)

Sevilenin güreşçilerin dediği gibi, sadece kulaklardan yere serilmesi gerektiğini söyleyen Kleanthes’ti.

D123 Stob. *Floril.* 33.8 (= SVF 1.615)

Suskun olduğu sırada biri ona, “niçin suskunsun? Dostlarla konuşmak çok güzeldir” deyince, o “elbette güzel ama sözü dostlara bırakmak daha güzel” diye cevap verdi.

D124 Diog. Laert. 7.174 (= SVF 1.616)

Kendi kendine konuşan bir adama, “kötü bir adamla konuşmuyorsun” dedi.

D125 Stob. *Floril.* 95.28 (= SVF 1.617)

Bir insanın nasıl zengin olabileceği sorulunca, “arzularında fakir olarak” cevabını verdi.

D126 Diog. Laert. 7.173 (= SVF 1.618)

Anlatılanlara göre Zenon’un “karakter yüzden anlaşılabilen bir şeydir” sözünü tekrarlaması üzerine, eğlenceden hoşlanan bazı gençler çiftçilikle uğraşmaktan elleri nasırlaşmış birini getirip

Kleanthes'ten onun karakterini açıklamasını istemiş. Kleanthes söyleyecek bir söz bulamamış ve adamdan gitmesini rica etmiş. Adam giderken hapşırınca Kleanthes, “işte şimdi buldum, bu adam yumuşak” demiş.

D127 Arr. *Epict. Diss.* 4.1.173 (= SVF 1.619)

Kleanthes'in söylediği gibi, belki filozoflar paradokslardan bahseder ama saçmalamazlar.

NOTLAR

1. Eski Stoacıların içinde yetiştiği topluma, kültüre ve karakter özelliklerine ilişkin şu çalışmalara bakılabilir: F. H. Sandbach, *The Stoics* (London: Gerald Duckworth & Co. Ltd., 1989), 109-122.
2. Bkz. Posidonius, *1: The Fragments*, ed. L. Edelstein – I. G. Kidd (Cambridge: Cambridge University Press, 1989); *2: The Commentary*, ed. I. G. Kidd (Cambridge: Cambridge University Press, 1999); *3: The Translation of the Fragments*, ed. I. G. Kidd (Cambridge: Cambridge University Press, 1999).
3. Örneğin bkz. *Yükümlülükler Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013); *Dostluk Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018); *Yasalar Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016); *Devlet Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: İthaki Yayınları, 2019).
4. Örneğin bkz. *Bilginin Sarsılmazlığı Üzerine – İnziya Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017); *Mutlu Yaşam Üzerine – Yaşamın Kısıklığı Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018); *Doğa Araştırmaları*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Jaguar Kitap, 2014); *Hoşgörü Üzerine – Ruh Dinginliği Üzerine*, çev. Bedia Demiriş (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2019).

5. Musonius Rufus'un fragmanlarına ilişkin en iyi derlemelerden biri şudur: *That One Should Disdain Hardships: The Teachings of a Roman Stoic*, çev. Cora E. Lutz (New Heaven – London: Yale University Press, 2020).
6. Epiktetos, *Enkheiridion*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019).
7. Marcus Aurelius, *Kendime Düşünceler*, çev. Y. Emre Ceren (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018).
8. Eserin çevirisi için bkz. Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, çev. Candan Şentuna (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019). Stoacılarla ilgili bölüm için bkz. 297-376.
9. Κίτιεύς.
10. στοά.
11. Ölüm tarihiyle ilgili farklı spekülasyonlar için bkz. C. B. Armstrong, "The Chronology of Zeno of Citium," *Hermathena*, 20.45 (1930): 360-365.
12. Zênôneioi (Ζηνώειοι).
13. Bu yorum için bkz. G. Reale, *History of Ancient Philosophy III, A: Systems of the Hellenistic Age*, ed. ve çev. John R. Catan (Albany: State University of New York Press, 1985), 215; Timothy A. Brookins, *Corinthian Wisdom, Stoic Philosophy, and the Ancient Economy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 155.
14. Karş. J. Sellars, *Stoicism* (London - New York: Routledge, 2014), 1-2.
15. Sokrates'ten Kiniklere, onlardan Zenon'a ulaşan bu silsileye ilişkin bkz. Luis E. Navia, *Classical Cynicism: A Critical Study* (Westport: Greenwood Publishing Group Inc., 1996), 123; D. Dawson, *Cities of the Gods: Communist Utopias in Greek Thought* (New York – Oxford: Oxford University Press, 1992), 160 vd.
16. David E. Hahm, "Diogenes Laertius VII: On the Stoics," *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, 2, 36, 6, ed. W. Haase ve H. Temporini (Berlin - New York: Walter de Gruyter, 1992), 4157.

17. A. Erskine, "Zeno and the Beginning of Stoicism," *Classics Ireland*, 7 (2000): 51.
18. Diog. Laert. 6.63.
19. Bkz. G. Boys-Stones, "Eros in Government: Zeno and the Virtuous City," *The Classical Quarterly*, 48.1 (1998): 168-174.
Karş. Anton-Hermann Chroust, "The Ideal Polity of the Early Stoics: Zeno's Republic," *The Review of Politics*, 27.2 (1965): 177.
20. Karş. J. Sellars, "Stoic Cosmopolitanism and Zeno's 'Republic'" *History of Political Thought*, 28.1 (2007): 2-3.
21. Chroust, "The Ideal Polity of the Early Stoics: Zeno's Republic", 175.
22. Bu konuyla ilgili olarak bkz. Sellars, "Stoic Cosmopolitanism and Zeno's 'Republic'", 9.
23. Erskine, "Zeno and the Beginning of Stoicism", 52.
24. Kropotkin, *The Conquest of Bread and Other Writings*, ed. Marshall S. Shatz (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 236-237; "Anarchism" maddesi, *The Encyclopaedia Britannica*, 1 (Cambridge: University Press, 1910), 915.
25. "Köpeğin kuyruğuna" (ἐπὶ τῆς τοῦ κυνὸς οὐρᾶς, epi tês kynos suras) ifadesi ile neyin kastedildiği tartışma konusudur. Yunanca κυνόσουρα (Kynousoura) hem Küçük Ayı Takımyıldızı'nın hem de Attika'daki Marathon'un batısında bulunan burunun adıdır. Ancak bu şakayla daha çok Zenon'un ideal politik sistemini oluştururken hocası Kinik Krates'in ve diğer Kiniklerin politik sisteme getirdiği eleştirilerden etkilendiği ima edilmiş olabilir. Zira "köpek" sözcüğünden (κύων, kyôn) türeyen "kinik" sıfatı (κυνικός, kynikos) "köpek gibi, köpeğe özgü" anlamında olup aynı zamanda köpekler gibi yaşayan Kinik filozofların yaşam anlayışının ve politik sistemi reddedişlerinin bir özeti gibiydi. Kinik filozofların "köpek" veya "köpek gibi" olarak anılmasıyla ilgili bkz. Antisthenes – Diogenes, *Kinik Felsefe Fragmanları*,

çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 5, 7, 20, 42, 49 ama özellikle de 56-59. Bu fragmanla ilgili detaylı inceleme için bkz. R. Bees, *Zenons Politeia* (Leiden-Boston: Brill, 2011), 7 vd. Kinik felsefenin bu eser üzerindeki etkisine ve iki felsefe ekolünün evren-kent düşüncesi bağlamında nasıl birbiriyle alakalı olduğuna ve genel olarak bu eserin içeriğine dair şu çalışmalara bakılabilir: Sellars, “Stoic Cosmopolitanism and Zeno’s ‘Republic’”, 8 vd.; Chroust, “The Ideal Polity of the Early Stoics: Zeno’s Republic”, 173 vd.; H. C. Baldry, “Zeno’s Ideal State,” *The Journal of Hellenic Studies*, 79 (1959): 3-15

26. καθήκον.

27. καθήκειν.

28. Bu konuyla ilgili olarak bkz. J. Mansfeld, “Zeno on the Unity of Philosophy,” *Phronesis*, 48.2 (2003): 116-131.

29. Bu konuyla ilgili olarak bkz. Colish, *The Stoic Tradition from Antiquity to the Early Middle Ages*, 1, 23

30. Bu Rist’e göre Stoacı ideale uygun olarak “niyetlerin ve güdülerin tutarlı bir bütün oluşturduğu” bir yaşamdır. Bu konuyla ilgili olarak bkz. J. M. Rist, “Zeno and Stoic Consistency,” *Phronesis*, 22.2 (1977): 161-174.

31. Megaralı ünlü filozof. Diyalektik ve retorik alanında yaşadığı dönemin en önemli filozoflarından biriydi, bununla birlikte erdem kavramıyla ilgili görüşleri kendisinden sonra birçok filozofu etkilemiştir.

32. Üçüncü yüzyılda yaşamış olan Epikürosçu filozof.

33. Stoacı filozof Panaetius’un öğrencisi olan Rodoslu filozof.

34. MÖ birinci yüzyılda yaşamış olan Tyroslu Apollonios özellikle de Zenon ve kitapları üzerine kaleme aldığı eserleriyle bilinir, sadece hakkında tek bilgi kaynağımız Strabon’dur (16.2.4).

35. Krates.

36. Sokrates'in öğrencisi olan ünlü Yunan tarihçi ve filozof.
37. Sokrates'in çağdaşı olan ünlü Yunan ressam.
38. Muhtemelen Otuzlar yönetimi burada toplanmış ve ilgili kişileri ölüm cezasına çarptırmıştı. Burası infazın gerçekleştiği yer değildir.
39. MÖ 260-256.
40. Deniz ödücü bir denizcilik terimidir. Gemi sahibi ticaret seferine çıkacağı zaman sermaye olarak deniz ödücü denilen bir borç alırdı. Bu borç olası tehlikelere göre belirlenirdi. Gemi sağ salim geri dönerse, gemi sahibi deniz ödücünü misliyle geri öderdi. Ancak gemi yolda batarsa, deniz ödücü gemi sahibinde kalırdı.
41. Kral Antigonos'un Aristokles'le olan ilişkisi için bkz. B26.
42. Muhtemelen Zenon Demokhares'in, kendisinden kral Antigonos'a kendi taleplerini de iletmesini isteyeceğini düşünmüştür.
43. Burada Pl. *Plt.* 260c ve Sen. *Ep.* 7.11'de olduğu gibi tiyatro analojisiyle iki kişinin birbirine yettiğine ve güzel vakit geçirdiğine gönderme vardır.
44. Tim. Phlias. Sill. VIII W (= SVF 1.22) Karş. Hom. *Od.* 11.271; 281.
45. Tim. Phlias. Sill. 20 W (=SVF 1.21). Karş. Hom. *Il.* 2.831; 23.133.
46. Metnin bu bölümünde Antipatros, Zenodotos, Athenaios ve Laertios'un epigramları bulunmaktadır.
47. Bkz. B5; B7.
48. Zenon.
49. Karş. Diog. Laert. 7.13.
50. SVF'deki fragmanın altında Comparetti'nin bu fragmanı Arkhesilaos ile Zenon arasındaki tartışmalarla, Bücheler'in ise daha doğru bir şekilde kral Antigonos'la ilişkilendirdiği yazmaktadır. Fragmanla ilgili bir yorum için bkz. S. Yona, *Epicurean Ethics*

in Horace: The Psychology of Satire (Oxford: Oxford University Press, 2018), 187.

51. Burada geçen skolastik (σχολαστικός, skholastikos) sıfatı öğrenmeye adanmış teorik ve akademik yaşamı ifade etmektedir.
52. Karş. Pl. *Cri.* 50c-d.
53. Ôdeion (Ὀδεῖον) Perikles'in Atina'da yaptırdığı, konser ve tiyatro oyunlarının sergilendiği bir binadır. Burada aynı zamanda mahkeme duruşmaları görülmüş ve felsefe tartışmaları yapılmıştır. Zôstêr ise (Ζωστήρ) Attika'nın batı kıyısında bir yerdir.
54. Karş. Pl. *Ap.* 22a; *Grg.* 482b; *R.* 399e.
55. Zenon.
56. Hirzel'e göre (De Logica Stoicorum, Sauppe's Saturae Philologicae, 71) Zenon "mantık" (λογική, logikê) terimini bulan kişidir. Bkz. Pearson, 55-56.
57. Sext. Emp. *Math.* 7.16'da felsefenin Zenon ve Stoacılar'dan önce Ksenokrates ve Peripatetikler tarafından da felsefe fizik, etik ve mantık olmak üzere üç bölüme ayrıldığı, Platon'un da bu üç alanda birçok konuyu tartıştığı söylenir. Aynı antik kaynakta (17) Stoacıların felsefeyi meyveyle dolu bir bahçeye benzettiği de belirtilir, buna göre fizik bitkilerin kapladığı alan, etik meyvelerin bereketi, mantık ise bahçenin etrafındaki çitin gücüdür. Bu bölümlenmenin Stoa felsefesindeki önemiyle ilgili olarak bkz. K. Ierodiakonou, "The Stoic Division of Philosophy," *Phronesis*, 38.1 (1993): 57-74; C. Cengiz Çevik, *Seneca'nın Naturales Quaestiones Adlı Eserinde Doğa ve Ahlak Anlayışı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010), 16-18; Colish, *The Stoic Tradition from Antiquity to the Early Middle Ages: 1*, 23. Arnold, *Roman Stoicism*, 128-129. Etik konusuyla ilgili olarak şu çalışmalar oldukça faydalıdır: Annas, "Ethics in Stoic Philosophy", *passim*; White, "The Basis of Stoic Ethics", *passim*.
58. Karş. SVF 2.37.

59. Pearson, 56'ya göre mantık Stoacıların bu bölümlenmesinde diğer iki bölümden daha az önemlidir ve Zenon sisteminin merkezine fiziği değil etiği koyar. Pearson aynı yerde (57) Krates'in öğrencisi ve Sokrates'in hayranı olan Zenon'un etiği felsefesinin temeline koymasının çok doğal olduğunu belirtir.
60. "Tartma" olarak çevirdiğimiz "statika" (στατικά) sözcüğü Pl. *Phlb.* 55e'de de geçer.
61. Xen. *Mem.* 4.6.1.
62. Pearson, 59-60'a göre bu ve bir sonraki fragman ilk bakışta bir-biriyle çelişiyor görünmektedir, ancak Zenon'un burada tüm diyalektikçileri değil bazılarını kastettiği düşünülürse bu çelişki ortadan kalkmaktadır. Yazara göre Zenon'un bahsettiği diyalektikçiler Megaralılar ve Eristikçiler olabilir. Keza Zenon'un argümanlarını tartışarak onun dünyanın akla sahip olduğu tezini çürüten Aleksinos da bir diyalektikçiydi, o da burada kastedilen kişilerden biri olabilir. Karş. Diog. Laert. 2.109. Diyalektik çalışmasının Stoacılar tarafından yerilmesiyle ilgili olarak bkz. Stob. *Ecl.* 2.2.14; 18; 22; *Floril.* 82.7; 11; 18. Stoacıların diyalektiğe genel yaklaşımıyla ilgili olarak bkz. Long, *Stoic Studies*, 85 vd.
63. Burada geçen "ta tou logou stoikheia" (τα τοῦ λόγου στοιχεῖα) tamlaması Stoacılar tarafından "konuşmanın bölümleri" anlamında kullanılır. Bkz. Diog. Laert. 7.58. Pearson, 57'ye göre Zenon bu fragmanda muhtemelen Antisthenes'in nominalizmini konu edinen eski bir eserinde tanım ilkelerinden söz etmektedir. Karş. Pl. *Tht.* 201e-202c.
64. Burada onay (*adsensio*) duyumsama yoluyla elde edilen verilerin gerçekliğini doğru kabul etme anlamındadır.
65. Stoacılarda "görünüm" kavramıyla ilgili olarak bkz. Epiktetos, *Enkheiridion*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 30-31; Sandbach, *The Stoics*, 85-91; 165; (Aristotelesçi arka plan için) Inwood, *Ethics and Human Action in Early Stoicism*, 9 vd.

66. Ruhun yönetici bölümü yani hêgemonikon görünümün doğru olduğuna kanaat getirir ve ona uygun bir ahlakî değer atfederse o algılanabilen görünüm olur. Bu konuyla ilgili kapsamlı açıklamalar için bkz. F. H. Sandbach, "Phantasia Kataleptike," *Problems in Stoicism*, ed. A. A. Long (London: Athlone Press, 1971), 9-21; Sandbach, *The Stoics*, 85; 87-89; 120-121; Colish, *The Stoic Tradition from Antiquity to the Early Middle Ages: 1*, 52; E. P. Arthur, "The Stoic Analysis of the Mind's Reactions to Presentations," *Hermes*, 111.H.1 (1983): 69-78; Pearson, 63.
67. Karş. K: D3.
68. Karş. K: D3a-c.
69. Karş. K: D127.
70. Pearson, 68'e göre burada bilgi anlamındaki epistêmê sözcüğünün (ἐπιστήμη) çoğul olmasının nedeni "algılama" anlamındaki katalêpsis yerine kullanılmış olmasıdır.
71. Diyalektik ve retorik.
72. Retorik.
73. Burada kalemin mürekkebe bandırılması analogisi akla getirilebilir. Bkz. Russell, *Quintilian, The Orator's Education*, 277, n.75.
74. Burada geçen ve "anlam" olarak çevirdiğimiz νόος (noos) sözcüğünün başka anlamları yanında "akıl" anlamı da vardır, dolayısıyla bu fragmanı ufak bir yorumla "...bir filozof bir sözcüğü kullanmadan önce onu aklının süzgecinden geçirir" şeklinde de çevirebiliriz.
75. Karş. D208.
76. Dört drakhmelik para.
77. σολοικίζειν.
78. Evrende.
79. Bu fragmanda geçen *aerem* sözcüğü arkhê sözcüğünün Latincesi olarak düşünülmüştür. Bu konuyla ilgili olarak bkz. Pearson, 86.

80. Peripatetikler ile Akademiacılar.
81. Başka deyişle “renkler maddenin belirlenen ilk özellikleridir.”
82. Etken ve edilgen ilkeler.
83. Anaksimenes.
84. Hes. *Th.* 116.
85. Ἀνάφη. Burada bir hata veya yanlış anlaşılma olsa gerek, zira Delos ve Anaphê iki farklı adadır.
86. Dünya.
87. Kykloplar.
88. Bu fragmanla ilgili olarak bkz. J. Mansfeld, “Some Stoics on the Soul (SVF I 136),” *Mnemosyne*, 37.3/4 (1984): 443-445.
89. Bu fragmanın bir kısmı için bkz. Herakleitos, *Fragmanlar*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 45 (= T59).
90. SVF’de çekilmiş animas ismiyle birlikte “cahil” anlamındaki imprudentes değil, aksine “sağduyulu, bilgili” anlamında “prudentes” sözcüğü geçer. Ancak başka edisyonlarda olduğu gibi temel aldığımız edisyonda da bu sözcük imprudentes’tir.
91. Tanrısal güç.
92. Ateş.
93. Kehanet türleri.
94. Peripatetikler.
95. Stoa.
96. Erdem.
97. LCL 40: 352, n.4’te “aut vitio” eklemesinin parantez içinde verildiği belirtilmektedir, bu bilginin ışığında biz de burada bu ifadeyi çeviriye dahil etmedik. Çeviride aynı tercih için bkz. Cicero, *On Moral Ends*, ed. J. Annas, çev. R. Woolf (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 105.
98. Zenon.
99. Mnedemos, Aristo, Zenon ve Khrysippos.

100. Zenon.

101. Yeni.

102. TGF, Sophocles, 789, Nauck.

103. Persaios.

104. Karş. Hes. *Op.* 293 vd.

“Olgun adam odur ki düşüncesiyle bulur

En iyi olanı bugün de yarın da.

Odur doğru insan ki doğru söze kulak verir.” Çeviri için bkz. Hesiodos, *Theogonia – İşler ve Günler*, çev. A. Erhat – S. Eyüboğlu (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016), 59.

105. Karş. Sext. *Emp. Pyr.* 3.207; 247; *Math.* 11.192-194; SVF 3.186.

106. Bu sözün anlamı belirsizdir. Zenon’un tartışmaya açtığı konulardaki tüm argümanları dile getirmesi eleştirilmiş ve Zenon buna cevap vermiş olabilir. Bu fragmanla ve konuyla ilgili bir değerlendirme için bkz. T. Tieleman, *Galen and Chrysippus on the Soul: Argument and Refutation in the De Placitis Books II-III* (Leiden – New York – Köln: E. J. Brill, 1996), 204.

107. Ath. 8 344a’da Bion’la ilgili de aynı anekdot anlatılır.

108. Karş. D26-D27.

109. Karş. Ath. 14 629a.

110. Karş. Plut. *De Garr.* 502c; *Quom. Adol. Poet.* 39b.

111. φρεάντλης: Kuyudan su çeken.

112. Assos’un kayaları lahit yapımında kullanılıyordu, bu dizede buna bir gönderme olabilir. Bkz. Plin. *HN* 2.211. Sözcüklerin kaynatması ise ona atfedilen bir sözle ilgilidir. Anlatılana göre Kleantes güdülerin ve hislerin kaynatılarak pişirildiği bir öğretiyi savunduğunu söylemiştir. Bu dizelerin yorumu için bkz. Dee L. Clayman, *Timon of Phlius: Pyrrhonism into Poetry* (Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2009), 92 vd.

113. Karş. K: D112.

114. Assos.
115. Demokritos.
116. Burada Roma kralı Servius Tullius'un yaptığı halk sınıflandırmasına gönderme vardır.
117. Karş. Z: D14-D16.
118. Fragmanın bu ilk cümlesi Pearson, 61'de Zenon fragmanı olarak geçer. Bkz. Z: D14. Karş. Diog. Laert. 7.45.
119. *Lekton* sözcüğü "bir araya getirilmiş, toplanmış" ve "söylene-bilen, söylenmiş" anlamındaki *lektos* sıfatından türetilmiş cinsiz bir isimdir. Anlamı olmayan seston (phône) farklı olarak "anlamı olan ses" yani "söz" anlamındadır. Stoa felsefe-sinde *lekton* kavramıyla ilgili olarak bkz. Ç. Dürüşken, "Stoa Mantığı," *Felsefe Arkivi*, 28 (1991): 292 vd.
120. Argümanın bu böyle adlandırılmasının nedeni olası ve zorunlu yani şans, kader, özgür istenç ve belirlenim gibi konularla ilgili soruları içeriyor olmasıdır. Bu argümanla ilgili kapsamlı inceleme için bkz. Cicero, *Kader Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Zeplin Kitap, 2015), 116 vd.
121. Pearson 65-66'ya göre Zenon'un sanat tanımı ile Aristoteles'in sanat tanımı onun pratik yönü açısından benzerlik taşımaktadır.
122. Cic. *Inv. Rhet.* 1.6.
123. Kleanthes'in Güneş'i tezeneye benzetmesiyle ilgili olarak bkz. Pearson, 42; P. Scade, "Music and the Soul in Stoicism," *Selfhood and the Soul: Essays on Ancient Thought and Literature in Honour of Christopher Gill*, ed. R. Seaford, J. Wilkins ve M. Wright (Oxford: Oxford University Press, 2017), 208.
124. Karş. Plut. *De Pyth. Orac.* 402a-b.
125. Yıldızlar.
126. Kleanthes'in küresel yangın teorisiyle ilgili düşünceleri ve bunlarla ilgili yorumlar için bkz. R. Salles, "'Εκπύρωσις and

- the Goodness of God in Cleanthes,” *Phronesis*, 50.1 (2005): 56-78; J. Mansfeld, “Providence and the Destruction of the Universe in Early Stoic Thought with Some Remarks on the ‘Mysteries of Philosophy,’” *Studies in Hellenistic Religions*, ed. M. J. Vermaseren (Leiden: E. J. Brill, 1979), 153 vd.
127. Bu fragmandan hareketle yapılan bazı analizler için bkz. A. J. Kleywegt, “Cleanthes and the ‘Vital Heat,’” *Mnemosyne*, 37.1/2 (1984): 94-102.
128. Bkz. Stob. *Ecl.* 2.31.64.
129. *Passiones*.
130. *Adamotu*.
131. Çeviri için bkz. Epiktetos, *Enkheiridion*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 26, yorum için bkz. 81-82. Bu şiire atıflar için bkz. Arr. *Epict. Diss.* 2.23.42; 3.22.95; 4.1.131; 4.4.34.
132. Bu şiir August. *De Civ. D.* 5.8’de küçük farklılıklarla Seneca’nın şiiri olarak aktarılır.
133. Bu dört nedenin kapsamlı analizi için bkz. P. A. Mejer, *Stoic Theology: Proofs for the Existence of the Cosmic God and of the Traditional Gods* (Postbus: Eburon Delft, 2007), 37 vd.
134. Yunancada κομήτης (komêtês) ilkin “saçlı” ve “uzun saçlı” anlamında olup sonradan kuyruklu yıldız için kullanılan bir terime dönüşmüştür. Latincesi cometes’tir.
135. Karş. Cic. *Nat. D.* 2.33-36.
136. *Ariston*.
137. ἀναδωδωνάιον.
138. Kleanthes’in bu meşhur ilahisiyle ilgili birçok çalışma vardır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: “Hymn of Cleanthes,” *The National Magazine*, 1.2 (1830): 225-227; E. H. Blakeney, *The Hymn of Cleanthes* (New York: The Macmillan Company, 1921); Johan C. Thom, *Cleanthes’ Hymn to Zeus* (Tübingen:

Mohr Siebeck, 2005); “The Problem of Evil in Cleanthes’ ‘Hymn to Zeus,” *Acta Classica*, 41 (1998): 45-57; “Cleanthes, Chrysippus and the Pythagorean ‘Golden Verses,” *Acta Classica*, 44 (2001): 197-219; “Doing Justice to Zeus: On Texts and Commentaries,” *Acta Classica*, 48 (2005): 1-21; P. A. Mejer, “PERAS in the Hymn of Cleanthes on Zeus,” *Rheinisches Museum für Philologie*, Neue Folge, 129.1 (1986): 31-35.

139. Burada bir sözcük oyunu vardır. Yunancada *lykos* (λύκος) “kurt”, *lykeios* (λύκειος) ise “kurda özgü, ait” anlamındadır. *Lykios* sıfatı ise “Likyalı” anlamındadır.
140. Λοξίας. Bu isim ya “yan yatan, çapraz geçen” anlamındaki loksos (λοξός) sıfatından gelir ya da logos (λόγος) isminin bozulmuş halidir.
141. SVF’de Kleanthes olarak geçen bu isim Loeb’deki Olson baskısında Neanthes olarak geçer.
142. διανύσαι.
143. Bkz. Euseb. *Praep. Evang.* 13.13.
144. Karş. Clem. *Al. Protr.* 6.72.61.
145. Kleanthes.
146. Karş. Dio Chrys. *Or.* 7.103.
147. Stoacılar.
148. SVF 1.570’te şu açıklama bulunur: “Poseidonios’un söylediğine göre bu dizeler Kleanthes’e aittir ve Akıl ile Duygu arasındaki bu diyalog aracılığıyla onun duygunun ruhun bir parçası olduğu yönündeki görüşünü ortaya koyar.” Posidonios’un aktarımıyla ilgili olarak bkz. Posidonius, 3: *The Translation of the Fragments*, 228.
149. Başka deyişle “teselli etmek istemeyen”.
150. Attika yasasına göre bir efendinin başka bir efendiye kiraladığı bir köle aldığı ücretin bir kısmını kendi efendisine ödemek zorundaydı.

151. Karş. K: B8.

152. Filozoflar.

153. Aiskhylos'un Accius tarafından çevrilmiş olan bir tragedya eseri. Amphiaraus toprak tarafından yutulan Argoslu bir kahindir.

154. Eur. *Or.* 140.

155. Hom. *Od.* 4.611.

STOA FELSEFESİ TERİMLER SÖZLÜĞÜ

accomodatus: Yakışan

actio: Eylem

adiaphoron (ἀδιάφορον): Farksız

adiaphoria (ἀδιαφορία): Farksızlık

adikia (ἀδικία): Adaletsizlik

adoksia (ἀδοξία): Kötü şöret

adpetitio veya appetitio (hormé'nin Latincesi): Dürtü

adsensio: Onay

aestimabilis: Kıymetli

affectus veya adfectus: Duygu, duygusal etki

agendi principium: Davranış ilkesi

aidios (αἰδιός): Ebedî

aima (αἷμα): Kan

aisthêsis (αἰσθησις): Duyumsama

aisthêtikos (αἰσθητικός): Duyumsamayla donanmış, duyumsama kabiliyeti olan

aisthêtos (αἰσθητός): Duyumsanabilen

aithêr (αἰθήρ): Aither. Göğün yukarı doğru en uzak kısmı, en yüce tanrı

aition (αἷτιον): Neden

akatalêpsia (ἀκαταληψία): Algılanamazlık

akatalêptos (ἀκατάληπτος): Algılanamayan

akatalêpton (ἀκατάληπτον): Algılanamayan şey

akolasia (ἀκολασία): Ölçüsüzlük

akolouthôs (ἀκολουθως): Ömek olarak

aksia (ἀξία): Değer

alogos (ἄλογος): Akıldışı

anathumiasis (ἀναθυμίασις): Buharlaşma

andreia (ἀνδρεία): Yiğitlik

anima: Canlılık ilkesi, can, ruh

animal (zôos'un Latincesi): Canlı

animus: Ruh

apeiros (ἄπειρος): Sonsuz.

aphrosunê (ἀφροσύνη): Düşüncesizlik
 apoios (ἄποιος): Nitelikten yok-
 sun olan
 aproproëgmenon (ἀποπροηγμένον):
 Yeğlenmeyen
 apospasma (ἀπόσπασμα): Ayrı-
 lmış parça
 apotropê (ἀποτροπή): Caydırma
 aretê (ἀρετή): Erdem
 arkhê (ἀρχή): İlke
 ars: Sanat
 artifex: Sanatçı
 artificiosus (tekhnikos'un Latin-
 cesi): Sanatsal
 asophos (ἄσοφος): Bilgelikten uzak
 asômatos (ἀσώματος): Cisimsiz,
 bedensiz, cisim veya beden ha-
 linde olmayan
 asper: Acılı
 bonum: İyi
 ----- summum: En yüce iyi
 civilitas (politikê'nin Latincesi):
 Politika
 cognitio: Bilme
 commotio (ptoia'nın Latincesi):
 Coşkunluk
 communicare: Paylaşmak, ortak
 paylaşım halinde olmak
 compati (sumpaskhein'in Latincesi):
 Ortak bir duygulanım içinde ol-
 mak, aynı şeye maruz kalmak
 veya katlanmak
 comprehensio: Kavrayış
 congruenter: Uyumlu bir şekilde
 consentanee: Uyuşarak

consentaneum: Uyan, uyuşan
 constantia: Sarsılmazlık
 convenienter (homologoumenôs'un
 Latincesi): Uygun bir şekilde
 convenientia (homologia'nın Latin-
 cesi): Uygunluk
 corpus (sôma'nın Latincesi): Cisim
 deilia (δειλία): Korkaklık
 dêksis (δῆξις): Isırma, acı çekme
 diakhusis (διάχυσις): Yayılma
 diakosmêsis (διακόσμησις): Dünya
 düzeni
 diastêma (διάστημα): Uzantı
 diastrophê (διαστροφή): Bozukluk
 dikaiosunê (δικαιοσύνη): Adalet
 dispositor: Düzenleyici
 divinus: Tanrısal
 dogma (δόγμα): Görüş
 doksa (δόξα): Sanı, iyi şöhret
 doulos (δούλος): Köle
 durus: Sert
 dynamis (δύναμις): Güç
 effictum: Biçim
 eimarmenê (εἰμαρμένη): Kader
 eiromenê (ειρόμενη): Bağ
 ekpyrosis (ἐκπύρωσις): Küreselyangın
 eksis (ἔξις): Durum
 eleutheria (ἐλευθερία): Özgürlük
 eleutheros (ἐλεύθερος): Özgür
 energêma (ἐνέργημα): Eylem
 eparsis (ἐπαρσις): Yükselme
 epikhrôsis (ἐπιχρωσις): Yüzey boyası
 epistêmê (ἐπιστήμη): Bilgi
 epithumia (ἐπιθυμία): Şehvet

error: Hata
 essentia: Öz
 eudaimonia (εὐδαιμονία): Mutluluk
 euroia biou (εὐροια βίου): Yaşamın sonsuz akıp gitmesi, mutlu yaşam
 factitor: Yapıcı
 fatum: Kader
 finis (telos'un Latincesi): Erek
 gloriosus: Şanlı
 gonê (γονή): Meni
 hamartêma (ἁμάρτημα): Hata
 hêdonê (ἡδονή): Haz
 hêgemonikon (ἡγεμονικόν): Ruhun yönetici bölümü
 homologia (ὁμολογία): Uygunluk
 homologoumenôs (ὁμολογουμένως): Uygun bir şekilde
 homonoia (ὁμόνοια): Anlaşma
 honestas: Onur
 honeste: Onurlu bir şekilde
 honestus: Onura layık, onurlu
 hormê (ὁρμή): Dürtü
 hygieia (ὑγίεια): Sağlık
 hylê (ὕλη): Madde
 hypokeimenon (ὑποκείμενον): Alt katman
 ignis (pyr'in Latincesi): Ateş
 ignorantia: Cehalet
 impressum: İzlenim
 indifferens (adiaphoron'un Latincesi): Farksız
 kakia (κακία): Kötülük
 kata physin (κατὰ φύσιν): Doğaya göre, doğayla uyumlu

katalêpsis (κατάληψις): Algılama
 katalêptikê phantasia (καταληπτικὴ φαντασία): Algılanabilen görünüm
 katalêpton (καταληπτὸν): Algılanabilen, anlaşılabilen
 katêgorêma (κατηγορήμα): Yükleme
 kathêkon (καθήκον) [çoğulu: kathêkonta (καθήκοντα)]: Yükümlülük
 katholika (Καθολικά): Genel İlkeler
 kenon (κενόν): Boşluk
 khôra (χώρα): Kısmen kaplanan alan.
 khrêsis (χρήσις): Yararlanma
 khrôma (χρῶμα): Renk
 kinêsis (κίνησις): Hareket
 kosmos (κόσμος): Evren, dünya
 krisis (κρίσις): Yargı
 kritêrion (κριτήριον): Ölçüt
 lekton (λεκτόν): Anlamı olan söz.
 logophilês (λογοφίλης): Söz seven.
 logos (λόγος): Akıl
 lupê (λύπη): Üzüntü
 malum: Kötü
 ----- praesens: Mevcut kötü
 mantikê (μαντική): Kehanet
 materia (=silva): Madde
 mens: Zihin
 misericordia: Yufka yüreklilik
 momentum: Etki
 mors: Ölüm
 mores: Mizaç
 motus: Hareket
 motivus: Hareket ettirici olan
 mundialis: Dünyevî
 mundus: Dünya, Evren

natura (physis'in Latincesi): Doğa
 necessitas: Zorunluluk
 noos (νόος): Anlam, sözcüğün anlamı, zihin.
 nosos (νόσος): Hastalık
 officium: Yükümlülük
 ----- medium: Orta yükümlülük
 ----- praetermissum: Es geçen yükümlülük
 ----- servatum: Gözetilen yükümlülük
 oiêsis (οἴσις): Kanı = doksa.
 olos (ὅλος): Bütün, evren
 opinari: Sanmak
 opinatio: Sanma
 opinio (doksa'nın Latincesi): Sanı
 ouranos (οὐρανός): Gökyüzü
 ousia (οὐσία): Töz
 paliggenesia (παλιγγενεσία): Yeneden doğum
 paskhein (πάσχειν): Edilgen olmak, eyleme maruz kalmak
 passio (pathos'un Latincesi): Duygu, tutku, etki
 pathê (πάθη): Duygu hali, edilgen durum
 pathos (πάθος): Duygu, tutku
 penia (πενία): Fakirlik
 permeator: Nüfuz eden
 phantasia (φαντασία): Görünüm
 phaulos (φαῦλος): Hayırsız
 phobos (φόβος): Korku
 phônê (φωνή): Ses
 phônêtikon (φωνητικόν): Ruhun konuşma bölümü

phronêsis (φρόνησις): Sağduyu
 physis (φύσις): Doğa
 pneuma (πνεῦμα): Soluk, canlılığı sağlayan tanrısal soluk, ruh
 poieein (ποιεῖν): Etken olmak, eylemde bulunmak
 poiôtês (ποιότης): Nitelik
 ploutos (πλούτος): Zenginlik
 politikê (πολιτική): Politika
 ponos (πόνος): Acı
 praepositum veya propositum (προηγμένον'un Latincesi): Yeğlenen
 praesensio: Önsezi
 productum: Önde gelen
 proêgmenon (προηγμένον): Yeğlenen
 pronoiia (πρόνοια): Tanrısal öngörü
 propensio: Eğilim
 protropê (προτροπή): Özendirme
 psykhê (ψυχή): Ruh.
 ptoia (πτωία): Coşkunluk
 ptôsis (πτώσεις): Düşme
 pyr (πῦρ): Ateş
 qualitas (poiôtês'in Latincesi): Nitelik
 ratio: Akıl, açıklama
 ---- recta: Doğru akıl
 ---- probabilis: Akla yakın açıklama
 reiectum (apoproêgmenon'un Latincesi): Yeğlenmeyen
 res: Nesne
 rhetorice: Retorik
 sapiens: Bilge
 scientia: Bilgi
 sêmainomenon (σημαινόμενον): İşaret edilen şey veya mana

sêmainon (σημαῖνον): İşaret
 semen (sperma'nın Latincesi): Tohum
 sensus (noos'un Latincesi): Anlam,
 sözcüğün anlamı; his
 signatum: Mühür
 silva (hylê'nin Latincesi): Madde
 skhêmatismos (σχηματισμός): Şema
 sôma (σῶμα): Cisim, beden
 sôphrosunê (σωφροσύνη): Ölçülülük
 sperma (σπέρμα): Tohum
 spermatikon (σπερματικόν): Ruhun
 üretme bölümü
 spiritus (pneuma'nın Latincesi): Soluk
 spoudaios (σπουδαῖος): Hayırlı
 stoikheion (στοιχεῖον): Element, te-
 mel ilke
 substantia (ousia'nın Latincesi): Töz
 sugkatathesis (συγκατάθεσις): Onay.
 sugkhronos (σύγχρονος): Eşzamanlı
 sumpaskhein (συμπάσχειν): Ortak
 bir duygulanım içinde olmak,
 aynı şeye maruz kalmak veya
 katlanmak

sumphônos (σύμφωνος): Uygun
 suspicio: Kuşku
 sustolê (συστολή): Kasılma
 tapeinôsis (ταπείνωσις): Alçalma
 tekhnikos (τεχνικός): Sanatçı
 telos (τέλος): Erek
 temeritas: İhtiyatsızlık
 thanatos (θάνατος): Ölüm
 thermasia (θερμασία): Isı
 tonos: Gerilim
 topos (τόπος): Yer
 tristis: Üzücü
 turpis: Ayıp
 typôsis (τύπωσις): İzlenim
 universa res (olos'un Latincesi): Bütün
 utilitas: Faydacılık, faydalı olma
 virtus (aretê'nin Latincesi): Erdem
 visum (phantasia'nın Latincesi):
 Görünüm.
 vitiosus: Kusurlu
 voluptas (hêdonê'nin Latincesi): Haz
 zôê (ζωή): Yaşam
 zôos (ζώος): Canlı

ANTİK KAYNAKÇA, KISALTMALAR VE FRAGMAN İNDEKSİ

Achilles Tat. Achilles Tatius = SVF (Z: D30c. K: D26c; D59b)

-----, Isag. in Arat. Isagoge ad Arati Phænomena = SVF (Z: D54)

Ael. Aelianus

----- *NA De Natura Animalium = On Animals, Volume II: Books 6-11.* Çev. A. F. Scholfield. Loeb Classical Library 448. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1959. (K: D32b)

-----, *VH Varia Historia = Historical Miscellany.* Çev. Nigel G. Wilson. Loeb Classical Library 486. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1997. (Z: B24a-b; D192)

Aet. Aetius = SVF (Z: D30b; D36a; D39a; D41b; D44a-b; D55; D66d; D87a; D104a; K: D16a; D17c; D19a; d; D25a; D26a; D40; D49a)

Antisthenes – Diogenes. *Kinik Felsefe Fragmanları.* Çev. C. Cengiz Çevik. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

Apoll. Soph. Apollonius Sophistes

-----, *Lex. Hom. Lexicon Homericum* = SVF (K: D43)

Aristocles apud Euseb. *Praep. evang.* Eusebius'un *Praeparatio Evangelica* adlı eserinde Aristocles = SVF (Z: D42)

Arnob. Arnobius

-----, *Ad Nat. Adversus Nationes* = SVF (Z: D49c)

Arr. Arrianus

-----, *Epict. Diss. Epicteti dissertationes* = *Discourses, Books 3-4. Fragments. The Encheiridion.* Çev. W. A. Oldfather. Loeb Classical Library 218. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1928. (Z: B32; D4; D7; D109. K: D2; D8a; D127)

Ath. Athenaeus = *The Learned Banqueters, Volume IV: Books 8-10.420e.* Ed. ve Çev. S. Douglas Olson. Loeb Classical Library 235. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2008; *Volume VI: Books 12-13.594b.* Ed. ve Çev. S. Douglas Olson. Loeb Classical Library 327. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2010. (Z: B1-B2; B26; B33a; B39; D141; D160; D163a; D168; D179; D189a; D193a; D194. K: D105)

August. Augustinus

-----, *C. Acad. Contra Academicos* = SVF (Z: D10d; D15b; D80b; D113)

-----, *De Civ. D. De Civitate Dei* = *City of God, Volume II: Books 4-7.* Çev. William M. Green. Loeb Classical Library 412. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1963. (K: D67b)

-----, *De Trin. De Trinitate* = SVF (Z: D114c)

Censorinus

-----, *DN De Die Natali* = SVF (Z: D62)

-----, *NI De Naturali Institutione* = SVF (K: D17b)

Chalcid. Chalcidius

-----, *In Tim. In Timeaeum* = SVF (Z: D31; D32b; D33; D73. K: D65)

Cic. Cicero

- , *Acad. Post. Academica Posteriora = On the Nature of the Gods. Academics*. Çev. H. Rackham. Loeb Classical Library 268. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1933. (Z: B21a; D9; D11; D16-D17; D35; D69a; D99b; D115a-b; D118; D120; D124; D132; D155)
- , *Acad. Pr. Academica Priora = Yukarıdaki eser*. (Z: D8; D10b; D15a; D19; D84d; D108. K: B15; D17d)
- , *Div. De Divinatione = On Old Age. On Friendship. On Divination*. Çev. W. A. Falconer. Loeb Classical Library 154. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1923. (Z: D68; D101. K: D64)
- , *Fat. De Fato = On the Orator: Book 3. On Fate. Stoic Paradoxes. Divisions of Oratory*. Çev. H. Rackham. Loeb Classical Library 349. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1942; *Kader Üzerine*. Çev. C. Cengiz Çevik. İstanbul: Zeplin Kitap, 2015. (K: D8b)
- , *Fin. De Finibus Bonorum et Malorum = On Ends*. Çev. H. Rackham. Loeb Classical Library 40. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1914. *On Moral Ends*. Ed. J. Annas. Çev. R. Woolf. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. (Z: B21b; B34a-b; D1b; D3; D23b; D69b; D106c-d; D114b; D116a-c; D121; D144a; D145b; D154d; D156. K: D11; D67a)
- , *Inv. Rhet. De Inventione Rhetorica = On Invention. The Best Kind of Orator. Topics*. Çev. H. M. Hubbell. Loeb Classical Library 386. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1949.
- , *Leg. De Legibus = On the Republic. On the Laws*. Çev. Clinton W. Keyes. Loeb Classical Library 213. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1928. (K: D72c; D78c)
- , *Nat. D. De Natura Deorum = On the Nature of the Gods. Academics*. Çev. H. Rackham. Loeb Classical Library 268. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1933. (Z: D18b; D53b-c; D84a; D91a; D92a; D95-D97; D99a; c; D100; D163b. K: D19b; D22; D31a-b; D45a-b; D47; D48b; D49b; D51a)

-----, *Orat. Orator = Brutus. Orator*. Çev. G. L. Hendrickson, H. M. Hubbell. Loeb Classical Library 342. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1939. (Z: D23c)

-----, *Tusc. Tusculanae Disputationes = Tusculan Disputations*. Çev. J. E. King. Loeb Classical Library 141. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1927. (Z: B34c; B40a; D69c; D112a-b; D130b-c; D136a. K: D90-D91; D115)

Clem. Al. Clemens Alexandrinus

-----, *Paedag. Paedagogus* = SVF (Z: D167)

-----, *Protr. Protrep-ticus* = SVF (Z: D89b. K: D71a)

-----, *Strom. Stromateis* = SVF (Z: B46; D107; D147; D162; D180a. K: D7; D20; D33; D66c; D71b; D72a; D73-D74)

Cornutus = SVF (K: D21; D59c)

Cyrelli Lex. Cyrillus, Lexicon = SVF (Z: D29b)

Dio Chrys. Dio Chrysostomus

-----, *Or. Orationes = Discourses 37-60*. Çev. H. Lamar Crosby. Loeb Classical Library 376. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1946. (Z: B30)

Diog. Laert. Diogenes Laertius = *Lives of Eminent Philosophers, Volume II: Books 6-10*. Çev. R. D. Hicks. Loeb Classical Library 185. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1925. (Z: B1-B4a; f-B8a; B9; B12-B14; B15b; B19b; B25; B33b; B37a-c; B40b; B41c; B44a-e; B45b; D1a; D2; D21; D22b; D28; D30a; D32d; D39c; D41a; D45b-c; D56; D58; D66e-D67; D70; D92d; D93; D99e; D102-D103; D105-D106a; D114a; D125b; D129-D130a; D135a; D146; D149a; D150; D154a-b; D158b; D166; D169; D173b; D176; D180f; D182-D184; D187-D188a; D189b-D190; D193b; D195-D198; D200; D203; D205-D209; D210b-D211; D214-D218; D220; D222b; D223b-D224; D226-D230. K: B1; B9; B1ba-b; D1; D12; D17c; D39; D66b; D69; D79; D81-D83;

D103; D106a; D107-D114; D117-D118; D119b; D121; D124; D126)

Epict. Epictetus

-----, *Ench. Encheiridion* = Discourses, Books 3-4. Fragments. The Encheiridion. Çev. W. A. Oldfather. Loeb Classical Library 218. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1928; *Enkheiridion*. Çev. C. Cengiz Çevik. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

Epiph. Epiphanes

-----, *Adv. Haeres. Adversus Haereses* = SVF (Z: D32c; D80a; D172; D180d)

Eur. Euripides

-----, *Or. Orestes* = Helen. Phoenician Women. Orestes. Ed. ve Çev. David Kovacs. Loeb Classical Library 11. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2002.

Euseb. Eusebius

-----, *Praep. Evang. Praeparatio Evangelica* = SVF (Z: B19a; B20; D12; D42; D49b; D66a; D74a; D76. K: D17a; D36-D37a)

Eust. Eustathius

-----, *Il. Ad Iliadem* = SVF (Z: D22a)

Gal. Galenus

-----, *Adv. Julian. Adversus Julianum* = SVF (Z: D63)

-----, *Comment. in Hippocr. De Humoribus* Commentarius In Hippocratem de humoribus = SVF (Z: D37)

-----, *De Plac. Hippocr. et Plat. De Placitis Hippocratis et Platonis* = SVF (Z: D75; D134a-b; D136b; D186. K: D38; D84-D86)

-----, *Hist. Philos. De Historia Philosophorum* = SVF (Z: D36b; D71; D83b. K: D25b; D26b)

Gel. Gellius = *Attic Nights, Volume II: Books 6-13*. Çev. J. C. Rolfe. Loeb Classical Library 200. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1927. (Z: D122)

Gem. Geminus

-----, *Elem. Astron. Elementa Astronomiae* = SVF (K: D23)

Gnom. Monac. Gnomologium Monacense = *Gnomologium Vaticanum E Codice Vaticano Graeco 743*. Ed. L. Sternbach. Berlin: Walter De Gruyter & Co. 1963. (Z: D221; D223a)

Herakleitos. *Fragmanlar*. Çev. C. Cengiz Çevik. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

Herm. Hermias

-----, *Irris. Gent. Phil. Irrisio Gentilium Philosophorum* = SVF (K: D13)

Hes. Hesiodos

-----, *Op. Opera et Dies = Theogony. Works and Days. Testimonia*. Ed. ve Çev. Glenn W. Most. Loeb Classical Library 57. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2018; *Theogonia – İşler ve Günler*. Çev. A. Erhat – S. Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

-----, *Th. Theogonia* = Yukarıdaki eserle aynı.

Hippol. Hippolytus

-----, *Haer. Refutatio Omnium Haeresium* = SVF (Z: D83a)

Hom. Homeros

-----, *Il. Ilias = Iliad, Volume I: Books 1-12*. Çev. A. T. Murray. Rev. William F. Wyatt. Loeb Classical Library 170. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1924; *Volume II: Books 13-24*. Çev. A. T. Murray. Rev. William F. Wyatt. Loeb Classical Library 171. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1925.

-----, *Od. Odysseia = Odyssey, Volume I: Books 1-12*. Çev. A. T. Murray. Rev. George E. Dimock. Loeb Classical Library 104. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1919.

Ind. Stoic. Herc. Index Stoicorum Herculensis = SVF (Z: B27. K: B6; B12-B13b)

Joh. Chrys. Johannes Chrysostomus

-----, *Hom. 1 in Matth. Homiliae in Matthaeum* = SVF (Z: D178b)

Lactant. Lactantius

-----, *De Ira Dei* = SVF (Z: D94a)

-----, *De Vera Sap. De Vera Sapientia et Religione* = SVF (Z: D90a)

-----, *Div. Inst. Divinae Institutiones* = SVF (Z: D10c; D81a; D92b; D106e-f; D137a; D149d. K: D51b)

-----, *Ep. Ad Pentad. Epitome Divinarum Institutionum ad Pentadium Fratrem* = SVF (Z: D137b)

Luc. Lucianus

-----, *Macr. Macrobiani = Phalaris. Hippias or The Bath. Dionysus. Heracles. Amber or The Swans. The Fly. Nigrinus. Demonax. The Hall. My Native Land. Octogenarians. A True Story. Slander. The Consonants at Law. The Carousal (Symposium) or The Lapiths*. Çev. A. M. Harmon. Loeb Classical Library 14. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1913. (Z: B15a. K: B10)

Macrobian. Macrobius

-----, *In Somn. Sc. In Somnium Scipionis* = SVF (Z: D72b)

-----, *Sat. Saturnalia* = SVF (K: D19c; D57-D59a; D61)

Mant. Proverb. Mantissa Proverbiorum = SVF (K: D75)

Maximus

-----, *Serm. Sermones* = SVF (Z: D225)

Min. Fel. Minucius Felix = SVF (Z: D84c. K: D49c)

Musonius Rufus. *That One Should Disdain Hardships: The Teachings of a Roman Stoic*. Çev. Cora E. Lutz. New Heaven – London: Yale University Press, 2020.

Nemes. Nemesius

-----, *De Nat. Hom. De Natura Hominis* = SVF (Z: D51b; D78. K: D35b)

Olymp. Olympiodorus

-----, *In Plat. Gorg. In Platonis Gorgiam Commentaria* = SVF (K: D9a)

Origen. Origenes

-----, *C. Cels. Contra Celsum* = SVF (Z: D165; D180e; D199)

Philarg. Philargyrius

-----, *Ad. Verg. Georg. Commentarius Ad Vergiliū Georgicam* = SVF (Z: D50)

Philo

-----, *De Aet. Mun. De Aeternitate Mundi* = SVF (Z: D48. K: D29)

-----, *De Prov. De Providentia* = SVF (Z: D30d. K: D27; D63)

-----, *Q. Om. Pr. Quod Probus Liber* = SVF (Z: D106g; D142; D152)

Phld. Philodemus

-----, *De Piet. De Pietate* = SVF (Z: D94b. K: D48a; D56)

-----, *De Philos. Hercul. De Philosophis Herculaneum* = SVF (K: D104)

-----, *Mus. De Musica* = SVF (K: D5)

Pl. Platon

-----, *Ap. Apologia = Euthyphro. Apology. Crito. Phaedo*. Ed. ve Çev. Christopher Emlyn-Jones, William Preddy. Loeb Classical Library 36. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2017.

-----, *Cri. Critias = Timaeus. Critias. Cleitophon. Menexenus. Epistles*. Çev. R. G. Bury. Loeb Classical Library 234. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1929.

-----, *Phlb. Philebus = Statesman. Philebus. Ion*. Çev. Harold North Fowler, W. R. M. Lamb. Loeb Classical Library 164. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1925.

-----, *Plt. Politicus = Statesman. Philebus. Ion*. Çev. Harold North Fowler, W. R. M. Lamb. Loeb Classical Library 164. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1925.

-----, *R. Republica = Republic, Volume I: Books 1-5*. Ed. ve Çev. Christopher Emlyn-Jones, William Preddy. Loeb Classical Library 237. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2013.

-----, *Tht. Theaetetus = Theaetetus. Sophist*. Çev. Harold North Fowler. Loeb Classical Library 123. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1921.

Plin. Plinius

-----, *HN Naturalis Historia = Natural History, Volume I: Books 1-2*. Çev. H. Rackham. Loeb Classical Library 330. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1938.

Plut. Plutarchus

-----, *Alc. Alcibiades = Lives, Volume IV: Alcibiades and Coriolanus. Lysander and Sulla*. Çev. Bernadotte Perrin. Loeb Classical Library 80. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1916. (K: D122)

-----, *Cleom. Cleomenes = Lives, Volume X: Agis and Cleomenes. Tiberius and Gaius Gracchus. Philopoemen and Flamininus*. Çev. Bernadotte Perrin. Loeb Classical Library 102. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1921. (Z: B38)

-----, *Comm. Not. De Communibus Notitiis Adversus Stoicos = Moralia, Volume XIII: Part 2: Stoic Essays*. Çev. Harold Cherniss. Loeb Classical Library 470. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1976. (Z: D110. K: D28; D53)

- , *De Aud. De Auditu = Moralia, Volume I: The Education of Children. How the Young Man Should Study Poetry. On Listening to Lectures. How to Tell a Flatterer from a Friend. How a Man May Become Aware of His Progress in Virtue.* Çev. Frank Cole Babbitt. Loeb Classical Library 197. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1927. (Z: D143; K: B2)
- , *De Cap. In. Ut. De Capienda Ex Inimicis Utilitate = Moralia, Volume II: How to Profit by One's Enemies. On Having Many Friends. Chance. Virtue and Vice. Letter of Condolence to Apollonius. Advice About Keeping Well. Advice to Bride and Groom. The Dinner of the Seven Wise Men. Superstition.* Çev. Frank Cole Babbitt. Loeb Classical Library 222. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1928. (Z: B4c)
- , *De Cohib. Ira De Cohibenda Ira = Moralia, Volume VI: Can Virtue Be Taught? On Moral Virtue. On the Control of Anger. On Tranquility of Mind. On Brotherly Love. On Affection for Offspring. Whether Vice Be Sufficient to Cause Unhappiness. Whether the Affections of the Soul are Worse Than Those of the Body. Concerning Talkativeness. On Being a Busybody.* Çev. W. C. Helmbold. Loeb Classical Library 337. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1939. (Z: D66c)
- , *De Exil. De Exilio = Moralia, Volume VII: On Love of Wealth. On Compliancy. On Envy and Hate. On Praising Oneself Inoffensively. On the Delays of the Divine Vengeance. On Fate. On the Sign of Socrates. On Exile. Consolation to His Wife.* Çev. Phillip H. De Lacy, Benedict Einarson. Loeb Classical Library 405. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1959. (Z: B1; B4d)
- , *De Fac. Or. Lun. De Facie Quae in Orbe Lunae Apparet = Moralia, Volume XII: Concerning the Face Which Appears in the Orb of the Moon. On the Principle of Cold. Whether Fire or Water Is More Useful. Whether Land or Sea Animals Are Cleverer. Beasts Are Rational. On the Eating of Flesh.* Çev. Harold Cherniss, W. C. Helmbold. Loeb Classical Library 406. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1957. (K: D18)

- , *De Garr. De Garrulitate = Moralia, Volume VI: Can Virtue Be Taught? On Moral Virtue. On the Control of Anger. On Tranquility of Mind. On Brotherly Love. On Affection for Offspring. Whether Vice Be Sufficient to Cause Unhappiness. Whether the Affections of the Soul are Worse Than Those of the Body. Concerning Talkativeness. On Being a Busybody.* Çev. W. C. Helmbold. Loeb Classical Library 337. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1939. (Z: D188b)
- , *De Is. et Os. De Iside et Osiride = Moralia, Volume V: Isis and Osiris. The E at Delphi. The Oracles at Delphi No Longer Given in Verse. The Obsolescence of Oracles.* Çev. Frank Cole Babbitt. Loeb Classical Library 306. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1936. (K: D62)
- , *De Prof. Virt. De Profectu In Virtute = Moralia, Volume I: The Education of Children. How the Young Man Should Study Poetry. On Listening to Lectures. How to Tell a Flatterer from a Friend. How a Man May Become Aware of His Progress in Virtue.* Çev. Frank Cole Babbitt. Loeb Classical Library 197. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1927. (Z: B43a)
- , *De Pyth. Orac. De Pythiae Oraculis = Moralia, Volume V: Isis and Osiris. The E at Delphi. The Oracles at Delphi No Longer Given in Verse. The Obsolescence of Oracles.* Çev. Frank Cole Babbitt. Loeb Classical Library 306. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1936.
- , *De Se Ip. Cit. Inv. Laud. De Se Ipsum Citra Invidiam Laudando = Moralia, Volume VII: On Love of Wealth. On Compliancy. On Envy and Hate. On Praising Oneself Inoffensively. On the Delays of the Divine Vengeance. On Fate. On the Sign of Socrates. On Exile. Consolation to His Wife.* Çev. Phillip H. De Lacy, Benedict Einarson. Loeb Classical Library 405. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1959. (Z: B43b)
- , *De Soll. An. De Sollertia Animalium = Moralia, Volume XII: Concerning the Face Which Appears in the Orb of the*

Moon. On the Principle of Cold. Whether Fire or Water Is More Useful. Whether Land or Sea Animals Are Cleverer. Beasts Are Rational. On the Eating of Flesh. Çev. Harold Cherniss, W. C. Helmbold. Loeb Classical Library 406. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1957. (K: D32a)

-----, *De Stoic. Rep. De Stoicorum Repugnantiis = Moralia, Volume XIII: Part 2: Stoic Essays.* Çev. Harold Cherniss. Loeb Classical Library 470. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1976. (Z: B28-B29; B45a; D6; D25; D119b; D125a; D180b. K: D77a)

-----, *De Tranq. Anim. De Tranquillitate animi = Moralia, Volume VI: Can Virtue Be Taught? On Moral Virtue. On the Control of Anger. On Tranquility of Mind. On Brotherly Love. On Affection for Offspring. Whether Vice Be Sufficient to Cause Unhappiness. Whether the Affections of the Soul are Worse Than Those of the Body. Concerning Talkativeness. On Being a Busybody.* Çev. W. C. Helmbold. Loeb Classical Library 337. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1939. (Z: B4b)

-----, *De Virt. Mor. De Virtute Morali = Moralia, Volume VI: Can Virtue Be Taught? On Moral Virtue. On the Control of Anger. On Tranquility of Mind. On Brotherly Love. On Affection for Offspring. Whether Vice Be Sufficient to Cause Unhappiness. Whether the Affections of the Soul are Worse Than Those of the Body. Concerning Talkativeness. On Being a Busybody.* Çev. W. C. Helmbold. Loeb Classical Library 337. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1939. (Z: B1; D126-D127; D201)

-----, *De Vit. Aer. Al. De Vitando Aere Alieno = Moralia, Volume X: Love Stories. That a Philosopher Ought to Converse Especially With Men in Power. To an Uneducated Ruler. Whether an Old Man Should Engage in Public Affairs. Precepts of Statecraft. On Monarchy, Democracy, and Oligarchy. That We Ought Not to Borrow. Lives of the Ten Orators. Summary of a Comparison Between Aristophanes and Menander.* Çev. Harold North Fowler. Loeb Classical Library 321. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1936. (K: B3; D106b)

- , *De Vit. Pud. De Vitioso Pudore = Moralia, Volume VII: On Love of Wealth. On Compliancy. On Envy and Hate. On Praising Oneself Inoffensively. On the Delays of the Divine Vengeance. On Fate. On the Sign of Socrates. On Exile. Consolation to His Wife.* Çev. Phillip H. De Lacy, Benedict Einarson. Loeb Classical Library 405. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1959. (Z: D213)
- , *Lyc. Lycurgus = Lives, Volume I: Theseus and Romulus. Lycurgus and Numa. Solon and Publicola.* Çev. Bernadotte Perrin. Loeb Classical Library 46. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1914. (Z: D177)
- , *Phoc. Phocion = Lives, Volume VIII: Sertorius and Eumenes. Phocion and Cato the Younger.* Çev. Bernadotte Perrin. Loeb Classical Library 100. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1919. (Z: D27)
- , *Quaest. Conv. Quaestiones Convivales = Moralia, Volume VIII: Table-Talk, Books 1-6.* Çev. P. A. Clement, H. B. Hoffleit. Loeb Classical Library 424. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1969. (Z: B45b; D171)
- , *Quom. Adol. Poet. Quomod Adolescens Poetas Audire Debeat = Moralia, Volume I: The Education of Children. How the Young Man Should Study Poetry. On Listening to Lectures. How to Tell a Flatterer from a Friend. How a Man May Become Aware of His Progress in Virtue.* Çev. Frank Cole Babbitt. Loeb Classical Library 197. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1927. (K: D76)
- , *Quomodo Adul. Quomodo Adulator Ab Amico Internoscatur = Moralia, Volume I: The Education of Children. How the Young Man Should Study Poetry. On Listening to Lectures. How to Tell a Flatterer from a Friend. How a Man May Become Aware of His Progress in Virtue.* Çev. Frank Cole Babbitt. Loeb Classical Library 197. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1927. (K: B8; D52)
- , *Reg. Imp. Apoph. = Moralia, Volume III: Sayings of Kings and Commanders. Sayings of Romans. Sayings of Spartans.*

The Ancient Customs of the Spartans. Sayings of Spartan Women. Bravery of Women. Çev. Frank Cole Babbitt. Loeb Classical Library 245. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1931. (Z: B8b)

-----, *Vit. Arat. Vita Arati = Lives, Volume XI: Aratus. Artaxerxes. Galba. Otho. General Index.* Çev. Bernadotte Perrin. Loeb Classical Library 103. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1926. (Z: D148)

Posidonius 1: *The Fragments.* Ed. L. Edelstein – I. G. Kidd; 2: *The Commentary.* Ed. I. G. Kidd; 3: *The Translation of the Fragments.* Ed. I. G. Kidd. Cambridge: Cambridge University Press, (1) 1989; (2) 1999; (3) 1999.

Probus

-----, *Ad Verg. Ecl. Ad Vergilii Eclogas = SVF* (Z: D45d-D46. K: D14)

Proclus

-----, *Ad Hesiod. Op. et D. Ad Hesiodi Opera et Dies = SVF* (Z: D158a)

-----, *In Plat. Tim. In Platonis Timaeum = SVF* (K: D78b)

Rufus Ephes. Rufus Ephesius

-----, *De Part. Hom. De Partibus Hominis = SVF* (Z: D65)

Quint. Quintilianus

-----, *Inst. Institutio Oratoria = The Orator's Education, Volume I: Books 1-2.* Ed. ve Çev. Donald A. Russell. Loeb Classical Library 124. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2002; *The Orator's Education, Volume V: Books 11-12.* Ed. ve Çev. Donald A. Russell. Loeb Classical Library 494. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2002. (Z: B22; B35; D23d; D26. K: B5; D9b-D10)

Schol. Ad Nic. Ther. Scholiasta ad Nicandri Theriaca = SVF (K: D41)

Schol. Apoll. Rhod. Scholia in Apollonii Rhodii Argonautica = SVF (Z: D47a)

Schol. Hes. Theog. Scholia in Hesiodi Theogonia = SVF (Z: D47b; D57)

Schol. Hom. Il. Scholia in Homeri Iliadem = SVF (K: D60)

Schol. Lucan. Scholia In Lucani Bellum Civile = SVF (Z: D92e)

Sen. Seneca

-----, *Ben. De Beneficiis = Moral Essays, Volume III: De Beneficiis*. Çev. John W. Basore. Loeb Classical Library 310. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1935. (Z: B10. K: D92-D94)

-----, *Ep. Epistulae Morales = Epistles, Volume I: Epistles 1-65*. Çev. Richard M. Gummere. Loeb Classical Library 75. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1917; *Volume II: Epistles 66-92*. Çev. Richard M. Gummere. Loeb Classical Library 76. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1920; *Epistles, Volume III: Epistles 93-124*. Çev. Richard M. Gummere. Loeb Classical Library 77. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1925. (Z: D123; D153; D175; D232. K: B4a-b; D6; D42; D44b; D96)

-----, *Helv. Consolatio ad Helviam = Moral Essays, Volume II: De Consolatione ad Marciam. De Vita Beata. De Otio. De Tranquillitate Animi. De Brevitate Vitae. De Consolatione ad Polybium. De Consolatione ad Helviam*. Çev. John W. Basore. Loeb Classical Library 254. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1932. (Z: B11)

-----, *Ira De Ira = Moral Essays, Volume I: De Providentia. De Constantia. De Ira. De Clementia*. Çev. John W. Basore. Loeb Classical Library 214. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1928. (Z: D139)

-----, *Ot. De Otio = Moral Essays, Volume II: De Consolatione ad Marciam. De Vita Beata. De Otio. De Tranquillitate Animi. De Brevitate Vitae. De Consolatione ad Polybium. De Consolatione ad Helviam*. Çev. John W. Basore. Loeb Classical Library 254. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1932. (Z: D185a)

-----, *Tranq. De Tranquillitate Animi* = Yukarıdaki eser.
(Z: B4e; B31; D185b. K: D102)

-----, *QNat. Quaestiones Naturales* = SVF. *Doğa Araştırmaları*. Çev. C. Cengiz Çevik. İstanbul: Jaguar Kitap, 2014. (Z: D60)

Sext. Emp. Sextus Empiricus

-----, *Logic. Adversus Logicos* = *Against Logicians*. Çev. R. G. Bury. Loeb Classical Library 291. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1935. (Z: D14; D18a)

-----, *Math. Adversus Mathematicos* = (Z: D20a; D23a; D52-D53a; D53d-e; D82; D111b; D149b; D170. K: D3a-c; D46; D68b; D88)

-----, *Phys. Adversus Physicos* = *Against Physicists. Against Ethicists*. Çev. R. G. Bury. Loeb Classical Library 311. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1936. (Z: B1)

-----, *Pyr. Pyrrhōneioi Hypotypōseis* = *Outlines of Pyrrhonism*. Çev. R. G. Bury. Loeb Classical Library 273. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1933. (B41b; D89c; D174; c. K: D3d)

Simpl. Simplicius

-----, *Ad Cat. Ad Aristotelis Categorias* = SVF (Z: D38b)

Sopater phlyacographus apud Athenaeum Athenaeus'ta Sopater phlyacographus = Ath. (Z: B23)

Stob. Stobaeus

-----, *Ecl. Eclogae* = SVF (Z: D5; D32a; D34; D38a; D43; D45a; D49a; D59a-b; D77; D106b; D111a; D117; D119a; D128; D130e-D131b; D135b; D140; D154c; D219. K: D15; D16b; D24; D30; D54; D66a; D68a; D77b; D80; D101; D119a; D120)

-----, *Floril. Florilegium* = SVF (Z: B24; D159; D161; D164; D181; D191; D202; D204; D210a; D212; D222a. K:

B7; B11; D34; D70; D87; D89; D95; D97; D100; D116; D123; D125)

Strabon = *Geography, Volume VI: Books 13-14*. Çev. Horace Leonard Jones. Loeb Classical Library 223. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1929. (Z: B18; B36; B41a. K: B14)

Tatianus

-----, *Ad Gr. Oratio Ad Graecos* = SVF (Z: D51a; D89a)

Tert. Tertullianus

-----, *Ad Nat. Ad Nationes* = SVF (Z: D85a; D99d)

-----, *Adv. Hermog. Adversus Hermogenem* = SVF (Z: D85b)

-----, *Adv. Marcion. Adversus Marcionem* = SVF (Z: D84b)

-----, *Apol. Apologeticus* = SVF (Z: D90b. K: D50)

-----, *De Anim. De Anima* = *Quinti Septimi Florentis Tertulliani De Anima*. Ed. J. H. Waszink. Leiden-Boston: Brill, 2010. (Z: D72a; D79; D81b. K: D35a; c)

-----, *De Praescr. Haeret. De Praescriptione Haereticorum* = SVF (Z: D86)

TGF *Tragicorum Graecorum Fragmenta*. Ed. A. Nauck. Teubner, 1889.

Them. Themistius

-----, *De An. De Anima* = SVF (Z: D88; D133)

-----, *Or. Orationes* = SVF (Z: B10b; B17)

Theodor. Theodoros

-----, *Metoch. Metachites* = SVF (Z: D231)

Theodoret. Theodoretos = SVF (Z: D39b; D66b; D74b; D104b; D180c. K: D26d; D37b)

Theoph. Theophilus

-----, *Ad Autol. Ad Autolyicum* = SVF (Z: D173a. K: D98)

Tim. Phlias. Timon Phliasius

-----, *Sill. Silloi* = Diog. Laert. içinde.

Varro

----, *Ling. De Lingua Latina = On the Latin Language, Volume I: Books 5-7*. Çev. Roland G. Kent. Loeb Classical Library 333. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1938. (Z: D64. K: D4a-b)

----, *Rust. De Re Rustica = On Agriculture*. Çev. W. D. Hooper, Harrison Boyd Ash. Loeb Classical Library 283. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1934. (Z: B1; D61)

Xen. Xenophon

-----, *Mem. Memorabilia = Memorabilia. Oeconomicus. Symposium. Apology*. Çev. E. C. Marchant, O. J. Todd. Revised by Jeffrey Henderson. Loeb Classical Library 168. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2013.

Zonarae Lex. = *Ioannis Zonarae Lexicon*. vol.2, Ed. I. A. H. Tittmann. Leipzig, 1808. (Z: D29a)

Modern Kaynakça

Armstrong, C. B. "The Chronology of Zeno of Citium." *Hermathena*, 20.45 (1930): 360-365.

Arthur, E. P. "The Stoic Analysis of the Mind's Reactions to Presentations." *Hermes*, 111.H.1 (1983): 69-78.

Baldry, H. C. "Zeno's Ideal State." *The Journal of Hellenic Studies*, 79 (1959): 3-15.

Bees, R. *Zenons Politeia*. Leiden-Boston: Brill, 2011.

Blakeney, E. H. *The Hymn of Cleanthes*. New York: The Macmillan Company, 1921.

Boys-Stones, G. "Eros in Government: Zeno and the Virtuous City." *The Classical Quarterly*, 48.1 (1998): 168-174.

- Brookins, Timothy A. *Corinthian Wisdom, Stoic Philosophy, and the Ancient Economy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
- Chroust, Anton-Hermann "The Ideal Polity of the Early Stoics: Zeno's Republic." *The Review of Politics*, 27.2 (1965): 173-183.
- Clayman, Dee L. *Timon of Phlius: Pyrrhonism into Poetry*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2009.
- Çevik, C. Cengiz *Seneca'nın Naturales Quaestiones Adlı Eserinde Doğa ve Ahlak Anlayışı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010.
- Dawson, D. *Cities of the Gods: Communist Utopias in Greek Thought*. New York – Oxford: Oxford University Press, 1992.
- Dürüşken, Ç. "Stoa Mantığı." *Felsefe Arkivi*, 28 (1991): 287-307.
- Erskine, A. "Zeno and the Beginning of Stoicism." *Classics Ireland*, 7 (2000): 51-60.
- Hahm, David E. "Diogenes Laertius VII: On the Stoics." *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, 2, 36, 6. Ed. W. Haase ve H. Temporini, 4076-4182. Berlin - New York: Walter de Gruyter, 1992.
- Ierodiakonou, K. "The Stoic Division of Philosophy." *Phronesis*, 38.1 (1993): 57-74.
- Kleywegt, A. J. "Cleanthes and the 'Vital Heat'." *Mnemosyne*, 37.1/2 (1984): 94-102.
- Kropotkin. *The Conquest of Bread and Other Writings*. Ed. Marshall S. Shatz. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Mansfeld, J. "Providence and the Destruction of the Universe in Early Stoic Thought with Some Remarks on the 'Mysteries of Philosophy'." *Studies in Hellenistic Religions*. Ed. M. J. Vermaseren, 129-188. Leiden: E. J. Brill, 1979.
- "Some Stoics on the Soul (SVF I 136)." *Mnemosyne*, 37.3/4 (1984): 443-445.

- "Zeno on the Unity of Philosophy." *Phronesis*, 48.2 (2003): 116-131.
- Mejer, P. A. "PERAS in the Hymn of Cleanthes on Zeus." *Rheinisches Museum für Philologie*, Neue Folge, 129.1 (1986): 31-35.
- *Stoic Theology: Proofs for the Existence of the Cosmic God and of the Traditional Gods*. Postbus: Eburon Delft, 2007.
- Navia, Luis E. *Classical Cynicism: A Critical Study*. Westport: Greenwood Publishing Group Inc., 1996.
- Penella, Robert J. *The Private Orations of Themistius*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press, 2000.
- Reale, G. *History of Ancient Philosophy III, A: Systems of the Hellenistic Age*. Ed. ve Çev. John R. Catan. Albany: State University of New York Press, 1985.
- Rist, J. M. "Zeno and Stoic Consistency." *Phronesis*, 22.2 (1977): 161-174.
- Sandbach, F. H. "Phantasia Kataleptike." *Problems in Stoicism*. Ed. A. A. Long, 9-21. London: Athlone Press, 1971.
- , *The Stoics*. London: Gerald Duckworth & Co. Ltd., 1989.
- Scade, P. "Music and the Soul in Stoicism." *Selfhood and the Soul: Essays on Ancient Thought and Literature in Honour of Christopher Gill*. Ed. R. Seaford, J. Wilkins ve M. Wright, 197-218. Oxford: Oxford University Press, 2017.
- Sellers, J. "Stoic Cosmopolitanism and Zeno's 'Republic.'" *History of Political Thought*, 28.1 (2007): 1-29.
- *Stoicism*. London - New York: Routledge, 2014.
- Thom, Johan C. "The Problem of Evil in Cleanthes' 'Hymn to Zeus.'" *Acta Classica*, 41 (1998): 45-57.
- "Cleanthes, Chrysippus and the Pythagorean 'Golden Verses.'" *Acta Classica*, 44 (2001): 197-219.

----- “Doing Justice to Zeus: On Texts and Commentaries.”
Acta Classica, 48 (2005): 1-21.

----- *Cleanthes' Hymn to Zeus*. Tübingen: Mohr Siebeck,
 2005.

Tieleman, T. *Galen and Chrysippus on the Soul: Argument and Refutation in the De Placitis Books II-III*. Leiden – New York – Köln: E. J. Brill, 1996.

Yona, S. *Epicurean Ethics in Horace: The Psychology of Satire*. Oxford: Oxford University Press, 2018.

STOA FELSEFESİNİN KURULUŞ FRAGMANLARI

ZENON VE KLEANTHES

Yunanca ve Latince Aslından
Derleyerek Çeviren
C. Cengiz Çevik

Stoa felsefesi yaklaşık iki bin üç yüz senedir düşünce tarihinin gündeminde olan bir ekoldür. Stoacı filozoflar evrenin doğasını ve ondaki düzeni tanrısal akla dayandırarak evrende olup biten her şeyi, kaderci bir tutumla ve belli bir doğal nedenler silsilesi içinde birbiriyle ilişkilendirir. Bu anlayışa göre insana düşen, evrendeki tanrısal akli keşfederek geçici bedensel yaşamı küçümsemek, başta ölüm korkusu olmak üzere zihnini baskılayan tüm kaygılardan sıyrılarak, Seneca'nın deyişiyle, insanlığının da üzerine çıkmaktır.

Stoa felsefesinin kuruluş dönemindeki filozofların eserleri günümüze ulaşmamıştır, onların yaşamlarına ve düşüncelerine dair bilgilerimiz sonraki yüzyıllarda yaşamış olan yazarların eserlerine dayanmaktadır. *Stoa Felsefesinin Kuruluş Fragmanları* başlıklı bu çalışma kurucu Zenon ve onun öğrencisi olan Kleanthes'le ilgili eski Yunanca ve Latince kaynaklardaki aktarımların özgün bir derlemesidir. Böylece okurlar çoğu dilde benzeri bulunmayan bu derleme sayesinde, Stoa felsefesinin kuruluş dönemini bizzat antik kaynaklardan süzülüp gelen bilgilerle öğrenme fırsatını bulmaktadır.

Liste satış fiyatı: 20 TL
KDV'den muaftır.

ISBN 978-625-7312-22-6

9 786257 312226

alBaraka
Yayınları

albarakakultur.com